

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Zeynep KARSAVURAN

İŞSİZLİĞİN ETKİLERİ İLE BAŞA ÇIKMADA BİREYSEL ÖNLEMLER:
TURİZM SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

İşletme Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Zeynep KARSAVURAN

İŞSİZLİĞİN ETKİLERİ İLE BAŞA ÇIKMADA BİREYSEL ÖNLEMLER:
TURİZM SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Danışman

Prof. Dr. Ferda ERDEM

İşletme Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Zeynep KARSAVURAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Janset AYTEMUR (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Ferda ERDEM (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Miraç Savaş TURHAN (İmza)

Tez Başlığı: İşsizliğin Etkileri ile Başa Çıkmada Bireysel Önlemler: Turizm Sektörü
Çalışanları Üzerine Bir Araştırma

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi : 26/06/2018

Mezuniyet Tarihi : 19/07/2018

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İşsizliğin Etkileri ile Başa Çıkmada Bireysel Önlemler: Turizm Sektörü Çalışanları Üzerine Bir Araştırma” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Zeynep KARSAVURAN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Zeynep KARSAVURAN
Öğrenci Numarası	20118504004
Enstitü Ana Bilim Dalı	İşletme
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. A. Ferda ERDEM
Tez Başlığı	İşsizliğin Etkileri İle Başa Çıkmada Bireysel Önlemler: Turizm Sektörü Çalışanları Üzerine Bir Araştırma
Turnitin Ödev Numarası	980528564

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ...87.... sayfalık kısmına ilişkin olarak, 05/07/2018 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç %1....

alıntılar dahil %1.... 'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(*) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

05/07/2018

(imzası)

Prof. Dr. Ferda ERDEM

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
TABLolar LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMA KAVRAMI VE İŞSİZLİK

1.1. Çalışma ve İş Kavramları	3
1.2. Çalışmanın Birey için Anlamı	6
1.3. İşsizlik	10
1.4. İşsizliğin Birey Üzerindeki Etkileri	13
1.4.1. İşsizliğin Ekonomik Sonuçları	13
1.4.2. İşsizliğin Sağlık Üzerindeki Etkileri.....	17
1.4.3. İşsizliğin Sosyal Sonuçları	20
1.5. İşsizlikte Süreç Yaklaşımı	22
1.6. İşsizliğin Anlamı ve Sonuçları Değişti mi?	24

İKİNCİ BÖLÜM

İŞSİZLİKLE BAŞ ETMEDE BİREYSEL ÖNLEMLER

2.1. İşsizlikle Baş Etme Stratejileri.....	26
2.1.1. Öncül Çalışmalar	30
2.1.2. Bireysel Stratejilerin Genişletilmesine Yönelik Öneriler	32
2.1.3. Baş Etme Stratejilerinde Farklı Yaklaşımlar	34
2.2. İşsizlikle Baş Etmek Üzere Başvurulan Kaynaklar	38
2.3. İşsizlikle Baş Etme Sürecinde Bağlamsal Faktörler	41
2.4. İşsizlikle Bireysel Olarak Baş Etme Yazınının Değerlendirilmesi.....	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞSİZLİĞİN ETKİLERİ İLE BAŞA ÇIKMADA BİREYSEL ÖNLEMLER: TURİZM SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1.	Turizmde İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri.....	46
3.2.	Antalya Turizminde Kriz Dönemi ve İşsizlik: 2015-2016	49
3.3.	Araştırmanın Amacı ve Araştırma Sorusu	54
3.4.	Araştırma Yöntemi	55
3.5.	Örneklem ve Veri Geliştirme.....	57
3.6.	Veri Analizi.....	60
3.7.	İnanırcılık.....	61
3.8.	Bulgular	62
3.8.1.	İşsizliğin Ekonomik, Psikolojik ve Sosyal Etkileri	65
3.8.2.	İşsizlikle Baş Etmede Bireysel Önlemler	68
3.9.	Bulguların Yorumlanması ve Tartışma.....	76
 SONUÇ		 83
 KAYNAKÇA.....		 86
 EK 1- Görüşme Formu		 98
 ÖZGEÇMİŞ		 99

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1 Çözüm Odaklı Stratejiler ve Alt Temalar için Örnek Kodlama.....	69
Şekil 3.2 Etki Odaklı Stratejiler ve Alt Temalar için Örnek Kodlama.....	70

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1 İşsizlikle Baş Etme Stratejileri	27
Tablo 3.1 Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayıları (2014-2017).....	50
Tablo 3.2 Antalya'ya Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayıları (2014-2017).....	50
Tablo 3.3 Konaklama İşletmelerinde Çalışan Sayıları (Şubat, 2016-Ocak, 2017).....	51
Tablo 3.4 Antalya İli Konaklama ve Seyahat İşletmeleri ve Çalışan Sayıları	52
Tablo 3.5 Görüşme Yapılan Kişilerin Listesi (Tarih Sırası ile)	58
Tablo 3.6 İşsizlikle Baş Etmede Bireysel Önlemler.....	71

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKTOB: Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği

F&B: Yiyecek-İçecek Bölümü (Food and Beverage)

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)

İŞKUR: Türkiye İş Kurumu

KPSS: Kamu Personeli Seçme Sınavı

M.Ö.: Milattan Önce

SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu

TEPAV: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

TUREM: Turizm Eğitim Merkezi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

WTO: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (World Tourism Organization)

ÖZET

Bu araştırmanın amacı turizmde yaşanan krizle birlikte işini kaybeden turizm çalışanlarının işsizlik deneyimlerinin ve işsizlikle baş etmede bireysel önlemlerinin anlaşılmasıdır. Çalışma kapsamında birey için işin anlamı, işsizliğin etkileri ve işsizlikle baş etme yazını incelenmiş, işsizlikle baş etmek üzere başvuru stratejiler ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır. İşsizliğin etkileri üzerine önemli bir yazın geliştiği halde işsizlikle baş etme yazınının katkıya açık durduğu görülmüştür. İşsizlik deneyimlerinin nasıl şekillendiği ve işsizlikle nasıl baş edildiği sorusundan hareketle hazırlanan bu tez çalışmasında nitel araştırma yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Veri setinin oluşturulmasında turizm sektöründe çalışırken işini kaybeden turizmcilerle yüz yüze görüşme yöntemine başvurulmuştur. Fenomenolojik desene uygun olarak tasarlanan araştırma verisi tematik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda işsizliğin süreç olarak ele alınması ve işsizliğin birey üzerindeki etkilerine ilişkin ulaşılan bulgular öncelikle sunulmuştur. İşsizlikle bireysel olarak baş etme sürecindeyse *çözüm odaklı stratejiler* (iş aramak, sektör değiştirmek, eğitim almak, taşınma planları yapmak) ve *etki odaklı stratejiler* (ekonomik önlemler almak, geçici işler yapmak, sosyal destek almak, boş zaman faaliyetleri gerçekleştirmek) olmak üzere iki ana temaya ulaşılmıştır. Araştırma bulgularının büyük ölçüde yazınla tutarlık gösterdiği görülmüş, bunun yanında işsizlikle baş etmede sektör değiştirmek ve geçici işler yapmak olmak üzere iki yeni strateji önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Kriz, İşsizlik, İşsizlikle Baş Etme

SUMMARY
INDIVIDUAL EFFORTS TO COPE WITH JOB LOSS: A RESEARCH ON TOURISM
EMPLOYEES

The aim of this research is to investigate the tourism employees' unemployment process and coping with job loss during a crisis in tourism industry. Within the scope of current research, literature on the meaning of the work, the effects of unemployment on the individual and coping with job loss is discussed. The strategies for coping with the effects of unemployment are also reviewed in detail. While the effects of job loss and unemployment are widely discussed in the literature, there is paucity in the studies examining coping strategies. Qualitative research methods are employed to address the research questions for present dissertation study and the research technique of interviews were used in the data development process. Thematic analysis of qualitative data came from this phenomenological research presented rich findings about the unemployment experiences of tourism employees. First, stages of unemployment and the effects experienced by individuals are presented. Then the strategies of coping with job loss are discussed. According to research findings, two main strategies are used by unemployed tourism workers; *problem focused strategies* (job search activity, seeking training, seeking relocation, moving into a different sector) and *symptom focused strategies* (economic measures, temporary works, seeking social support, leisure time activities). While the study findings mostly consistent with literature, moving into a different sector and temporary works are proposed as two additional strategies for coping with unemployment.

Keywords: Tourism, Crises, Unemployment, Coping with Job Loss

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması için araştırma konusunun belirlenmesinden başlayarak, son olarak bulguların tartışılmasına kadar tezin tüm aşamalarında verdiği destek, uzunca bir döneme yayılan yüksek lisans sürecimde gösterdiği hoşgörü ve yol göstericiliği için danışmanım Prof. Dr. Ferda Erdem'e teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimime başladığım ilk dönemden bu yana desteklerini benden esirgemeyen, akademik gelişimimde ve yönümü bulmamda büyük katkısı olan sevgili hocam Doç. Dr. Janset Aytemur'a teşekkürler ederim.

Sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Miraç Savaş Turhan'a tezimi okuduğu, katkılarını sunduğu ve yön gösterdiği için teşekkür ederim.

Sevgili arkadaşım ve mentorum Onur Dirlik'e büyük bir sabırla sorularıma yanıt verdiği ve beni her zaman motive ettiği için teşekkür ederim. Süreç içinde tüm yakınlarıma tahammül gösteren, her zaman bana desteklerini hissettiren başta Nilgün Güneş ve Ece Ömüriş olmak üzere tüm dostlarıma ve aileme teşekkür ederim. Kendilerine zaman ayıramadığım tüm dostların affına sığınıyorum.

Son olarak benimle görüşmeyi kabul eden, bana evini, kendi dünyasını büyük bir içtenlikle açan ve hikayelerini benimle paylaşan bu araştırmanın değerli katılımcılarına sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Oldukça yoğun bir dönem geçirmeme rağmen, tez çalışmasını tamamlamak üzere en büyük motivasyon kaynağımın, onların hikayesini anlatma ve durumlarına dikkat çekme isteği olduğunu belirtmeliyim. Bana zaman ayırdıkları ve içtenlikle yaptıkları paylaşımlar için kendilerine minnettarım.

Zeynep KARSAVURAN

Antalya, 2018

GİRİŞ

Turizm sektörü ödemeler dengesini ve dolaylı olarak diğer sektörleri desteklemesi gibi yollarla ülke ekonomileri için önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Ayrıca turizm, emek yoğun yapısı nedeniyle istihdam yaratan başlıca ekonomik alanlardan biridir. Çok sayıda çalışana sektörde istihdam olanağı sunulmaktadır (ILO/WTO, 2009). Bu nedenle turizm sektörü işsizliğin azaltılmasına yaptığı katkı yönüyle daha çok ele alınmaktadır. Ancak barış zamanlarının sektörü olarak değerlendirilen turizm sektörü (Tarlow, 2006), politik istikrarsızlıklar, savaşlar, terör olayları gibi güvenlik algısını olumsuz etkileyecek ve insanları seyahat etmekten alıkoyacak olaylardan çok fazla etkilenmektedir. Bu tür politik gerilimler, ekonomik dalgalanmalar ya da doğal afetler turizm sektöründe kriz yaşanmasına ve turizm çalışanlarının işini kaybetmesine neden olmaktadır.

Ülkemizde yakın dönemde böyle bir kriz yaşanmış ve çok sayıda turizm çalışanın işini kaybetmesiyle turizm sektörü ve işsizlik bu dönemde yan yana anılır hale gelmiştir. 2015-2016 yıllarında dünyada ve ülkemizde yaşanan olaylarla birlikte Türkiye'ye ve en önemli turist destinasyonlarının biri olan Antalya'ya gelen turist sayısında ciddi bir düşüş yaşanmış, turizm sektörü krizden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu süreçte turizm işletmeleri kapanmış ya da çalışanlarını azaltma yoluna giderek maliyetleri düşürmeye çalışmıştır. Bunun sonucu çok sayıda turizm çalışanı işini kaybetmiştir. Bu çalışmanın amacı, turizmde yaşanan kriz sonucu işini kaybeden turizm çalışanlarının işsizlik deneyimlerini anlamak ve işsizliğin etkileriyle nasıl başa çıktıklarını tespit etmek olarak belirlenmiştir.

İşsizlik durumunun anlaşılabilmesi için öncelikle çalışmanın ve işin insan hayatındaki anlamını kavramak önemli görülmektedir. Bu nedenle tezin ilk bölümünde işin insanlar için anlamı tartışılmıştır. İşin görünen açık ve en somut anlamı sağladığı maddi getiridir. Ancak yazından hareketle insanların sadece para kazanmak için çalışmadığı ileri sürülebilir. Çalışmak, insanlara amaç duygusu kazandırmakta, onları yalnız kalmaktan ve toplumdan soyutlanmaktan korumaktadır (Morse ve Weiss, 1955: 192). Ayrıca çalışmak, zamanı yapılandırmakta, statü ve kimlik kazandırmakta ve düzenli bir eylemliliği gerektirmektedir (Jahoda, 1981: 188-9). Bu haliyle işsiz kalmak, işin bu açık ve örtük anlamlarından da yoksun kalmak anlamına gelmektedir.

İşsizliğin neden olduğu ekonomik sıkıntı, psikolojik ve sosyal anlamları kaybetme sonucu yaşanan psikolojik sıkıntı ve sosyal sonuçlar birinci bölümde ele alınmıştır. Buna göre işini kaybeden bireyin sahip olduğu finansal kaynaklar günlük ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmakta ve böylece maddi sıkıntıyla karşı karşıya kalınmaktadır (Lin ve Leung,

2010). Yazın incelendiğinde işsizlerin başvurabileceği finansal kaynaklara bağlı olarak ekonomik zorlukları farklı düzeylerde hissedeceği görülmektedir. Ancak işini kaybeden tüm çalışanların en azından yaşam standartlarının düşürülmesi gibi ekonomik sonuçları deneyimleyeceği anlaşılmaktadır. Ayrıca ekonomik sorunlara bağlı olarak işsizlerin ruhsal sağlığı ve duygusal dengesi kaybolmakta, özsaygısı azalmakta ve yaşam doyumu düşmektedir. İşsizlik yazını genel olarak değerlendirildiğinde, bireylerin ruhsal sağlığı ve psikolojik iyilik halinin işsizlik durumundan olumsuz yönde etkilendiği de anlaşılmaktadır (Murphy ve Athanasou, 1999; McKee-Ryan vd., 2005). Yazında ayrıca işsizliğin bedensel sağlık üzerindeki olumsuz etkileri de yer almıştır. İşsiz kalınması sonucu ilişkilerin bozulması, toplumsal olarak damgalanma gibi sosyal etkiler de gözlemlenmiştir.

İşsizliğin birey üzerindeki etkilerini inceleyen önemli sayıda araştırma bulunmakla birlikte, işsizlik yazınındaki bu çalışmaların bireyi indirgemeci yönünün eleştirildiği görülmektedir. Yapılan itirazlarda bireyin tüm etkileri pasif bir şekilde karşılamayacağı, işsizlikle başa çıkmada izleyebileceği stratejiler olacağı ileri sürülmektedir (Leana ve Feldman, 1990; Kinicki ve Latack, 1990). Bu eleştirilerin sonucu 1980'lerin sonu ve 1990'ların başından itibaren gelişmekte olan işsizlikle bireysel olarak baş etme yazını tezin ikinci bölümünde ele alınmıştır. Yazında öncül araştırmalardan günümüze oldukça farklı boyutlarla stratejilerin ele alındığı ancak işsizlik durumunu aşmaya yönelik stratejiler ve işsizliğin etkilerini hafifletmeye yönelik stratejiler olmak üzere ikili bir yapının ön plana çıktığı sonucuna varılmıştır.

Tezin son bölümünde ise turizm sektöründe işgücü piyasasının yapısına ilişkin bilgi verilerek turizmde yaşanan kriz istatistiklerle birlikte ele alınmakta, sonrasında araştırma sorusu etrafında yürütülen saha çalışması ve bulguları aktarılmaktadır. Fenomenolojik araştırma yaklaşımıyla yürütülen çalışma kapsamında işini kaybeden turizm çalışanlarıyla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerine uygun olarak görüşme yoluyla oluşan verinin tematik analizi sonucu, turizm çalışanlarının işsizlik sürecini nasıl deneyimledikleri ve işsizliğe bağlı yaşadıkları ekonomik, psikolojik ve sosyal sonuçlar aktarılmıştır. İşini kaybeden turizmcilerin baş etme yöntemleri incelendiğinde ise *çözüm odaklı stratejiler* (iş aramak, sektör değiştirmek, eğitim almak, taşınma planları yapmak) ve *etki odaklı stratejiler* (ekonomik önlemler almak, geçici işler yapmak, sosyal destek almak, boş zaman faaliyetleri gerçekleştirmek) olmak üzere iki ana tema ortaya çıkmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMA KAVRAMI VE İŞSİZLİK

Volti'ye (2008) göre öğrenci olacak kadar genç ya da emekli olacak kadar ileri yaşta olmayan yetişkinler için çalışıp çalışmamak isteğe bağlı bir durum değildir. Şanslı bir servet sahibi olmayan herhangi bir yetişkin, ücret aldığı bir işte çalışmadığı kısa bir süre içinde maddi sıkıntıyla karşı karşıya kalacaktır. Uzun süren işsizlik ise yoksulluğu beraberinde getirecektir. Bu açıdan bakıldığında bireyin hayatına işin sağladığı en önemli katkı, işle birlikte elde edilen ekonomik kazanç ve bu yolla geçimini sağlayabilmek olarak ele alınabilir. Ancak iş bireylere sadece ekonomik getiri sağlamamakta, bunun yanında bireyler için önemli kimi toplumsal ve sosyal anlamlar taşımaktadır. Jahoda (1981) işten elde edilen geliri en açık ve belirgin çıktı olarak ele almış, bunun yanında işin örtük anlamlarına dikkat çekmiştir. Bunun yanında işin zamanı yapılandırması, sosyalleşmeye olanak vermesi, amaç duygusu kazandırmakta, statü ve kimlik sağlaması ve insan hayatına düzenli bir eylemliliği getirmesi yönüyle çalışanların hayatına anlam kattığı ileri sürülmüştür (Jahoda, 1981: 188-9). İşsiz kalınması bireyin işle birlikte ulaştığı tüm bu anlamları kaybetmesi, dolayısıyla ekonomik sıkıntının yanında bedensel ve ruhsal sağlık sorunları yaşamasına neden olmaktadır. Bu bölümde birey için işin anlamı ve işsizliğin sonuçları üzerinde durulacaktır.

1.1. Çalışma ve İş Kavramları

Çalışma kavramından yaygın şekilde ücretli iş anlaşılmaktadır. Oysa yazında farklı disiplinlerden gelen araştırmacıların ya da farklı kurumların kendi yaklaşımlarıyla bu kavramı ele alabildiği görülmektedir. Grint (2005: 6-11) çalışma sosyolojisi üzerine kaleme aldığı kitabında bu yaklaşım farklılıklarına dikkat çekerek kendi kavramsallaştırmasını sunmuştur. Buna göre, devlet organları ekonomik olarak aktif ve aktif olmayan şeklinde bir ayırım yapma eğilimindedir. Oldukça biçimsel olan bu ayırma göre vergi ödeyen ve sigortaları yapılan çalışanlar ekonomik olarak aktif kabul edilmektedir. İktisat temelli bu yaklaşımda vatandaşlar ekonomik aktörler olarak görülmekte, kayıt dışı işler ya da ev işleri dikkate alınmamaktadır. İstihdam olarak çalışmanın incelenmesi bir diğer önemli yaklaşımdır. Bu alanda özellikle sanayi devriminden bu yana şekillenen modern çalışma incelenmektedir. Bunun yanında sanayi devrimiyle birlikte yaşanan yer ve çalışılan yer arasındaki ayırımın belirginleşmesi, işin gerçekleştirilebilmesi için modern işgücünün işe gitmek zorunda olmasıyla iş yaşamı ve iş-dışı yaşam tartışılmaya başlanmıştır. Kimi araştırmacıların bu ayırımdan yola çıktığı, çalışma olarak değerlendirilebilecek faaliyetleri belirledikleri ve çalışma kavramını bu yolla

tanımladıkları görülmektedir. Grint'e (2005) göre ise çalışmak, doğada değişime neden olan herhangi bir insan eylemi olarak görülebilmektedir. Buradan hareketle çalışma sosyolojisinin kapsamı, eyleyen olarak insanın aracı etkisi bulunan tüm olguları içerir şekilde oldukça geniş tanımlanmalıdır. Araştırmacı böylece bağlam gözetilerek ev işleri ve çocuk bakımı gibi gönüllü faaliyetlerin de sosyolojik araştırmalara konu edilebileceğini belirtmiştir.

Öte yandan çalışma, aslında insanlar tarafından sosyal olarak inşa edilmiş bir olgudur (Kumar, 1984; Grint, 2005). Herhangi bir olgunun iş ya da boş zaman aktivitesi olarak değerlendirilmesi o olgunun gerçekleştiği zaman, mekân ve sosyal şartların etkisiyle belirlenebilmektedir (Grint, 2005). Bu nedenle çalışmanın tarihsel, coğrafyaya bağlı olarak ya da ideolojik bakış açısına göre şekillenen ve birbirinden farklılaşan anlamları mevcuttur. Tarihsel olarak yapılan değerlendirmelerde avcı toplayıcı dönem, tarım devrimi, Antik Yunan medeniyeti, Protestan inancının yaygınlaşması ve sanayi devrimi gibi kimi önemli duraklar dikkat çekmektedir (Grint, 2005; Volti, 2008). İnsanlık tarihiyle birlikte şekillenen çalışma tarihinde bu duraklar çalışma biçiminin ve anlamının uğradığı değişim nedeniyle önemli görülmektedir.

Eski çağlarda insan yaşamıyla ilgili bilgilerimiz arkeolojik buluntularla sınırlı olmasına rağmen, araştırmacılar bu dönemde insanların hayatta kalabilmek için çalışmak zorunda olduklarını ifade etmişlerdir (Volti, 2008). Yiyecek toplamak, avlanmak, avlanma için gerekli aletleri geliştirebilmek gibi işler önemli bir beceri ve çaba gerektirmektedir. Sonrasında gelen tarım devrimi insanlık tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde toprağın işlenmesi, su kanallarının inşası, tarım aletlerinin yapılması gibi işlerde yoğun insan emeği harcanması gerekmiştir. Aynı zamanda tarım devrimiyle birlikte yerleşik hayata geçilmesi ve daha fazla gıda üretiminin yapılabilmesiyle din görevlisi, sanatçı, zanaatkâr ya da devlet görevlisi gibi yiyecek tedariki dışında yeni çalışma biçimlerinin doğduğu görülmektedir (Volti, 2008: 7).

Çalışmak aslında her dönemde insanların hayatta kalabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için bir zorunluluktur. Antik Yunan'da ise çalışmanın daha çok bu zorunluluk yönünün öne çıktığı ileri sürülmüştür. Farklı kaynaklarda bu dönemde çalışmanın aşağılandığı, kölelerin çalıştığı, özgür vatandaşların ise zamanlarını düşünerek ve felsefi tartışmalarla geçirdiği yönünde bir kanı dikkat çekmektedir (Özen-Kapız, 2001; Yıldız, 2010). Ancak Balme (1984) daha çok Aristo, Sokrates ve Platon gibi düşünürlerden hareketle varılan bu kanının, tüm Antik Yunan toplumunda geçerli kabul edilebilmesi için dayanak gösterilecek güçlü bir verinin bulunmadığına dikkat çekmiştir. Sylvester (1999) da benzer şekilde, özellikle M.Ö. beşinci ve dördüncü yüzyılda işin değersiz görülürken boş zamanın

yüceltildiğini doğrulamış, ancak bu yaklaşımın toplumun küçük bir kesimi olan aristokratlar arasında yaygın olduğunu belirtmiştir. Halk arasında ise çalışmanın özgürlüğe kavuşmak için önemli görüldüğünü, zanaat sahibi olmanın ise gurur ve saygı kaynağı olarak değerlendirildiğini belirtmiştir. Dolayısıyla antik dönemde boş zamanın yüceltilmesi nedeniyle çalışmanın değersiz görüldüğü ve aşağılandığı yönündeki değerlendirmeler ancak aristokrat kesime özgü bir durum olarak ele alınabilir. Balme (1984) ve Sylvester (1999) tarafından gerçekleştirilen çalışmalardan hareketle antik dönemde boş zaman ve çalışmanın her ikisinin de değer gördüğü, sıradan vatandaşın özgürlük ideali için bu iki kavramın temel oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Tarihsel süreçte çalışma için önemli bir dönüm noktası olarak Protestanlık mezhebinin Batı'da yaygınlaşması gösterilmektedir. Max Weber'in ilk kez 1905 yılında yayınlanan *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* adlı çalışmasında, Protestanlık inanisinde çalışma ve boş zamana bakış ve bu inanışın kapitalizmin doğuşundaki payı üzerine önemli bir tartışma sunulmuştur. Protestanlıkta çalışmak Tanrı'ya hizmet olarak görülürken, zamanı boşa harcamak ve zevk peşinde olmak en büyük günahlardan biri olarak değerlendirilmiştir. Boş zaman geçirmek, boş konuşmak, lüks içinde yaşamak, sağlık için yeterli olandan fazla uyumak gibi eylemler ahlaki açıdan kabul görmemektedir. Mesleki uğraşının karşılığı olarak zenginliğe ulaşma Tanrı tarafından kutsanmıştır. Buna karşılık mülk sahipliğinin ve zenginliğin insanları tembelleğe, lüks harcamalara ve dünya zevklerine itmesine karşı çıkılmaktadır. Böylece Batı'da kapitalizmin de prensiplerine uygun şekilde, biriktirilen servet rahat bir yaşam sürmek için değil, işletmelerin daha da büyütülmesi için kullanılmıştır. Weber'e (2011) göre Batı'da yaygın dini inanış bireylerin davranışlarını yönlendirirken, dünyanın başka bölgelerinden önce Batı'da kapitalizmin gelişmesine de neden olmuştur.

Tarihsel süreçte çalışma kavramının yeniden kurgulanmasına neden olan bir diğer sosyal olay ise sanayi devrimidir. Sanayi devrimi çalışma tarihinde önemli bir milat olarak değerlendirilmektedir. Öyle ki çalışma kavramı birçok kaynakta sanayileşme öncesi ve sonrası olmak üzere iki ayrı çerçevede incelenmektedir. Sanayi devrimi, üretimi kitle halinde fabrikalara taşırken modern anlamda işin doğmasını sağlamıştır. Modern anlamda iş, işgücünün belli bir ücret karşılığında, belirli çalışma esasları çerçevesinde emeğini kiralaması olarak tanımlanabilir (Özen-Kapız, 2001). Başka bir deyişle sanayi devrimi sonrası çalışma kavramı, düzenli olarak bir örgütte istihdam edilme ve bu çalışmanın karşılığı ücret alma olarak ortaya çıkmıştır (Ören ve Yüksel, 2012).¹

¹ Bu tezde çalışmak, modern anlamda tanımlanan haliyle, bir işletmede istihdam edilme ve bunun karşılığı ücret alma anlamında kullanılmıştır.

Görülebileceği gibi tarihsel süreçte çalışma farklı biçimler almıştır. Ancak çalışmanın her dönemde ve koşulda insan için merkezi öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal bir olgu olarak çalışmanın toplum ve bireyler için kazandığı anlam da bu noktada önemli görülmektedir. Devam eden bölümde çalışmanın anlamı üzerine yazında yer alan tartışmalar aktarılmıştır.

1.2. Çalışmanın Birey için Anlamı

Modern toplumlarda insanlar zamanının çoğunu çalışarak ya da eğitim kurumlarında ve iş başı eğitimlerde bir iş sahibi olabilmek için eğitim alarak harcamaktadır (Harpaz, 2002). Bir işte çalışmanın görünen en temel fonksiyonu kazanılan ücret yoluyla çalışanın geçimini sağlayabilmesidir (Morse ve Weiss, 1955; Jahoda, 1981). İnsanların büyük çoğunluğu günlük gereksinimlerini karşılayabilmek için çalışarak kazanacakları paraya ihtiyaç duymaktadır. Hayatını devam ettirebilmek için ihtiyaç duyulan maddi getirinin yanında, ekonomik kazancın çalışanın hayattaki rolünü tanımlamasındaki yeri ve hayatında diğer boyutlara oranla paranın önemi gibi konular da bu kapsamda ele alınabilmektedir (Harpaz ve Fu, 2002). Ancak işin anlamına ilişkin çalışmalara genel olarak bakıldığında, ekonomik getiri çalışmanın doğal sonucu olarak görülmekte (Jahoda, 1981) ve asıl örtük anlamların açıklanabilmesine yönelik bir çabaya girildiği anlaşılmaktadır.

Morse ve Weiss'e (1955) göre insanlar sadece para için çalışmazlar. Araştırmacılara göre eğer çalışanlar için tek motivasyon para kazanmak olsaydı, emekli oldukları zaman yaşadıkları duygu değişimlerini açıklamak mümkün olmazdı. Çalışmak insanlara toplumun bir parçası olduğunu, yapacak bir şeylerinin olduğunu ve hayatta bir amacının bulunduğunu hissettirmektedir (Morse ve Weiss, 1955: 191). Çalışmanın maddi kazanç dışındaki örtük anlamları üzerinde duran Jahoda (1981: 188-9), çalışmanın zamanı yapılandırıldığını, başka insanlarla sosyalleşmeye olanak verdiğini ve çalışanlara toplumsal statü ve kimlik kazandırdığını belirtmiştir. Ayrıca çalışmak, insan hayatına düzenli bir eylemlilik getirmekte, bedensel ve zihinsel olarak aktif olmayı sağlamaktadır. Bu haliyle çalışmak, geçimini sağlayabilmenin ötesinde kimi sosyal anlamları taşımaktadır. Görgül araştırmalarda ekonomik getirinin ötesinde bu anlamların keşfi için "piyango sorusu" adı verilen bir yöntemle sıklıkla başvurulduğu görülmektedir. Aktif olarak çalışan katılımcılara, "*Bundan sonraki hayatınızı hiç çalışmadan rahatça geçirmenizi sağlayacak ölçüde büyük bir ikramiye size çıksa ya da size büyük bir miras kalsa ne yaparsınız?*" şeklinde bir soru yöneltilmektedir (Morse ve Weiss, 1955; Quintanilla ve Wilpert, 1991; Harpaz, 2002). "*İşi bırakırım*"; "*çalışmaya devam ederim*" ve "*çalışmaya devam ederim ancak koşulları değiştiririm*" gibi seçeneklerin

sunulduğu araştırmalarda, katılımcıların büyük çoğunluğunun ekonomik zorunluluk bulunmaması durumunda dahi çalışmaya devam etmek istedikleri görülmüştür. Farklı ülke ve meslek gruplarıyla yapılan çalışmalarda yüzde 65-95 arasında katılımcıların çalışmaya devam edeceğini belirttiği görülmüştür (Harpaz ve Fu, 2002). Dolayısıyla insanlar işe ve çalışmaya geçimlerini sağlayabilmenin ötesinde kimi anlamlar yüklemekte ve değer vermektedir.

Ancak sözü edilen örtük anlamların işin sağladığı ekonomik getirinin yerini aldığı ya da daha önemli olduğu yönünde bir çıkarıma varmak hatalı olacaktır. İşin maddi kazanç boyutu zaten bilinen bir yönü olduğu için araştırmacılar tarafından örtük anlamların incelendiği anlaşılmaktadır. Örneğin “piyango sorusu” yönteminde öncelikle işin maddi kazanç yönü devre dışı bırakılarak bunun ötesindeki anlamlar keşfedilmeye çalışılmaktadır. Andersen (2002) işin anlamını araştıran bu çalışmalarda ekonomik boyut üzerinde durulmadığı, ancak görgül araştırmalarda sürekli olarak ekonomik sıkıntının önemli bir değişken olarak bulgulandığını belirtmiştir. İşsizlerde öznel iyilik halinin düşmesine neden olan boyutlar üzerinden işin anlamını değerlendiren Brief vd. (1995) de ekonomik yönün önemini gösteren bulgulara ulaşmıştır. Bu araştırmada zamanın düzenlenmesi ve sosyallik gibi maddelerden oluşan anlam üreten boyutunun, öznel iyilik hali üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Ekonomik yoksunluğun ise hem işin anlamına ilişkin yoksunluk hissi hem de öznel iyilik hali üzerinde önemli bir etkisi olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Dolayısıyla işin anlamlarının çok boyutlu düşünülmesi gerekmektedir.

Çalışmanın sözü edilen bu anlamlarının keşfedilebilmesi için 1980’lerin başında farklı ülkelerden araştırmacıların katılımıyla uluslararası bir ekip kurulmuş ve sekiz ülkede (Japonya, Yugoslavya, Belçika, İngiltere, Almanya, İsrail, Hollanda ve ABD) çalışmanın anlamı araştırılmıştır. Araştırma kapsamında işin insanların hayatında ne kadar merkezde olduğu anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu amaçla katılımcıların boş zaman, cemaat, din, aile gibi yaşamsal alanlara göre işi konumlandırması istenmiştir. Araştırma sonucunda Japonya ve Yugoslavya’da iş en önemli alan olarak bulgulanırken, diğer ülkelerde de aileden hemen sonra ikinci sırada geldiği görülmüştür (MOW-International Research Team, 1987). 1990’ların başında Belçika, İsrail, Japonya ve ABD’de aynı çalışma tekrarlanmış ve işin bu dört ülkede aynı şekilde aileden sonra ikinci sıradaki yerini koruduğu görülmüştür (Harpaz ve Fu, 2002). Benzer şekilde 1989 yılında Almanya’da bu araştırma tekrarlandığında ise iş, aile ve boş zamanın gerisinde kalarak üçüncü sıraya gerilemiştir (Quintanilla ve Wilpert, 1991). Ancak araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde işin, insanların hayatında merkezi role sahip olduğu ve zaman içinde bu rolü büyük oranda koruduğu anlaşılmaktadır.

İşin insanlar için ifade ettiği anlam ve bu anlamın inşa edilmesi süreci de araştırmacıların cevap aradığı konular arasında yer almıştır. Morse ve Weiss (1955) ekonomik bir zorunluluğu bulunmadığı durumda dahi çalışmaya devam edeceğini belirten katılımcılara (katılımcıların % 80'i) neden çalışmaya devam etmek istedikleri sorusunu yöneltmişlerdir. Açık uçlu olarak yöneltilen bu soruya bir işle meşgul olmak, ilginç ve zevkli olduğu ve insanı sağlıklı tuttuğu için çalışmak istedikleri yönünde cevaplar almışlardır. Ayrıca katılımcılar çalışmadıkları zaman kendilerini amaçsız hissedeceklerini, ne yapacaklarını ve zamanı nasıl geçireceklerini bilemeyeceklerini, başıboş hissedeceklerini ve boşluktan çıldıracaklarını ifade etmişlerdir. Araştırma bulgularına göre çalışmak, insanlara amaç duygusu kazandırmakta, bunun yanında onları yalnız kalmaktan ve toplumdaki soyutlanmaktan da korumaktadır (Morse ve Weiss, 1955: 192). Bu halde çalışmak, bireyin toplumla bütünleşmesi için önemli bir işlevi yerine getirmektedir (Morse ve Weiss, 1955; Quintanilla ve Wilpert, 1991).

Yazından yola çıkarak işin burada sözü edilen anlamlarının salt bireyin kendi değerlendirmeleri yoluyla oluşmadığı anlaşılmaktadır. İşin sosyal anlamları bireysel, toplumsal, örgütsel ve dinsel bağlamda şekillenmektedir (Davidson ve Caddell, 1994; Harpaz ve Fu, 2002; Rosso vd., 2010; Schnell vd., 2013). Bireyin sahip olduğu değerler, motivasyon ve inanışları çalışmaya yönelik algılamasını etkilemektedir (Rosso vd., 2010). Bireysel olarak yapılan bu değerlendirmeler işe yönelik tutum ve davranışları da belirlemektedir (Quintanilla, 1991). İşin getirdiği maddi sonuçlar, başarı hissi, kendini gerçekleştirme, amaç hissi, sosyal ilişkiler gibi değerler çalışanın işe yaklaşımını etkilemektedir. Kişi işsel motivasyonuna ve benlik algılamasına uygun bir işe yönelmektedir. Ayrıca işi benimseme, işin kişinin hayatındaki yeri, iş odaklılık ve görev aşkı bireyin işi anlamlandırma süreçlerinde etkili olmaktadır (Rosso vd., 2010).

Ancak daha önce de belirtildiği gibi iş insanlar tarafından sosyal olarak inşa edilmiş (Berger ve Luckmann, 1967) bir olgudur ve bireyin işe yönelik yaptığı bu değerlendirmeler sosyal bağlamın içinde şekillenmektedir. Çalışmaya ilişkin toplumsal normlar işin anlamını oluşturan önemli bir faktördür. İşten beklentiler ve haklar ile işe karşı yükümlülükler olmak üzere iki boyutta normatif varsayımlar ele alınmaktadır. Çalışma hakkı, çalışmayla elde edilecek fırsatlardan yararlanabilme gibi haklar yönünde toplumsal normdan söz edilmektedir. Yükümlülük yönüyle ise her birey ve örgüt çalışma yoluyla topluma katkı sunmalıdır, şeklinde bir normdan söz edilmektedir (Harpaz ve Fu, 2002). Daha önceki bölümde aktarılan Protestan iş ahlakı da yükümlülükleri vurgulayan bu normun kökeninde bulunmaktadır (Randall ve Cote, 1991).

Bunun yanında bireyin işe yönelik algısının oluşmasında iş arkadaşları, aile, grup ve topluluklar önemli rol oynamaktadır. Rosso vd. (2010) yazından hareketle ailenin hem işin yarattığı stresin atılmasında rahatlatıcı, güven veren ve destek sağlayan yönü üzerinde durmuş hem de zaman, enerji ve ekonomik destek talep eden yönleriyle ailenin çalışma üzerindeki baskıyı arttırabileceğinden söz etmiştir. İş arkadaşları da anlamın oluşmasında etkili olabilmektedir. Çalışanlar işyerinde diğerlerini izleyerek nasıl davranacakları ve düşünecekleri yönünde ipuçlarını toplamakta, işe yönelik tutumlarını ve anlamı bu süreçle birlikte oluşturmaktadırlar (Salancik ve Pfeffer, 1978). Böylece işyerindeki sosyal ilişkiler, sosyal olarak kabul edilebilir ve meşru davranışların tespit edilmesinde ve çalışanların tutum geliştirmesinde etkili olmaktadır. Bunun ötesinde Rosso vd. (2010) anlamın oluşmasında önemli bir kaynak olarak örgütsel bağlama (görev tanımları, örgütsel misyon, maddi şartlar, iş-dışı alanlar, ulusal kültür gibi etkenler yoluyla) dikkat çekmiştir.

Anlamın inşasında etkili olduğu görülen bir diğer kaynak da dini inançtır. Hatırlanacağı gibi Protestanlıkta çalışma yüceltilmekte, aylıklık ise onaylanmamaktadır (Weber, 2011). Davidson ve Caddell (1994) Protestan ve Katolik mezheplerine mensup 1869 katılımcıyla gerçekleştirdikleri bir çalışmada insanların işe yönelik tutumlarının gelişmesinde dini inancın etkisi olduğu yönünde bulgulara ulaşmıştır. Katılımcıların yüzde 15'i çalışmanın kutsal bir anlamı olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla insanlar işi sadece kariyer olarak değil, topluma ve Tanrı'ya karşı önemli bir görev olarak değerlendirmektedir.

Bu bölümde aktarılan tartışmalardan hareketle çalışmanın toplumsal bir eylem olarak anlamını; birey ve toplum tarafından işe atfedilen önem, değer, inanış ve tanımlamalar olarak ele almak mümkündür (Quintanilla, 1991). Bu anlam bireysel düzeyde kavrayış sonucunda değil, büyük oranda toplumsal etkilere bağlı olarak şekillenmektedir. Aile, eğitim kurumları, örgütler ve din gibi taşıyıcılar yoluyla anlam oluşmakta ve yayılmaktadır. Bu kaynaklar aracılığıyla kurulan anlam sonucu bireyin işten elde ettiği sonuçlar da çeşitlenmektedir. Kaplan ve Tausky (1974) işten elde edilen çıktıları anlam üreten ve araçsal sonuçlar olmak üzere iki başlık altında ele almıştır. İşin araçsal yönü ile ekonomik kazanç yoluyla gereksinimlerin karşılanması ve zamanı düzenleyerek çalışanın yararlı bir şeyle meşgul olması ifade edilmektedir. Anlam üreten boyutuylaysa, işin içsel bir tatmin sağlaması, statü ve prestij kazandırması, sosyal etkileşime girme şansı sunması ve toplumun ahlaki açıdan doğru kabul ettiği bir davranışın tatbik edilmesi yönleri vurgulanmaktadır (Kaplan ve Tausky, 1974: 186). Sonuç olarak iş, bireylerin öz saygı, statü ve başarı hissini elde etmesinde çok önemli bir katkıda bulunmaktadır (Harpaz, 2002). Toplumsal ve bireysel düzeyde bu denli derin anlamları olan işten mahrum kalınması ise iş yoluyla elde edilen anlamın da kaybedilmesine

neden olmaktadır. Bu nedenle işsizliğin birey üzerindeki etkilerini inceleyen önemli bir yazın gelişmiştir.

1.3. İşsizlik

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) işsizleri “*referans alınan dönem içinde ücretli bir işte çalışmayan ancak çalışma için bir engeli bulunmayan ve aktif olarak iş arayanlar*” olarak tanımlamıştır (ILO, 1982). TÜİK tarafından da işsiz tanımı benzer şekilde yapılmıştır; “*referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler işsiz nüfusa dahildirler*” (TÜİK, 2011). Örgütlerin yaptıkları bu tanımlamalar dönemsel olarak tekrarlanan işsizlik oranı araştırmaları için bir çerçeve oluşturmakta, işsizlikle ilgili yapılacak istatistiki çalışmalar için bir dayanak sunmaktadır.

Bunun yanında işsizlik türlerine ilişkin bir kavramsallaştırma da dikkat çekmektedir. Alanyazında öncelikle gizli ve açık işsizlik ayrımı yapıldıktan sonra açık işsizliğin yapısal, teknolojik, konjonktürel, mevsimlik ve geçici işsizlik olmak üzere (Işık-Erol, 2013) gruplandırıldığı anlaşılmaktadır. Gizli işsizlikle istihdam edilmiş olduğu halde işgücüne önemli bir katkısı olmayan gruptan söz edilirken, çalışma arzusu olmasına rağmen iş bulamayanlar açık işsizlik kapsamında değerlendirilmektedir.

Bu kavramsallaştırmaların ötesinde farklı akademik disiplinlerde işsizlik konusunun farklı yaklaşımlarla ele alındığı anlaşılmaktadır. Bir taraftan işsizliğe neden olan makro-iktisadi koşullar açıklanmaya çalışılırken bir taraftan sosyoloji ve psikoloji gibi alanlarda işsizliğin toplum ve birey için anlamı üzerine bir yazın gelişmiştir. Ancak tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde, sanayi devrimi öncesinde işsizlik diye bir kavram bulunmadığı görülmektedir. Birinin işsiz olarak değerlendirilmesi için çalışmak isteyip de çalışmak için gerekli araçlara ulaşamıyor olması gerekmektedir ve sanayi devrimi öncesi böyle bir durumdan söz etmek mümkün görünmemektedir (Baxandall, 2002). Bu dönemde köleler ya da özgür zanaatkarlar ve çiftçilerin işsiz olarak tanımlanabilmesi için çalışmak istedikleri halde çalışmak için gerekli araçlara ulaşamaması çok olası değildir. Garraty’e (1979) göre işsizlik kavramıyla insanların çalışmayla kurduğu belirli bir ilişki tipi kastedilmektedir. İşsizlikten söz edilebilmesi için birinin istihdam ediliyor ve istediğinde işi bırakabiliyor olması gerekmektedir. Tabii iş bıraktığı durumda başta maddi gelir olmak üzere işin getirileri de kaybedilmektedir. Dolayısıyla işsizlik kavramının kullanıldığı durumda emek

özgür ancak aynı zamanda bağımlıdır (Garraty, 1979). Sanayi devrimi öncesinde tarımsal üretim ya da evde ve atölyelerdeki tezgahlarda üretim yapan ve kendi üretim araçlarına sahip olan insanlar, yeni düzende fabrikalarda işçi haline gelmiştir. Dolayısıyla kölelerden farklı olarak bu dönemde insanların kendi istekleriyle çalıştığı ancak Garraty'nin (1979) tarif ettiği gibi, istihdam yoluyla emeklerinin bağımlı hale geldiği anlaşılmaktadır.

Bu haliyle işsizlik kavramı zamandan bağımsız bir olgu değildir. İşsizlik ancak sanayi devrimiyle şekillenen örgütlerde istihdam edilmeyi takiben kavramsal olarak ortaya atılmış ve dile yerleşmiştir (Baxandall, 2002). Sanayi devrimi öncesi boşluk ya da aylıklık olarak görülen durumla işsizlik arasındaki fark, modern dünyada kendi isteğinin ve kontrolünün dışında işsiz kalınmasıdır. Ayrıca işsizlik olgusunun önem kazanmasında işsizliğin bireysel bir sorun olmaktan çıkıp, toplumsal bir sorun olarak görülmeye başlanması etkili olmuştur. 1929 yılında başlayan Büyük Buhrana gelene kadar hakim olan klasik iktisadi anlayışın etkisiyle işsizlik olgusu gönüllü bir durum olarak görülmüştür (Ceylan-Ataman, 1998). İşsizlerin çalışmak istemediği için işsiz oldukları yönündeki yaklaşım bu dönemde yaygındır. Klasik iktisatta geçici olarak işsizlik yaşansa dahi emek arzı ve talebinin bir noktada buluşacağı ve çalışmak isteyen herkesin iş bulabileceği varsayılmaktadır. Ancak Büyük Buhrandan sonraki durumu açıklamakta klasik iktisadın yetersiz kalması ve 1936'da Keynes'in Genel Teorilerinin yayınlamasıyla bu yaklaşımın değiştiği anlaşılmaktadır. Böylece eksik istihdam ve kendi isteği dışında işsiz kalma gündeme gelmiştir. Dolayısıyla alanyazında işsizlik sorunu üzerine ilk çalışmaların Büyük Buhrandan sonra gerçekleştirildiği görülmektedir.

Zaman içinde çalışmanın ve işsizliğin değişen anlamlarının yanında, işsizliğe ilişkin farklı ideolojik açılardan söz etmek mümkündür. Toplumsal tartışmaların bilimsel araştırmalarla ilişkisine dikkat çeken Jahoda (1981: 185-6), iş ve işsizlikle ilgili öne çıkan üç görüş üzerinde durmuştur; muhafazakarlık, reformculuk ve radikal yaklaşım. Muhafazakar görüşte temel amaç verimliliği sağlamaktır. Çalışma ile ilgili sorunlar sistem değil, birey kaynaklıdır. Dolayısıyla sistemde reformdansa, bireylerin iş ahlakında reform önerilmektedir. Bunun tam karşısında yer alan radikal yaklaşım ise işle ilgili sorunlardan tümüyle sistemi sorumlu tutmakta, sistemin işten yabancılaşmaya neden olduğunu ileri sürmektedir. Reformcu görüşü ise Jahoda (1981), diğer iki yaklaşımın arasında bir yere konumlandırmıştır. Reformcular konuyla bağlantılı olarak kimi zaman muhafazakar kimi zamansa radikalliğe yakın değerlendirmeler yapabilmektedir. İşsizlik ise bu yaklaşımda insan odaklı ele alınmaktadır.

Baxandall (2002) da benzer şekilde devletlerin işi ve işsizliği nasıl tanımladığını ve buna bağlı olarak sorumluluklarının nasıl şekillendiğini tartışmıştır. Araştırmacıya göre insanların çalışan, işsiz, emekli ya da çalışamaz olarak sınıflandırılmaları devletler tarafından ortaya konulan tanımlamalara göre yapılmakta ve bu sınıflandırmalar ile gruplara karşı devletin sorumlulukları belirlenmektedir. Bu nedenle yasalarla belirlenen devletin sorumlulukları ve dolayısıyla işsizlerin haklarında ülkeler arasında farklılıklar görülmektedir. Araştırmacıya göre istihdam ve işsizlik tanımları istatistiki ve objektif olmaktan öte politiktir. Örneğin sanayileşmiş kapitalist ekonomide savaş sonrası dönemde işsiz “işyerinin kapanması sonucu tam zamanlı işinden çıkarılan, mesleki yeterliliğe sahip, bedensel olarak çalışmaya uygun, evin geçimini sağlamak zorunda olan yetişkin erkek” olarak tanımlandığı görülmektedir (Baxandall, 2002: 482). Araştırmacı, işten çıkarılmış bir çelik fabrikası işçisi ve çalışmak isteyen tekerlekli sandalyeli 16 yaşında genç bir kadın örneği üzerinden bu işsiz tanımını tartışmış ve hem devlet hem de toplum gözünde bu iki bireyin işsizlik durumlarının farklı değerlendirilebileceğini ileri sürmüştür.

Görülebileceği gibi farklı bilim dallarından ya da farklı paradigmalardan gelen araştırmacıların ve uygulayıcıların işsizlik olgusuna yaklaşımı da farklılaşmaktadır. Leana ve Feldman (1990: 1155-6) da işsizlikle ilgili çalışmaların bu çeşitliliğine dikkat çekmiş ve işsizlik yazınında öne çıkan araştırma sorularını incelemişlerdir. Buna göre çalışma ekonomisi alanında ulusal iktisadi dalgalanmalarla toplumun zihinsel ve fiziksel sağlık sorunları arasındaki ilişki ile tekrar işe girmede karşılaşılan engeller üzerinde durulmaktadır. Politika alanında devletin işini kaybedenler ve ailelerine yönelik desteği gibi konular incelenmektedir. Sosyoloji alanında yapılan çalışmalarda ise genelde Marksist yaklaşımla konuya yaklaşan sosyologların en kötü işin dahi işsizlikten daha iyi olduğu yönündeki örtük bir varsayımla hareket ettikleri ifade edilmiştir. Leana ve Feldman (1990) davranış alanında yapılan çalışmaları da üçe ayırmıştır. Birinci grupta iş kaybının fiziksel ve ruhsal sağlık üzerindeki hasar verici etkisi incelenmektedir. İkinci grupta yer alan çalışmalar, iş kaybının fiziksel ve psikolojik etkilerini belirleyen işsizlik süresi gibi bağlamsal faktörlere odaklanmaktadır. Üçüncü grup davranışçılar ise işsizliğin olumsuz etkilerinin yoğun yaşanmasına neden olabilecek yaş, etnik köken, cinsiyet gibi demografik özellikleri incelemektedir.

Leana ve Feldman (1990) tarafından değinilen bilimsel alanların yanında ekonomi alanında da işsizlik önemli araştırma konularından birini oluşturmaktadır. İşsizliği hazırlayan iktisadi koşulların açıklanması ve iktisadi göstergelerin işsizlik oranlarıyla ilişkisinin incelenmesi yönünde araştırmalar bu alanda ağırlık kazanmaktadır. Ekonomi, politika gibi alanlarda işsizlik konusunun alana özgü bir çerçevesi bulunmakta ve genelde makro düzeyli

çalışmalar yapılmaktadır. Bireyin işsizlik deneyimini anlamaya yönelik mikro çalışmalarda ise işsiz, tekil ve bireye özgü anlamlar kazanan bir kavramdır (Çelik, 2008). Bu nedenle politika ve ekonomi gibi yapısal etkenlerin ve yapısal olarak işsizlik durumunun işsize etkilerinin anlaşılmasında bireye odaklanılması gerekmektedir. Yukarıda aktarıldığı gibi kavram ve tanımlamalar üzerinde tartışmalar ve eleştiriler sürdüğü halde, işsizliğin birey üzerinde olumsuz etkileri genel olarak kabul edilmektedir. Yazında yer alan az sayıdaki çalışmada (örn. Andersen, 2002; Gowan, 2014) işsiz kalmanın kariyer gelişimi ya da aileyle daha çok zaman geçirme gibi kimi fırsatlar sunabileceği ileri sürülse de işsiz kalmanın bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkilediği yönünde bulgular ağırlık kazanmaktadır. Devam eden bölümde bu çalışmanın kapsamı doğrultusunda, bireylerin işsizlik deneyimlerini açıklayan kavramsal ve görgül araştırmalar ele alınacaktır.

1.4. İşsizliğin Birey Üzerindeki Etkileri

Bireylerin işsizlik tecrübeleri işe atfedilen bireysel ve toplumsal anlamlarla yakından ilgilidir. İşin çalışanlara temel getirisi geçimini sağlayacak bir ücretin kazanılmasıdır. Bunun yanında işin örtük anlamları yazında ele alınmaktadır. İş, çalışana amaç duygusu kazandırmakta ve aile dışında insanlarla sosyalleşmeye olanak vermekte, toplum ise çalışanı statü ve prestij ile ödüllendirmektedir (Morse ve Weiss, 1955; Jahoda, 1981). Öyle ki sanayileşme ve şehirleşmeyle birlikte ücretli iş baskın yaşam biçimi haline gelmiş ve bunun sonucu olarak kişilere, yaptıkları işin emek piyasasındaki karşılığı üzerinden bir değer biçilir hale gelmiştir (Gallie, 2002). İşsiz kalınması ise bireyin işle birlikte ulaştığı ekonomik, psikolojik ve sosyal tüm bu anlamları kaybetmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla böylesine önemli görülen ücretli işten yoksunluk, bireylerde yıkıma neden olabilmektedir.

İşsizliğin birey üzerindeki etkilerini ekonomik, fizyolojik ve psikolojik sağlık ile sosyal boyutlarıyla inceleyen araştırmalar olarak gruplandırmak mümkündür. Bu araştırmaların sonucunda işsizliğin bireyin ekonomik durumunu, bedensel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkilediği, aynı zamanda birey için olumsuz sosyal sonuçları olduğu görülmüştür.

1.4.1. İşsizliğin Ekonomik Sonuçları

İnsanların büyük çoğunluğu geçimlerini sağlayabilmek için çalışmaya ve bu yolla kazanacakları ücrete ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla işsiz kalınan durumda karşılaşılan temel zorluklardan biri iş yoluyla kazanılan ücretin de kaybedilmesidir. Devlet, cemaat, sivil toplum kuruluşları ya da aile ve arkadaşlar tarafından sağlanan maddi desteğe rağmen işsizlik ekonomik sıkıntıyı beraberinde getirmektedir. Özellikle işsizlik süresi uzadıkça işsizlerin

yaşadığı ekonomik sıkıntının da arttığı bilinmektedir (Brief vd., 1995; Leckie ve Rogers, 1995; Sales, 1995).

Danimarka’da çok sayıda katılımcıyla gerçekleştirilen boylamsal bir çalışmada işsizler için en önemli sorunun ekonomik güvencesizlik olduğu anlaşılmıştır (Andersen, 2002). Aslında Danimarka Avrupa ülkeleri arasında işsiz yoksulluğu açısından en iyi durumdaki ülke konumundadır. Bu ülkede bile ekonomik güvencesizliğin en önde gelen sorun olduğuna dikkat çeken Andersen (2002), işsizler için ekonomik sıkıntının önemini vurgulamıştır. İsveç’te yapılan bir çalışmada da işsiz kalan yöneticilerin maddi kaygılarının yüksek olduğu görülmüştür (Kabbe vd., 1996). Fryer ve Fagan (1993) da işsizlerin büyük bölümünün temel ihtiyaçlara indirgenmiş bir yaşam sürdüğünü belirtmiştir. Birleşik Krallık’ta yürüttükleri çalışmada Fryer ve Fagan (1993), maddi zorluklarla karşı karşıya kalan işsizlerin harcamaları azaltmak, indirimli gıda satışı yapan yerleri bulmak, kendi işlerini mümkün olduğunca kendileri yapmak gibi yollara başvurdıklarını belirtmiştir. Ekonomik kriz dönemi Birleşik Krallık’ta işsiz kalan 50’lerindeki 12 yöneticiyle yapılan başka bir çalışmada (Gabriel vd., 2010) maddi durum kötüye gidince tüm lüks harcamaların tamamen kesildiği, daha ucuz yiyecekler alındığı ve her yere yürüyerek gitmek gibi yollarla tasarruf edildiği ifade edilmiştir. Araştırma bulguları maddi sıkıntıyla boğuşan insanların bir şekilde hayatta kalmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Öte yandan işsiz kalan bireylerin başta devlet tarafından sağlanan işsizlik maaşı olmak üzere başvurabileceği birçok maddi destek kanalı mevcuttur. Sales (1995) işsizlerin başvurduğu maddi kaynakları kapsamlı bir şekilde incelemiştir. ABD’de gerçekleştirilen bu çalışmada yararlanılabilecek 21 adet maddi destek kaynağı tespit edilmiş, sonrasında bu kaynaklar 7 başlık altında toplanmıştır;

- İşsizlik maaşı,
- Sosyal yardım paketleri,
- Devletin düşük gelirlilere sağladığı yemek fişleri,
- Sosyal yardım ve sağlık yardımı gibi diğer yardımlar,
- Aşevi ya da kilise gibi devlet kurumları dışındaki kurumlardan gelen yardımlar,
- Ailenin kaynakları (aile fertlerinin gelirleri, birikimler, ödünç alınan paralar),
- Aile ve arkadaşlardan gelen maddi yardımlar.

Araştırma sonucunda Sales (1995) işsiz kalan insanların burada sıralanan tüm kaynaklardan yararlandığını ancak en çok devlet yardımlarından faydalandıklarını bulgulamıştır. Bulgulardan hareketle işsizlik maaşının önemi üzerinde durulan çalışmada, işsizlik maaşı bağlanan kişilerin maddi durumu idare edebildiği ifade edilmiştir. İlk 6 aydan

sonra işsizlik maaşı kesilince ve işsizlik süresi uzadıkça yoksulluk yardımlarına daha çok ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. Bu haliyle işsizlik maaşı önemli bir maddi kaynak oluşturmaktadır. Ancak birçok çalışmada devletin sağladığı işsizlik maaşının yeterli olmadığı ve bu maaşı alanların da ekonomik sıkıntı yaşadığı belirtilmektedir (Leckie ve Rogers, 1995; Lin ve Leung, 2010; Waters ve Moore, 2001). Birçok ülkede işsizlik maaşı sadece temel ihtiyaçları karşılamaya yetmektedir (Lin ve Leung, 2010). Başka bir ifadeyle işsizlik maaşı ancak hayatta kalmayı sağlamaktadır.

Bunun yanında Sales (1995) tarafından da incelenen maddi kaynakların işsizliğin ekonomik etkilerinin tecrübe edilmesinde belirleyici bir rolü olduğu anlaşılmaktadır. Bütün işsizler aynı ölçüde maddi sıkıntıya maruz kalmamaktadır. İnsanların başvurabilecekleri maddi kaynaklarına göre yaşadıkları ekonomik zorluk farklılık göstermektedir (Fineman, 1979; Liem ve Rayman, 1982; Lin ve Leung, 2010). Maddi kaynakları yeterli olanlar, işsizliğin ekonomik yönden olumsuz etkilerini daha az yaşayacaklardır (Holmes ve Werbel, 1992).

İşsizlikle birlikte yaşanan ekonomik sıkıntı yazında bağımlı ya da aracı değişken olarak da incelenmiş, işsizlik sonrası karşılaşılan maddi sıkıntıya bağlı olarak ruhsal sağlığın bozulması, statü kaybı gibi psikolojik ve sosyal etkiler gözlemlenmiştir. Birçok araştırmada ekonomik sıkıntı sonucu işsiz bireylerin ruhsal sağlığının bozulduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır (Kessler vd., 1987; Waters ve Moore, 2001; Lai ve Chan, 2002; Price vd., 2002; McKee-Ryan vd., 2005; Lin ve Leung, 2010). Grossi (1999) maddi sıkıntıya bağlı olarak duygusal sıkıntının da arttığını görmüştür. Blau vd. (2013a) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada da maddi sıkıntının yaşam doyumu üzerinde olumsuz etkisi olduğu anlaşılmıştır. Waters ve Moore (2001) ise maddi ihtiyaçlarını karşılayamama sonucu işsiz bireylerin depresyona girdiğini bulgulamıştır. Ayrıca işsizler yalnız temel gereksinimlerini karşılayabilmeleri ve rekreatif etkinliklere katılamamaları sonucu özsaygılarını kaybetmekte ve depresyona girmektedir. Türkiye’de genç işsizlerle yapılan bir çalışmada da gençlerin dışarıya çıkacak, sosyalleşecek paraları olmadığı için eve mahkum oldukları ve bunun sonucunda olumsuz psikolojik etkiler yaşadıkları aktarılmıştır (Çelik, 2008). Bato-Çizel vd. (2011) tarafından Türkiye’de gerçekleştirilen başka bir çalışmada daha işsizlerin yaşadığı parasal sıkıntıya bağlı olarak psikolojilerinin bozulduğu görülmüştür. Benzer şekilde Yüksel (2005) de parasal sıkıntı yaşayan işsizlerin daha fazla depresyon belirtisi gösterdiğini bulgulamıştır.

Yaşanan maddi sıkıntıların sosyal bağlamda şekillenen anlam ve sonuçları da dikkat çekmektedir. Örneğin Yang (2002) Kore’de geleneksel olarak erkeğin eve ekmek getiren rolü

üzerinde durmuş, araştırma sonucu işsiz kalan erkeklerin maddi kazanç yoluyla elinde tuttuğu otoriteyi ve gücü kaybetmemek için geçici işlere girdiklerini görmüştür. Dolayısıyla toplumsal rollere bağlı olarak işsizlerin farklı düzeylerde ekonomik güçlüğü etkilerini hissettiği anlaşılmaktadır. Ülkemizde yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Türkoğlu (2013) erkeklik kavramının toplumsal olarak inşa edilmesi sürecinde çalışma ve işsizliğe atfedilen anlamlarla ilgili önemli bulgulara ulaşmıştır. Bir iş sahibi olmak ve para kazanmak erkeğe evde iktidar kurma fırsatı vermektedir. İşsiz olmanın ise yaş veya sınıf farkı gözetmeksizin tüm erkekler için başarısızlık anlamına geldiğini belirten Türkoğlu (2013: 56), işsizlik durumunda ülkemizdeki erkeklerin “karı parası yiyor olmakla” damgalanmaktan, diğer erkeklerin gözünde başkalarına muhtaç hale gelerek bir anlamda “kadınlaşmaktan” korktuklarını belirtmiştir. Bu haliyle işsizlik, erkeklığe yönelik bir tehdittir.

Öte yandan ülkelerin politika ve uygulamaları işsizliğin ekonomik sonuçlarının yaşanmasında önem kazanmaktadır. Çelik (2008) Türkiye’de devlet tarafından işsizlere sağlanan desteklerin kısıtlı olması nedeniyle işsizlerin temel destekçilerinin aileleri olduğunu belirtmiştir. Bununla ilişkili olarak, ekonomik bağımsızlığını yakalayamayan gençlerin ailelerine bağımlı kaldıkları görülmektedir. Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, İskoçya ve İsveç olmak üzere 6 kuzey Avrupa ülkesinde gençlerle yapılan bir çalışmada, Danimarka’daki işsizlik maaşlarının diğer ülkelerden çok daha kapsamlı ve yeterli olduğu görülmüştür (Julkunen, 2001). Sonuç olarak bu ülkeden katılımcılar arasında kendini ekonomik olarak bağımlı hissedenlerin oranının çok daha az olduğu bulgulanmıştır.

Ekonomik açıdan bakıldığında insanlar temel olarak varlığını sürdürebilmek ve maddi gereksinimlerini sağlayabilmek için çalışmaktadır (Harpaz, 2002). Dolayısıyla maddi sıkıntılar işsizliğin olumsuz etkilerinin tecrübe ediliyor olmasında en önemli etken olarak görülmektedir (Julkunen, 2001). İşsiz kalınmasıyla birlikte kişinin sahip olduğu finansal kaynaklar günlük ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmakta ve böylece maddi sıkıntıyla karşı karşıya kalınmaktadır (Lin ve Leung, 2010). Yazın incelendiğinde ekonomik zorlukların olumsuz etkileri görülmektedir. Ekonomik sorunlara bağlı olarak bireylerin ruhsal sağlığı bozulmakta (Kessler vd., 1987; Waters ve Moore, 2001; Lai ve Chan, 2002; Price vd., 2002; McKee-Ryan vd., 2005; Lin ve Leung, 2010), duygusal dengesi kaybolmakta (Grossi, 1999), özsaygısı azalmakta (Waters ve Moore, 2001) ve yaşam doyumu düşmektedir (Blau vd., 2013a). Ekonomik yönden olumsuz etkilerin azaltılmasında ise özellikle devlete büyük görev düştüğü araştırmalarda belirtilmekte, işsizlik maaşı gibi desteklerin önemi üzerinde durulmaktadır (Sales, 1995).

1.4.2. İşsizliğin Sağlık Üzerindeki Etkileri

Çalışmak akıl ve beden sağlığını korumakta ve geliştirmektedir (Ross ve Mirowsky, 1995). Dolayısıyla işsizlik bedensel ve ruhsal sağlığı olumsuz etkilemektedir. İşsizlik insan hayatında stres yaratan temel durumlar arasında yer almakta ve sağlık yönünden birçok olumsuz etki yaratmaktadır (Leana ve Ivancevich, 1987). Bu alanda genellikle boylamsal çalışmalar gerçekleştirilerek işsiz kalımdan sonra yaşanan değişim gözlemlenmiştir. Bu araştırmalarda depresyon düzeyi gibi bir psikolojik rahatsızlığa ya da genel iyilik hali gibi daha kapsamlı bir değişkene odaklanılmıştır.

İşsiz bireylerin fizyolojik sağlık durumlarının birey tarafından beyan edilen belirtiler üzerinden öznel ya da tıbbi ölçüme dayalı göstergeler yoluyla nesnel olarak ölçülmesi mümkündür. McKee-Ryan vd. (2005) nesnel ölçümlerin kan basıncı, tükürük örneği ya da ürik asit kontrolü gibi yöntemlerle gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Öznel değerlendirmeler ise belirli (baş ağrısı, sırt ağrısı vb.) ya da genel (kendini iyi hissetmediği gün sayısı vb.) sağlık şikayetleri ile fiziksel fonksiyonlarındaki değişimi kapsamaktadır. McKee-Ryan vd. (2005) yazında işsizlerin beyanına dayalı öznel verinin daha yaygın olduğunu belirtmiştir. Ancak bu bir sorun olarak algılanmamalıdır. Araştırmacılara göre belirtilerin çoğunluğu başkaları tarafından gözlemlenemeyeceği için işsizliği yaşayan kişiye sorulması yoluyla edinilen bilgi değerli görülmektedir.

Leana ve Ivancevich (1987: 302-3) işsizlik sonucu yaşanan fizyolojik etkileri yazında ulaşılan bulgulardan yola çıkarak şu şekilde sıralamıştır; hastaneye yatırılma ve tanı konulan hastalıklarda artış, kalp rahatsızlıkları ve hipertansiyon, kolesterol, mide rahatsızlıkları, solunum yolu hastalıkları, görme bozuklukları, baş ağrısı, uyku bozuklukları, enerjisiz hissetme, kendini iyi hissetmeme ve genel olarak sağlığın bozulması. Bunun yanında psikolojinin bozulmasına bağlı olarak bedensel sağlık da kötüye gitmektedir. Araştırmacılar işsizliğin neden olduğu strese bağlı fizyolojik belirtiler üzerinde durmuşlardır (Leana ve Ivancevich, 1987; Latack vd., 1995). Ayrıca McKee-Ryan vd. (2005) alkol tüketiminde artış gibi sağlığı tehlikeye atacak davranışların işsizlikle birlikte daha çok görüldüğüne dikkat çekmişlerdir. Sonuç olarak işsiz kalan bireylerin çalışanlara oranla daha çok sağlık sorunu yaşadığı anlaşılmaktadır.

Yazında sözü edilen sağlık sorunları demografik özellikler, gelir, işten çıkarılma nedeni gibi kimi faktörlere bağlı olarak daha fazla yaşanabilmektedir. ABD’de Gallo vd. (2009) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, iş kaybının ileri yaşta yaşanan fiziksel engellilik riskini arttırdığı görülmüştür. Bu çalışmada ikame bir geliri bulunmayan, bekar kadınların daha fazla risk altında olduğu bulgulanmıştır. Araştırmacılar medeni duruma bağlı

farklılığı, partner desteğinin fiziksel eylemliliği teşvik etmesi ve stres yollu olumsuz etkileri azaltması yönüyle açıklamışlardır. Gelir ise sağlık hizmetlerini alabilmek için önemlidir (Gallo vd., 2009). Bartley (1994) de işsizlik ve hastalık arasındaki ilişkinin anlaşılmasında, işsizlikle birlikte gelen maddi sorunlar ve yoksulluğun incelenmesini önermiştir. Bartley vd. (2004) Britanya hane halkı araştırmasını 1991-2001 yılları arasında on yıllık bir süreyle incelemiş, katılımcılardan işsiz ve geliri düşük olanlarda çalışmaya engel bir hastalığın daha yaygın görüldüğü sonucuna ulaşmışlardır. Burgard vd. (2007) ise iş kaybını takiben kötüye giden genel sağlık durumunu doğrulamakla birlikte, sağlık sorunları nedeniyle işini kaybedenlerin bedensel sağlığının daha fazla bozulduğunu belirtmiştir.

Görüldüğü gibi işsizliğin bedensel sağlığı etkileyen boyutları oldukça önemli bir soruna işaret eder niteliktedir. Bunun yanında işsiz kalmayla karşılaşılan sağlık sorunlarının sadece işsizlik dönemiyle sınırlı olmadığı, uzun vadeli etkileri olduğu görülmüştür. 14 Avrupa ülkesinde 16,826 kişiden toplanan veriye dayanarak Vossemmer vd. (2018) uzun süreli etkilere ilişkin önemli bulgulara ulaşmışlardır. Bu çalışmada katılımcılar arasında işgücü piyasasına katıldığı ilk on yıl içinde işten çıkarılanların (946 kişi), bu tecrübelerinin üstünden en az 30 yıl geçmesine rağmen, kendi sağlık durumlarına ilişkin değerlendirmelerinin kontrol grubuna göre %6 daha kötü olduğu görülmüştür.

Fizyolojik durumun yanı sıra, işsizlik sonucu değişen psikolojik durum ve ruhsal sağlık da işsizlik araştırmalarında yoğunlukla incelenmiştir. Çalışma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, bireylerin ruhsal sağlığı ve psikolojik iyilik halinin işsizlik durumundan olumsuz yönde etkilendiği anlaşılmaktadır (Murphy ve Athanasou, 1999; McKee-Ryan vd., 2005). Murphy ve Athanasou (1999) alanyazının bir incelemesini yapmış ve boylamsal olarak yürütülmüş 16 adet çalışmada işsizliğin ruhsal sağlığı olumsuz etkileyen bir değişken olarak bulgulandığını belirtmişlerdir. McKee-Ryan vd. (2005) de bireylerin işini kaybettikten sonra psikolojik ve fizyolojik iyilik hallerindeki değişimi ortaya koyan 104 adet görgül araştırmayı içeren bir meta analiz gerçekleştirmiştir. Analiz sonucu işini kaybeden bireylerin ruhsal sağlığının bozulduğu, yaşam doyumlarında azalma olduğu, eşler ve diğer aile fertleriyle olan ilişkilerin olumsuz etkilendiği ve fiziksel sağlıklarına ilişkin öznel algılamalarının kötüleştiği görülmüştür.

Yılmaz ve Bilgiç (2009) işsizliğin sonuçları açısından en fazla çalışılan konuların psikolojik sağlık ve duygu durumu olduğunu belirtmiştir. İşsizlerin duygu durumlarını tespit edebilmek amacıyla gerçekleştirilen çalışmalarda bir form oluşturarak verilen duyguları hangi sıklıkta hissettikleri sorulmakta (Yılmaz ve Bilgiç, 2009) ya da katılımcılara açık uçlu soru yöneltilerek hissettikleri duyguları belirtmeleri istenmektedir (Silva ve Marcolan, 2015).

Brezilya’da hemşirelik mezunu genç işsizlerle yapılan bir çalışmada Silva ve Marcolan (2015), işsiz olmakla ilgili hüsrana, üzüntü, çaresizlik, umutsuzluk ve ekonomik olarak bağımlı hissetme gibi duyguları gözlemlemişlerdir. İş arama sürecine ilişkin ise katılımcılar cesareti kırılmış, umutsuz, hüsrana ve hayal kırıklığına uğramış hissetmektedir. Gowan vd. (1999) ise depresyon, endişe ve öfke düzeylerini ölçümleyerek işsizlerin yaşadığı duygusal yıkıntıyla ilgili çıkarımlara ulaşmıştır. Sonuç olarak araştırma bulguları işsizliğe bağlı olarak olumsuz duygu durumunda artışa işaret eder niteliktedir.

Bireylerin işini kaybetmelerini takiben yoğun bir stres yaşadıkları belirtilmektedir (DeFrank ve Ivancevich, 1986). Bu nedenle işsiz kalan insanların işsizlik deneyimlerinin anlaşılmasında stres yazını önemli bir kaynak oluşturmuştur (Leana ve Feldman, 1988; Kinicki ve Latack, 1990). Bunun yanında işsizliğin depresyona neden olduğu görülmektedir. Papa ve Maitoza (2013) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada katılımcıların yüzde 86’sında kaygı, yüzde 92’sinde ise depresyon gözlemlenmiştir. Silva ve Marcolan (2015) da 14 katılımcının yer aldığı çalışmalarında, katılımcıların dördüne depresyon teşhisi konulduğunu belirtmiştir. Waters ve Moore (2001) çalışan ve işsiz grupların depresyon düzeylerini kıyasladıkları bir çalışmada, işsiz olan grubun depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğunu görmüşlerdir. Waters ve Moore (2002a) ayrıca başka bir araştırmalarında Jahoda’nın (1981) sözünü ettiği örtük anlamlardan yoksunluğun etkisini incelemiş, işin anlamlarından yoksunluğun hem çalışanlar hem de işsizlerde depresyona neden olduğunu bulgulamışlardır. Yüksel (2005) tarafından Ankara’da 182 işsizle yapılan bir çalışmada da yabancı yazınla benzer bulgulara ulaşılmıştır. Bu çalışmada katılımcıların yüzde 51’inin orta düzeyde, yüzde 36’sının ise ciddi derecede depresyon belirtisi gösterdiği anlaşılmıştır. Araştırma katılımcılarından ayrıca erkeklerin ve eğitim düzeyi düşük olanların daha fazla depresyon yaşadığı görülmüştür. Benzer şekilde Yılmaz vd. (2004) de Türkiye’de işsiz kalan erkeklerin psikolojisinin kadınlara oranla daha fazla bozulduğunu belirtmişlerdir.

İşsizliğin ayrıca öz yeterlilik algısında azalmaya neden olduğu anlaşılmaktadır (Caplan vd., 1989; Goldsmith vd., 1996). ABD’de ulusal gençlik araştırmasında yer alan 12,686 kişinin verisinin kullanıldığı bir çalışmada, genç kadınların işsizlikle birlikte öz yeterlilik inancının azaldığı ve çaresizlik algısının arttığı görülmüştür (Goldsmith vd., 1996). Oysa çok sayıda çalışmada yüksek öz yeterlilik düzeyinin tekrar işe girebilmede olumlu etki yarattığı vurgulanmaktadır (Holmes ve Werbel, 1992; Schaffer ve Taylor, 2012; Carlier vd., 2014). Dolayısıyla işsizlik durumundan kurtulmayı sağlayacak kaynaklardan biri olan öz yeterliliğin yine işsizliğe bağlı olarak düştüğü anlaşılmaktadır. Benzer şekilde işsizlikle birlikte öz saygının da düştüğü görülmüştür (Gordus, 1986; Leana ve Feldman, 1988; Leckie ve Rogers,

1995). Waters ve Moore (2001) işsizlikle birlikte yaşanan maddi sıkıntı ve parasızlık nedeniyle kaliteli boş zaman faaliyetlerine katılamama sonucu düşen öz saygıdan söz etmiştir. Yang (2002) da Kore’de işsiz erkeklerin öz saygısını yitirdiğini bulgulamıştır.

Yaşam doyumunu da psikolojik iyilik halini etkileyen önemli bir boyut olarak yazında ele alınan bir diğer değişkendir. Hahn vd. (2015) işsiz kalmanın yaşam doyumunda azalmaya neden olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca işsizlik sonucu girilen ekonomik sıkıntı ile birlikte yaşam doyumunu da düşmektedir (Andersen, 2002; Blau vd., 2013a). Türkiye’de de aynı şekilde parasal sıkıntıya bağlı olarak yaşam doyumunun düştüğü bulgulanmıştır (Bato-Çizel vd., 2011). McKee-Ryan vd. (2005) de gerçekleştirdikleri meta analiz sonucu, işsizliğe bağlı olarak düşen yaşam doyumuna işaret etmişlerdir.

İşsizliğin bireyin bedensel ve ruhsal sağlığı üzerindeki etkileri çok sayıda araştırmaya konu edilmiştir. Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde işini kaybetmenin ve işsizlik sürecinin hem bedensel sağlık hem de psikolojik durum ve ruhsal sağlık üzerindeki olumsuz etkileri dikkat çekmektedir. Aslında iş getirdiği yükümlülükler, zamanı kısıtlaması gibi nedenlerle bireyin hayatında bir stres kaynağıdır. Bu yüzden ilk işten çıktığında insanların iş stresinden uzaklaşarak bir tür iyileşme sürecine girdiğinden söz edilebilmektedir (Goldsmith vd., 1996). Ayrıca çalışırken bir türlü zaman bulunamayan şeylere zaman ayırabilme gibi çalışmıyor olmanın olumlu yönlerinden bahsetmek mümkündür (Kronauer ve Vogel, 1993; Andersen, 2002). Ancak kişinin tekrar işe dönebileceği koşullar üzerindeki kontrolü kaybetmeye başlamasıyla bu öznel değerlendirmeler de azalmaya başlamaktadır. Çalışmıyor olmak bir süre sonra fırsat olmaktan çıkıp, baş edilmesi zorunlu bir hal almaktadır (Kronauer ve Vogel, 1993).

1.4.3. İşsizliğin Sosyal Sonuçları

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi işsizliğin ekonomik ve politik parametrelerle ölçülen oldukça somut bir boyutu bulursa da aslında kavram olarak işsizlik, bir sosyal kurgudur (Baxandall, 2002) ve toplumda normatif tanım ve anlamları bulunmaktadır. Örneğin muhafazakar ideolojiye göre işsizlik toplumsal ve yapısal bir soruna değil, bireyin çalışma ahlakındaki bir soruna işaret etmektedir (Jahoda, 1981). Toplumun da değerlendirmesi bu yönde olabilmektedir. İş bulamamasını işsizinin kendi suçu olarak gören toplum, bir nevi kurbanı suçlar tutum içinde olabilmektedir (Bora vd., 2011). Dolayısıyla bireyin iş bulamadığı ya da işini kaybettiği durumda toplumsal olarak damgalanması ve dışlanması söz konusu olabilmektedir.

Sosyoloji yazınında damga, bireyin toplumda değer görmesi için sahip olması gereken özelliklere ilişkin sosyal normu ifade etmektedir. İş bağlamında bu arzu edilen özellikler ve davranışlar; çok çalışmaya istekli olmak, kendi kendine yetebildiğini kanıtlamak ve topluma karşı sorumluluğunu yerine getirmektir (Tolciu, 2010: 229). İşsiz damgasının ise olumsuz sosyal ve kişisel çağrışımları bulunmaktadır (Kulik, 2000a). İşsizlere yönelik olarak çalışma motivasyonu olmayan, iş bulabilecek yeterliliklere sahip olmayan ya da çalışan vatandaşların ödediği vergilerden yararlanarak geçinen kişiler gibi klişelerden söz edilmektedir (Blau, 2013a).

Toplumsal normlar bireylerin de işsizlik algısını şekillendirmektedir. İşsiz kalmak suçluluk, utanç gibi duyguları beraberinde getirebilmektedir (Latack ve Dozier, 1986). İşsiz birey kendini kötü hissetmekte ve çareyi kendini toplumdan soyutlamakta bulmaktadır. Cullen ve Hodgetts (2001: 41) işsiz damgası yüzünden insanların pozitif bir sosyal etkileşime girmesinin güçleştiğini ve toplumla bu nedenle bağ kuramadıklarını bulgulamışlardır. Bu haliyle işsizlik, insanların kurduğu sosyal ilişkileri de etkileyen bir boyut kazanmaktadır. En temelinde işsiz kalmak, iş çevresinden uzaklaşmaya neden olmaktadır. İnsanın sosyal ilişkilerinde önemli bir yeri olan bu çevreden uzak kalması ise sosyalleşme sürecine zarar vermektedir (Yılmaz vd., 2004).

Alanyazında işsiz kalan insanların sosyal ilişkilerinin zarar gördüğü, işsizlerin eşi, ailesi ve çevresiyle ilişkilerinin de bozulduğu yönünde bulgulara rastlanmaktadır. McKee-Ryan vd. (2005) tarafından gerçekleştirilen meta-analizde işsiz kalan bireylerin çalışanlara oranla daha düşük aile ve evlilik doyumuna sahip oldukları görülmüştür. Bu haliyle işsizlik sadece işini kaybeden bireyi etkileyen bir durum değildir. Bubonya vd. (2017) tarafından yürütülen araştırma bulguları, işsizliğin eş ve çocukları da etkilediğini göstermiştir. Danimarka'da gerçekleştirilen bir çalışmada da işsiz bireylerin %13'ü aile yaşamının kötüye gittiğini, %23'ü ise işsiz kaldıktan sonra eşiyle ilişkilerinin bozulduğunu ifade etmiştir (Andersen, 2002). Kabbe vd. (1996) de İsveç'te benzer sonuçlara ulaşmış, işsizlikle birlikte aile ilişkilerinin kötüye gittiğini belirtmişlerdir. Birleşik Krallık'ta işsiz kalan 50'lerindeki 12 yöneticiyle bir çalışma gerçekleştiren Gabriel vd. (2010), katılımcıların eşleriyle ilişkiyi sürdürmekte zorlandığı ya da eşiyle ilişkisi bozularak sancılı bir boşanma süreci geçirdiğini aktarmışlardır. Leana ve Feldman (1988) özellikle işsizlik süresi uzadıkça aile ilişkileri ve sosyal ilişkilerin kötüye gideceğini, işsizinin kendini arkadaşlarından izole edeceğini belirtmiştir. Zaten işini kaybetmenin en kötü taraflarından biri, iş yoluyla kurulan ilişkilerin de kaybedilmesidir (Blustein vd., 2013). İşsizlik sürecinde önemli bir sosyal destek kaynağı

olan aile ve arkadaşlarla da ilişkilerin bozulması işsizliğin olumsuz etkilerini arttırabilecektir (Gowan ve Gatewood, 1997).

İşsizliğin bir diğer önemli sosyal sonucu ise toplumsal cinsiyet ve buna bağlı belirlenen rollerle ilişkisidir. Kadının ve erkeğin toplumda atfedilen roller nedeniyle işsizlik deneyimlerinin de farklı boyutlar kazandığı görülmektedir. Geleneksel olarak eve ekmek getirmek ve ailenin geçimini sağlamak erkeğin sorumluluğu olarak görülmüştür (Fryer ve Fagan, 1993; Walsh ve Jackson, 1995; Yang, 2002). Öte yandan kadının kendi ihtiyaçlarındansa ailenin diğer fertlerinin ihtiyaçlarını yerine getirmeye kendini adanması beklenmektedir (Walsh ve Jackson, 1995). Nitekim Yılmaz vd. (2004: 174) tarafından gerçekleştirilen bir çalışma sonucunda, işsiz kadınlar ailesinin ve çocuklarının geleceğine ilişkin kaygılarından söz ederken, erkeklerin “ben insanların yüzüne nasıl bakarım” diye hayıflandığı görülmüştür. Çalışma bulguları erkeğe yüklenen toplumsal roller sonucu hissettiği baskıya işaret eder niteliktedir. Erkeğin üstlendiği bu rol kimi yükümlülükler getirirse de aynı zamanda aile içinde ona otorite ve güç sağlamaktadır. İşsizlik ise bu gücün kaybı anlamına gelmektedir. Fryer ve Fagan (1993) erkeğin işsizliği sonucu evdeki güç ilişkilerinin yeniden belirlenebileceğini belirtmiştir. Örneğin evde mutlak karar verici erkek iken işsiz olduğu durumda artık eşinin karar almasını kabullenecektir. Ancak Kore’de bir çalışma gerçekleştiren Yang (2002), işsiz erkeklerin eşlerinin bir işe girerek aile geçimine katkı sunmalarını istemediklerini çünkü bunu kendi otoritelerine bir tehdit olarak algıladıklarını belirtmiştir. Bu çalışmada erkeklerin kaybettikleri öz saygısını, otorite ve gücünü onarmak için kendi yeterlilikleri altında ya da geçici işlere bir an önce girmeye çabaladıkları görülmüştür.

1.5. İşsizlikte Süreç Yaklaşımı

İşsizliği bir süreç olarak inceleyen araştırmacılar işsiz kalan bireyin zaman içinde farklı aşamalardan geçtiği ve yukarıda sözü edilen etkileri işsizlik süresine bağlı olarak deneyimleyeceği savından hareket etmektedir. Leckie ve Rogers (1995) aslında işsizlik deneyiminin oldukça kişisel olduğunu ve insanların birbirinden farklılık gösteren inanç sistemleri ve kaynaklarla işsizliği deneyimlediğini ifade etmişlerdir. Araştırmacılara göre kişiselleşen deneyimlere rağmen işsizliğin belirli dönemlerini gözlemlemek mümkündür. Süreç yaklaşımına göre işsizlik birbiri peşi sıra gelen aşama ya da evreler olarak ele alınmaktadır (Leckie ve Rogers 1995; Goldsmith vd., 1996). Buna göre işini kaybeden biri ilk olarak bir şok yaşamaktadır. Ancak rahatlama ve iyimserlik ilk şokun yerini almaktadır. İşin getirdiği sorumluluk ve kontrol ortamından çıkmanın getirdiği bir rahatlama bu aşamada

söz etmek mümkündür. Öyle ki Kronauer ve Vogel (1993) ilk olarak işten çıktığında insanların iş stresinden uzaklaşarak bir tür iyileşme sürecine girdiğini iddia etmişlerdir.

İşsiz kaldıktan sonra girilen ilk aşamayı iyimserlik evresi olarak adlandıran Goldsmith vd. (1996: 338), bu evrede işsiz durumunu geçici gördüğü, kontrolü elinde tuttuğuna ve yakında bir iş bulacağına inandığını belirtmiştir. İşsizlik sürecini üç aşamalı olarak ele alan araştırmacılar, bir süre iş bulunmadığı takdirde ara evreye geçildiğini ifade etmişlerdir. Bu evrede artık iyimserliğin yerini karamsarlık almaktadır. Psikolojisi bozulmaya başlayan işsizlerin iş arama ve işe geri dönme motivasyonu da azalmaya başlamaktadır. Son evrede ise uzun dönemli işsizlikle birlikte kişinin kendini güçsüz ve kontrolü kaybetmiş hissedeceği belirtilmiştir. Goldsmith vd. (1996) bu evrede işsiz durumuna razı olduğunu ifade etmişlerdir.

Leckie ve Rogers (1995: 146) ise işsizlik sürecini dört aşamalı olarak ele almıştır. İlk evre ‘şok, rahatlama ve dinlenme’ evresi olarak tanımlanmıştır. Bu evrede ilk şoktan sonra bir rahatlama hissedilmekte ve stres düzeyinde azalma görülmektedir. Hatta bu evrede işsiz kalan birey bir tatile çıkararak dinlenebilmektedir. Araştırmacılar ikinci aşamayı ‘düzenli çaba’ evresi olarak adlandırmışlardır. Bu evrede iyimserlik hakimdir ancak işsizliğin getirdiği ekonomik baskı hissedilmeye başlanmakta ve birey strese yatkın hale gelmektedir. Devam eden süreçte üçüncü evre ‘bocalama, kendinden şüphe etme ve öfke’ dönemidir. Bu evrede yüksek kaygı hissedildiği, kariyer seçimi ve yeterliliklerin sorgulandığı, öfke patlamalarının yaşandığı ve hüsrana uğramış hissedildiği belirtilmiştir. İşsizlik durumu devam ettiğinde bireyler son evre olan ‘razı olma ve vazgeçme’ evresine girmektedir. Bu aşamada işsiz birey hayatı üzerindeki kontrolünü kaybetmiş ve çaresiz hissetmekte, özsaygı ve motivasyon kaybı yaşamakta, sosyal ilişkileri kısıtlanmaktadır (Leckie ve Rogers, 1995).

Görülebileceği gibi süreç yaklaşımı temel olarak işsizlik dönemi uzadıkça psikolojik durumun bozulacağını ve tekrar işe başlamanın güçleşeceğini varsaymaktadır. İlk olarak hissedilen rahatlama, kişinin tekrar işe dönebileceği koşullar üzerindeki kontrolü kaybetmeye başlamasıyla azalmakta, işsizliğin yukarıda sözü edilen olumsuz etkileri hissedilmeye başlanmaktadır. Bu durumda işsiz kalınan ilk dönemde dinlenmek, çalışırken zaman bulunamayan faaliyetleri gerçekleştirmek için bir fırsat olarak değerlendirilen işsizlik hali bir süre sonra fırsat olmaktan çıkıp, baş edebilmesi zorunlu bir durum haline gelmektedir (Kronauer ve Vogel, 1993).

Öte yandan Leckie ve Rogers (1995) süreç yaklaşımında bireyin sözü edilen evrelere sırasıyla maruz kalırken oldukça pasif olarak görülmesi nedeniyle eleştirildiğini ifade etmiştir. Bireylerin işsizliğin etkilerini karşılamada tamamen etkisiz olmadığı, işsizlikle baş etmek

üzere birtakım stratejiler geliştirebileceği ileri sürülmüştür (Leana ve Feldman, 1990; Kinicki ve Latack, 1990). Ancak bu itiraz işsizlik süresine bağlı olarak olumsuz etkilerin deneyimlenme olasılığının artacağı varsayımını yanlışlar nitelikte değildir. Yazında işsizlik süresine bağlı olarak artan ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlara ilişkin çok sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür (örn. Leana ve Feldman, 1988; Brief vd., 1995; Leckie ve Rogers, 1995; Sales, 1995).

1.6. İşsizliğin Anlamı ve Sonuçları Değişti mi?

İşin ve işsizliğin anlamı ile işsizliğin sonuçlarını tartışan önemli bir yazın geliştiği görülmektedir. Bu alanda gerçekleştirilen çok sayıda araştırmayla birlikte işsizliğin birey için sonuçları geniş kapsamlı olarak incelenmiştir. Konuyla ilgili yapılan ve bu bölümde de aktarılan araştırmaların temel varsayımını, Marie Jahoda (Jahoda vd., 1971; Jahoda, 1981) tarafından geliştirilen yoksunluk teorisi oluşturmaktadır. Sosyoloji ve psikoloji alanında ana akım kabul edilebilecek bu teoriye göre iş, bireye anlam duygusu kazandırmakta, her sabah yataktan kalkacak bir neden sunmaktadır. İşin görünürde sağladığı faydaların ötesinde örtük anlamları nedeniyle işsizlik birey için önemli bir psikolojik stres kaynağıdır. Jahoda (1981: 188-9) işin örtük anlamlarını zamanı yapılandırma, sosyalleşmeye olanak verme, amaç duygusu kazandırma, statü ve kimlik sağlama ve düzenli bir eylemlilik getirme olarak sıralamıştır.

Daha yakın dönemli kimi araştırmalarda işin sözü edilen anlamları ve bununla birlikte işsizliğin etkilerinin sorgulandığı da görülmektedir. Örneğin günümüzde esnek çalışma, evden çalışma gibi olguların yaygın bir şekilde tartışıldığı ortamda, işin zamanı düzenlemesi yoluyla sağladığı anlam tartışılmaya başlanmıştır. Andersen (2002) tarafından Danimarka'da gerçekleştirilen boylamsal bir çalışmada aile, arkadaşlar, rekreatif etkinlikler ve eve ayrılabilir zamanın daha çok olması işsizliğin olumlu yönü olarak bulgulanmıştır. Bu çalışmada katılımcıların %58'i kendi zamanını kendi düzenleyebilmeyi önemli bir avantaj olarak gördüğünü belirtmiştir. Araştırmacı bu sonuçları değerlendirirken, post-endüstriyel ve post-materyal dönemle birlikte gündelik yaşamın bir düzenin olması gerekliliğinin önemini kaybettiği belirtmiş, günlük yaşamın düzenini eskide kalmış bir değer olarak yorumlamıştır (Andersen 2002: 185).

Gowan (2014) ise Jahoda'nın teorisinde en kötü işin dahi işsizlikten daha iyi olduğu yönündeki varsayıma dikkat çekmiştir. Öte yandan işsizlik durumundan kurtulmak için insanların hangi iş olursa olsun başvurmadıkları, çeşitli gerekçelerle iş tekliflerini geri çevirebildikleri görülmektedir (Siebers ve Vonderach, 1990; Kulik, 2000b). Buccaitee-Vilkee

ve Tereskinas (2016) orta sınıftan gelen katılımcıların anlamlandırabileceği, kendini gerçekleştireceği, esnek çalışma saatleri ve yaratıcı bir atmosfer sunan işlerin hayalini kurduklarını bulgulamışlardır. Bunun yanında kötü bir işe girdiği durumda çalışanların yaşadığı strese dikkat çeken Gowan (2014), bazı durumlarda işsizliğin kötü bir işe göre daha az strese neden olabileceğini ileri sürmüştür.

Ervasti ve Venetoklis (2010) tüm bu değerlendirmelerin de ötesinde, yoksunluk modeline tamamen karşı çıkan bir yaklaşımdan söz etmiştir. Buna göre işsizliğin kişinin iyilik hali üzerinde olumsuz bir etkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle insanlar iş aramamakta ve işsiz kalmaları aslında kendi istekleri sonucu oluşmaktadır. Ervasti ve Venetoklis (2010) bu yaklaşımı ve yoksunluk modelini toplam 21 Avrupa ülkesinden elde edilen veri seti üzerinde test etmişlerdir. Sonuç olarak araştırmacılar işsizliğin iyilik hali üzerindeki olumsuz etkisini doğrulamış, yoksunluk teorisine karşıt yaklaşımın ise bulgularla desteklenmediğini belirtmişlerdir. Ancak araştırmacılar sadece psikolojik yoksunluk değil, ekonomik sıkıntının da önemli bir açıklayıcı değişken olarak bulgulandığını belirtmiş ve ekonomik sonuçların da dikkate alınarak teorik yaklaşımın genişletilmesini önermişlerdir (Ervasti ve Venetoklis, 2010: 136-7). Andersen (2002) de işin anlamına ilişkin bileşenlerin sorgulanabileceğini belirtse de araştırma bulgularını genel olarak değerlendirdiğinde, işin insanlara aldığından fazla enerji verdiğini belirtmiştir. Ayrıca araştırmada yer alan katılımcıların bir kısmı arkadaşlarıyla daha fazla zaman geçirdiğini belirtmiş olsa da, işsizlerin aslında zaman öldürmekten ve yalnızlıktan şikayet ettikleri görülmüştür (Andersen, 2002). Sonuç olarak yazında yer alan eleştirilere rağmen işin hayatımızdaki yerini koruduğu ve işsizliğin neden olduğu psikolojik ve sosyal anlamları kaybetme ve ekonomik sıkıntı gibi nedenlerle bireylerin hayatını etkileyen önemli bir sosyal olgu olmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

İŞSİZLİKLE BAŞ ETMEDE BİREYSEL ÖNLEMLER

İşsizliğin birey üzerinde yarattığı etkileri inceleyen önemli bir yazın geliştiği görülmektedir. İşsizliğin fiziksel ve ruhsal sağlık üzerindeki olumsuz etkilerinin birçok çalışmayla birlikte tartışılmasının peşi sıra, bireyin tüm bu etkilerle nasıl başa çıktığı sorusu gündeme gelmiştir. İşsizlikle başa çıkma yazınının çıkış noktasını bu soru oluşturmaktadır. Sorunsalın temelinde bireylerin işsizliğin etkilerini karşılama tamamen etkisiz aktörler olmadığı, işsizlikle baş etme üzere birtakım stratejiler geliştiren aktif birer oyuncu olduğu varsayımı bulunmaktadır (Leana ve Feldman, 1990; Kinicki ve Latack, 1990). İşsizlik alanında bir alt yazın olarak değerlendirilen (Fryer ve Fagan, 1993) baş etme yazınında bireyin işsizlikle baş etme süreci ele alınmaktadır. İşsizlikle baş etmede bireysel çabalara odaklanan 1980'li yılların sonuna doğru gerçekleştirilen ilk çalışmalardan bu yana, işsiz bireyin başvurabileceği kaynaklar, baş etme stratejileri, baş etme stratejilerinin etkileri ya da sonuçları ile baş etme sürecini etkileyen bireysel ve bağlamsal faktörler üzerinde durulduğu görülmektedir. Aşağıda konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışmaların kapsamlı bir değerlendirmesi sunulmuştur.

2.1. İşsizlikle Baş Etme Stratejileri

İşini kaybetmek, bir kişinin hayatta başına gelebilecek en travmatik olaylar arasında değerlendirilmektedir (Spera vd., 1994). Yazında sıklıkla boşanma, eşini kaybetme ya da ciddi bir hastalığa yakalanma gibi travmatik olaylarla işsizlik arasında benzerlik kurulmakta ve iş kaybının da hayattaki stres yaratan bu olaylar gibi olumsuz sonuçlara neden olabileceği belirtilmektedir (DeFrank ve Ivancevich, 1986). Buradan hareketle işsizliğin etkileriyle bireyin nasıl başa çıktığının açıklanmasında genel olarak stres yazınına başvurulduğu görülmektedir. Fabrikanın kapanması, işletmenin küçülmeye gitmesi gibi çeşitli gerekçelerle çalışanların gönülsüz olarak ve kendi kontrolleri dışında işsiz kalmaları, kişilerin hayatında stres yaratan bir olay olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle işsiz kalmanın ve işsizlik süresinin uzamasının neden olduğu stresin etkileriyle kişilerin başa çıkma çabalarının anlaşılmasına yönelik kavramlar ve görgül olarak sınıanmasına yönelik araçlar için stres yazınından faydalanıldığı anlaşılmaktadır. Lazarus ve Folkman (1984) tarafından geliştirilen stres, değerlendirme ve baş etme teorisi ile Pearlin ve Schooler'ın (1978) stres kaynağını ortadan kaldırmak (sorun odaklı) ve olayın neden olduğu zorlukları aşmaya çalışmak (etki

odaklı) şeklinde tanımladığı baş etme stratejileri işsizlikle baş etme yazınında kullanılan temel kavramları oluşturmuştur.

Leana ve Feldman (1988) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, iş kaybı ve stres yazınları sentezlenerek bu iki yazının kavramlarıyla kişilerin iş kaybını nasıl algıladıkları, tepkileri ve baş etme yöntemleri tartışılmıştır. Kinicki ve Latack (1990) da işsizlikle baş etmeyi açıklamak üzere benzer bir yol izlemiş, stresle baş etme üzerine gelişen yazından derlenen maddeleri uzman görüşüne sunarak işsizlikle baş etme stratejilerini ölçümlemek üzere uyarlamış ve bir ölçek geliştirmişlerdir. Bu ilk çalışmalarda oluşturulan ölçekler sonraki araştırmalarda sıklıkla kullanılmıştır. Dolayısıyla işsizlikle baş etme yazınının, işsizlik durumunun yarattığı stresle baş etme üzerine kurulduğu söylenebilir. Bunun yanında kimi araştırmalarda daha keşfedici bir yaklaşım benimsenerek işsizlerle gerçekleştirilen görüşmeler, destek gruplarında yapılan gözlemler gibi yöntemlerle ulaşılan temalar üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Tablo 2.1’de işsizlikle baş etmede bireylerin başvurduğu stratejileri inceleyen araştırmaların kronolojik bir derlemesi sunulmuştur. Tabloda yalnızca kendisinden önceki çalışmalardan farklı bir strateji öneren çalışmalara yer verilerek ulaşılan tüm boyutların bir arada ele alınması ve farklı yaklaşımların tartışılması amaçlanmıştır.

Tablo 2.1 İşsizlikle Baş Etme Stratejileri

Çalışma	Baş Etme Stratejileri	Çalışma türü
Leana ve Feldman (1988)	Aktif stratejiler Yatıştırıcı/hafifletici stratejiler Önleyici stratejiler	kavramsal
Leana ve Feldman (1990)	<i>Sorun odaklı stratejiler</i> -iş aramak -eğitim almak -iş bulabileceği bir yere taşınmak <i>Duygu/etki odaklı stratejiler</i> -maddi destek aramak -sosyal destek aramak -toplumsal hareketlere katılmak	görgül-nicel
Kinicki ve Latack (1990)	<i>Kontrol stratejileri</i> -aktif iş aramak -iş dışı yaşamın düzenlenmesi -olumlu öz değerlendirme <i>Kaçış stratejileri</i> -iş kaybından uzaklaşma -iş değersizleştirme	görgül-nicel

Siebers ve Vonderach (1990)	<ul style="list-style-type: none"> - Yeniden normal bir çalışma hayatı kurmaya çalışmak - Sosyal haklardan yararlanmak - Ev işleriyle ilgilenmek - Yoksulluk ekonomisi kurmak - İstihdam yoluyla özgürlük arayışında olmak - Yeni bir başlangıç için çabalamak 	görgül-nitel
Latack vd. (1995)	<p>Kontrol odaklı stratejiler</p> <p>Kaçış odaklı stratejiler</p> <p>Sosyal destek odaklı stratejiler</p>	kavramsal
Gowan ve Gatewood (1997)	<p>Sorun odaklı stratejiler</p> <p>Duygu odaklı stratejiler</p> <p>Etki odaklı stratejiler</p>	kavramsal
Havlovic vd. (1998)	<p>Pozitif düşünmek</p> <p>Yardım aramak</p> <p>Doğrudan eyleme geçmek</p> <p>Kabullenmek ya da razı olmak</p> <p>Reddetmek</p> <p>Dini inanç</p> <p>Duygusal dışavurum</p> <p>Kaçış</p>	görgül-nicel
Patton ve Donohue (1998)	<p><i>Olumsuz psikolojik iyilik halinde başvurulanan stratejiler</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - boş kalmamak, meşgul olmak - duygusal boşalma - kendini yemeğe vermek - boş verme/vaz geçme <p><i>Olumlu psikolojik iyilik halinde başvurulanan stratejiler</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - spor yapmak - gönüllülük faaliyetleri - hobilerini geliştirmek - işe yarar bir şeyler yapmak - dini inanç 	görgül-nicel
Grossi (1999)	<p>Duygu odaklı başa çıkma</p> <p>Sorun odaklı başa çıkma</p> <p>Bilişsel yeniden yapılanma</p>	görgül-nicel
Gowan vd. (1999)	<p>İş aramak</p> <p>İş kaybından uzaklaşmak</p> <p>İşle ilgili olmayan etkinlikler</p>	görgül-nicel

Julkenen (2001)	<p><i>Dolaylı stratejiler</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -sinema ya da tiyatroya gitmek -arkadaşlarla sosyalleşmek -spor yapmak -ev işi yapmak <p><i>Doğrudan stratejiler</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -iş aramak -eğitim almak <p><i>Alternatif stratejiler</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -gönüllülük faaliyetleri -kulüp ya da dernek üyeliği -çocuklara bakmak 	görgül-nicel
Waters ve Moore (2002b)	<p><i>Maddi sıkıntıyla baş etme</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -sorun odaklı -duygu odaklı <p><i>Boş zaman faaliyetlerine katılmak</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -içsel faktörler -dışsal faktörler/dış anlam 	görgül-nicel
Garrett-Peters (2009)	<p>İşsizliğin yeniden tanımlanması</p> <p>Başarıların farkına varılması</p> <p>Zamanın yeniden düzenlenmesi</p> <p>Sorumlu ortaklık ilişkileri</p> <p>Başkalarına yardım etme</p>	görgül-nitel
Li vd. (2012)	<p>Bilişsel stratejiler</p> <p>Fiziksel stratejiler</p> <p>Sosyal stratejiler</p>	görgül-nicel
Kerr vd. (2012)	Rekreatif etkinlikler	kavramsal
Blustein vd. (2013)	<p>Eğitim almak</p> <p>Sosyal ağlara katılmak</p> <p>Kendi sağlığına odaklanmak</p> <p>Olumlu bir açıdan bakmak</p>	görgül-nitel
Blau vd. (2013b)	<p>Alkol tüketimi</p> <p>Kendi işini kurmak</p>	görgül-nicel
Griep vd. (2015)	<p>Sosyal destek</p> <p>Zamanın düzenlenmesi</p> <p>Eğitim alma</p> <p>Etkinliklere katılmak</p> <p>Umut</p>	görgül-nitel
Georgiades (2016)	Dini inanç	görgül-nicel

2.1.1. Öncül Çalışmalar

Tablo 2.1’de ilk sırada yer alan Leana ve Feldman (1988) tarafından gerçekleştirilen kavramsal çalışmada işini kaybeden insanların nasıl etkileneceğini açıklayan bir model geliştirilmiş, bireylerin iş kaybını nasıl algılayacağını, iş kaybına nasıl tepki vereceğini ve bununla başa çıkabileceğini değerlendiren hipotezler sunulmuştur. Baş etme stratejilerinin açıklanmasında yazarlar, Pearlin ve Schooler’ın (1978) stres çalışmasını kaynak göstererek aktif ve yatıştırıcı stratejiler üzerinde durmuşlardır. Aktif stratejiler işsizlik durumunu değiştirmeye yönelik iş aramak, iş imkanı olan bir bölgeye taşınmak, işe yerleştirme programlarına başvurmak, eğitim almak gibi çabaların yanında iş bulmaya anında etki etmese de stresi azaltıcı etkisi olan spor yapma, danışmanlık alma, bölgede işsizliğin daha da artmasını engellemek için politik eylemlerde bulunma olarak açıklanmıştır. Yatıştırıcı stratejiler ise strese neden olan asıl olaydan kaçma olarak tanımlanmıştır ve suçu başkalarına atma gibi bir psikolojik savunma mekanizması ya da fazla uyuma, alkol alma, daha çok yemek yeme gibi davranışlar örnek gösterilmiştir. Ayrıca bu çalışmada önleyici stratejilerin yazından hareketle belirlenen iki stratejiye eklendiği görülmektedir. Önleyici stratejiler stres yaratacak durumun önceden kestirilerek önlem alınması şeklinde ifade edilmektedir. İşten çıkarılmadan iş aramaya başlamak bu stratejiye örnek gösterilmiştir (Leana ve Feldman, 1988: 382-3).

Yazarların bir sonraki saha araştırmasına dayanan çalışmalarında ise stratejilerin sorun odaklı ve duygu odaklı olmak üzere iki boyutta ele alındığı görülmektedir (Leana ve Feldman, 1990). Çalışma, Amerika Birleşik Devletlerinin Pittsburgh kentinde bir çelik fabrikasının kapanmasıyla işsiz kalan 198 fabrika işçisi ile Florida’da Kennedy Uzay Merkezinde çalışırken Challenger Uzay Mekiği kazası sonrası işini kaybeden 163 mühendis ve teknisyenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Faktör analizi sonucu başa çıkma stratejilerinin altı boyutta ele alınabileceği görülmüştür; iş aramak, eğitim almak, iş bulabileceği bir yere taşınmak, maddi destek aramak, sosyal destek aramak, toplumsal hareketlere katılmak (Leana ve Feldman, 1990: 1165). İş ararken katılımcıların iş ilanlarını takip ettiği ve iş bulma bürolarına başvurduğu aktarılmıştır. İş bulma şanslarını arttırabilmek için katılımcılar yeniden eğitim alma ve teknik becerilerini geliştirecek kurslara katılma gibi çabalara girmektedir. Ayrıca yaşadıkları bölgede iş bulma şansının düşük olduğunu değerlendiren işsizler, taşınma planları yapma ve başka şehirlerdeki işlere başvurma gibi taşınmalarını gerektirecek adımları atmaktadır. Katılımcılar işsizlik maaşının yanında yararlanabilecekleri yemek fişi ve çocuk yardımı gibi maddi desteklere başvurmaktadır. Sosyal destek içinse aile ve arkadaşlara başvurulmaktadır. İşsiz kalan bireyler ayrıca bölgede daha fazla fabrikanın kapanmasını ve

işten çıkarmaları engellemek için aktivizme yönelmekte ve toplumsal eylemlere katılmaktadır.

Sorun-odaklı stratejiler stres yaratan durumun ortadan kaldırılmasına ve doğrudan sorunun çözümüne yönelik stratejiler olarak tanımlanmaktadır. İş aramak, eğitim almak ve iş bulabileceği bir yere taşınmak bireyin işsizlik sorununu ortadan kaldırmaya yönelik olduğu için sorun-odaklı stratejiler olarak değerlendirilmektedir. İşsizlik gibi bireyde bedensel, ruhsal ve sosyal yıkıntıya neden olan bir olayın etkilerini azaltabilmek amacıyla başvurulan stratejiler ise etki ya da duygu odaklı stratejiler olarak kavramsallaştırılmaktadır. Maddi destek aramak, sosyal destek aramak ve toplumsal hareketlere katılmak işsizlik sürecinin etkilerini azaltmaya yönelik duygu-odaklı stratejiler olarak belirlenmiştir (Leana ve Feldman, 1990). Bu haliyle sorun ve duygu odaklı sınıflandırmayla yazarların bir önceki çalışmalarında (Leana ve Feldman, 1988) sözünü ettikleri aktif stratejilerin alt boyutlara ayrıldığı, yatıştırıcı stratejilerin ise saha araştırmasında yer almadığı görülmektedir.

Kinicki ve Latack (1990) da stresle başa çıkma yazınından faydalanarak bir ölçek geliştirmişlerdir. Ölçek, stresle başa çıkma yazınından alınan ifadelerin 18 uzmanın görüşüne sunulduktan sonra işini kaybeden bireylere yönelik uyarlanmasıyla hazırlanmıştır. Daha sonra iki aşamalı olarak ilk teste 159, bir ay sonra gerçekleştirilen ikinci teste 104 işsiz katılmış ve gerçekleştirilen faktör analiziyle beş boyuta ulaşılmıştır. Kinicki ve Latack (1990) başa çıkma stratejilerinin işle ilgili olan ve olmayanların ayrımı üzerinde durmuştur. Buradan hareketle araştırmacılar, aktif olarak iş aramak, iş dışı yaşamın düzenlenmesi ve olumlu öz değerlendirme yapılması şeklindeki üç alt boyutu aktif ve kontrolün ele alınmasına yönelik stratejiler olarak değerlendirmişlerdir. Bu boyut kontrol stratejileri olarak adlandırılmıştır. İş kaybı gerçeğinden uzaklaşma ve işi değersizleştirme ise bireyin iş kaybıyla ilgili düşüncelerden uzaklaşma çabası olarak ele alınmış ve kaçış stratejileri olarak değerlendirilmiştir (Kinicki ve Latack, 1990: 352).

Bir grup çalışma ise yazında belirlenen işsizlikle başa çıkma stratejilerinden yalnızca biri ya da birkaçına odaklanmışlardır. Örneğin Lai ve Wong (1998) iyimserlik ve stratejiler arasındaki ilişkiyi sorguladıkları makalelerinde Kinicki ve Latack'ın (1990) beş alt boyutu olan kontrol-kaçış stratejileri ölçeğinin yalnız üç boyutuna (iş aramak, iş kaybından uzaklaşma ve işi değersizleştirme) ölçüm aracında yer vermişlerdir. Lai ve Chan (2002) de iş aramak ve iş kaybından uzaklaşmak boyutlarına odaklanmıştır. Gowan vd. (1999) ise iki farklı ölçekten yer alan alt boyutlara çalışmalarında yer vermişlerdir. Bu çalışmada iş arama ve uzaklaşma için Kinicki ve Latack (1990), işle ilgili olmayan etkinlikler için ise Leana ve Feldman'ın (1992, 1995) çalışmalarından yararlanılmıştır. Kilise ve cemaatle birlikte

aktiviteler ile spor, eğlence, okuma, hobiler gibi boş zaman aktiviteleri işle ilgili olmayan etkinlikler kapsamında değerlendirilmiştir.

Görüldüğü gibi Leana ve Feldman (1990) sorun odaklı ve duygu odaklı stratejiler olarak bir değerlendirme yaparken, Kinicki ve Latack (1990) işsizlikle başa çıkma stratejileri kontrol ve kaçış stratejileri olarak sınıflandırılmıştır. Gowan ve Gatewood'a (1997) göre bu iki sınıflandırma aslında oldukça benzerdir. Kontrol stratejileri sorun odaklı gibi daha aktifken, kaçış stratejileri de kaçınma ve kaçma gibi duygu odaklı strateji benzeri yaklaşımı ifade etmektedir. Kimi çalışmalarda alt boyutlar üzerinden farklı değerlendirmeler yapılsa da temelde asıl sorun olan işsizlik durumunu değiştirmeye yönelik ve işsizliğin neden olduğu etkileri hafifletmeye yönelik olmak üzere ikili bir sınıflandırma dikkat çekmektedir. İlk çalışmalarda ortaya koyulan kavramsallaştırma ve geliştirilen ölçeklerin sonraki birçok çalışmaya (Walsh ve Jackson, 1995) daha rehberlik ettiği görülmektedir. Dolayısıyla özellikle takip eden nicel çalışmalarda birebir aynı stratejiler ele alınmış (Leana vd., 1998; Malen ve Stroh, 1998; Kinicki vd., 2000; Lin ve Leung, 2010) ya da alt boyutlardan birine ya da birkaçına odaklanan araştırmalar gerçekleştirilmiştir (Lai ve Wong, 1998; Gowan vd., 1999; Lai ve Chan, 2002).

2.1.2. Bireysel Stratejilerin Genişletilmesine Yönelik Öneriler

Sorun ve duygu odaklı stratejilerin tüm işsizlikle baş etme yazınının tümünü temsil ettiğini ileri sürmek ise oldukça güçtür. Tablo 2.1'de görülebileceği gibi nitel araştırma yöntemlerinin benimsendiği araştırmalarda, kavramsal çalışmalarda ve kimi nicel çalışmalarda farklı stratejiler dikkat çekmektedir. Örneğin Latack vd. (1995) tarafından gerçekleştirilen kavramsal çalışmada baş etme amacına göre kontrol odaklı, kaçış odaklı ve sosyal destek arama odaklı olmak üzere stratejiler üçe ayrılarak aktarılmıştır. Kontrol odaklı ile durumu çözmeye yönelik aktif stratejiler ifade edilirken, kaçma odaklı ile durumu reddetme ya da durumdan kaçınma ele alınmıştır. Sosyal destek ise eşten ya da iş arkadaşları gibi farklı kaynaklardan gelebilir. Bu kapsamdaki desteği Latack vd. (1995) işlevsel bir yardım ya da duygusal teselli olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Grossi (1999) ise İsveç'te 166 katılımcıyla gerçekleştirdiği çalışmasında Folkman ve Lazarus'un (1980) sorun ve duygu odaklı olmak üzere iki boyutu bulunan stresle başa çıkma ölçeğini kullanmış ancak faktör analizi sonucu bilişsel yeniden yapılanma olarak adlandırdığı yeni bir boyut tespit etmiştir.

Öte yandan yazında daha önce belirlenen boyutlar sorgulanabilmekte ve yeni bir boyutlandırma önerilebilmektedir. Gowan ve Gatewood'ın (1997) iş kaybına karşı verilen tepkiyi açıklamak amacıyla bir model geliştirdikleri kavramsal çalışmada genelde eş anlamlı

olarak görülen duygu odaklı ve etki odaklı stratejileri iki ayrı boyut olarak ele almışlardır. Buna göre duygu odaklı başa çıkma stratejileri olaya karşı verilen duygusal tepkileri düzenleme amacı gütmektedir (Lazarus ve Folkman, 1984). Araştırmacılara göre iki grup duygu odaklı strateji bulunmaktadır. Biri duygusal sıkıntıyı azaltma amaçlı, diğeri ise arttırmaya yönelik bilişsel süreçtir. Bazı insanların eyleme geçmesi için duygusal sıkıntısının artması, kendini suçlaması ya da cezalandırması gerekmektedir. Böyle durumda olanlar kasıtlı olarak duygusal sıkıntılarını arttırmaktadır. Sıkıntıyı azaltma çabasında olanlar ise kaçınma, indirgeme, uzaklaşma, seçici dikkat, pozitif kıyaslama gibi yaklaşımları benimsemektedir (Lazarus ve Folkman, 1984).

Semptom ya da etki odaklı başa çıkma stratejileri, iş kaybından kaynaklanan semptomlarla başa çıkmaya yönelik girişimlerdir (Leana ve Feldman, 1992; Pearlin ve Schooler, 1978). Bunlar gönüllülük, sosyal, mesleki ya da toplumsal eylemlere katılmak şeklinde pozitif yönlü olabileceği gibi, alkole başlamak gibi olumsuz yönlü de olabilir. Gowan ve Gatewood'a (1997) göre bu strateji doğrudan stres yaratan olayı tekrar tanımlamakla ilgili olmadığı için duygu odaklı stratejiler kapsamında değerlendirilmemelidir. Leana ve Feldman (1992) çatı kavram olarak semptom odaklı stratejileri kullanmış, bunun altında hem semptom hem de duygu odaklıları ele almıştır. Ancak Gowan ve Gatewood (1997) başa çıkmanın karmaşık yapısını göstermek amacıyla bunları ayrı başlıklar halinde incelediklerini ifade etmişlerdir. Araştırmacılar ayrıca strese neden olan olayı yönetmek ya da değiştirmeye odaklanmak olarak tanımladıkları sorun odaklı stratejilere de yer vererek üç başlık altında başa çıkma stratejilerini ele almışlardır.

Julkunen (2001) ise Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, İskoçya ve İsveç olmak üzere 6 kuzey Avrupa ülkesinde gençlerle yaptığı çalışmasında baş etmeye farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Çalışmada sinemaya gitmek, arkadaşlarla buluşarak sosyalleşmek, spor yapmak, ev işi yapmak gibi aktiviteler dolaylı stratejiler olarak ele alınmıştır. Doğrudan stratejiler ise tekrar işe girmek ya da kalifiye kazanmak için gerçekleştirilen eylemler olarak belirlenmiştir. Bunlar iş aramak, meslek edindirme kursu gibi eğitimleri içermektedir. Gönüllülük, kulüp ya da dernek üyeliği, çocuklara bakmak gibi işler ise alternatif stratejiler olarak ele alınmıştır. Julkunen (2001) stratejileri doğrudan, dolaylı ve alternatif stratejiler olarak farklı bir boyutlandırma ile sunsa da aslında bu sınıflandırma sorun ve duygu odaklı yaklaşımla benzerlik taşımaktadır. İşe tekrar girmeye yönelik olarak girilen iş aramak ve eğitim almak gibi çabalar doğrudan stratejiler olarak ele alınmaktadır. Dolaylı ve alternatif stratejiler ise işsizliğin etkisini hafifletecek etkinlerden oluşmakta ve duygu odaklı stratejilerle benzer bir içerikle sunulmaktadır.

2.1.3. Baş Etme Stratejilerinde Farklı Yaklaşımlar

Yukarıda aktarılan çalışmalarda da görülebileceği gibi, işsizlikle baş etme yazınında tekrar işe girmek üzere sorun odaklı ve işsizliğin etkilerini azaltmak üzere duygu ya da etki odaklı stratejiler yoğunlukla tartışılmıştır. Ancak önemli bir grup çalışmada daha keşfedici bir yaklaşım güdülmüş ve önceki çalışmalardan oldukça farklılaşan baş etme örüntüleri ortaya konmuştur. Örneğin Almanya'nın kırsal bölgelerinde 64 işsiz gençle yapılan görüşmelere dayanan bir çalışmada bulgularan işsizlikle başa çıkma örüntüleri sorun ve duygu odaklı yaklaşımdan oldukça farklıdır. Bu çalışmada (Siebers ve Vonderach, 1990) yeniden normal bir çalışma hayatı kurmaya çalışmak, sosyal haklardan yararlanmak, ev işleriyle ilgilenmek, yoksulluk ekonomisi kurmak, istihdam yoluyla özgürlük arayışında olmak ve yeni bir başlangıç için çabalamak temalarıyla bulgular aktarılmıştır. Aynı zamanda çalışmada bireysel çabaların yanında toplumsal anlamlardan söz edilmiştir. Toplumda kurumsallaşmış anlamları bulunan, bağımsız, kendi sorumluluklarını alabilen yaşam örüntüsü “normal yaşam” olarak tanımlanmıştır ve iş normal yaşamın merkezinde yer almaktadır. Asıl amaç normal bir yaşama sahip olmak olduğu için işsiz gençler, kalifiye olmayan kimi işleri toplumdaki statülerini düşüreceği gerekçesiyle kabul etmemektedir. Katılımcılar hayatlarının normallliğini sağlamak ya da korumak amacıyla günlük rutinler geliştirmekte, terapilere katılmakta, aynı zamanda kariyerine tekrar başlamak için iş başvurularında bulunmakta ve eğitim almaktadır. Bunun yanında Siebers ve Vonderach (1990) hem yapmak isteyecekleri, hem iyi kazandıran, hem de iş-yaşam dengesini kaybetmeyecek kadar boş zaman tanıyan bir iş isteyen ancak bunun mevcut koşullarda mümkün olmadığını anladıkları için istemedikleri bir işte çalışmaktansa mümkün olan tüm haklardan yararlanmak için uğraşan genç erkeklerden bahsetmektedir. Benzer şekilde boşanma ya da partnerinin işsiz kalması gibi nedenlerle birden yoksulluk sınırına düşen kimi genç kadınların da devlet kurumlarıyla ilişki kurmada türlü stratejiler geliştirdikleri, böylece sosyal haklar yoluyla kendi bağımsız yaşamlarını kurmanın bir yolunu buldukları aktarılmaktadır. Aynı zamanda kadınlar işsizlik döneminde eş ya da anne rolüyle ev işleriyle yoğun bir şekilde ilgilenmektedir. Daha genç yaştaki kimi kadınların ise toplumsal rolleri ve ev işlerini reddettikleri, iş arayarak birey olmanın peşinde oldukları görülmüştür. Siebers ve Vonderach (1990) ayrıca işsiz kalmanın yalnızca olumsuz anlamlar taşımadığı, kimi katılımcıların işsiz kalınan süreleri kendi mesleklerini bulabilmek için faydalı bir süreç, kariyerlerine ve yaşamlarına yeni bir başlangıç için bir fırsat olarak gördüğünü belirtmiştir.

Vancouver'da bir hastanenin kapanıyor olmasının çalışanlar üzerindeki etkisini inceleyen Havlovic vd. (1998) araştırmalarında, pozitif düşünmek, yardım aramak, doğrudan eyleme geçmek, kabullenmek ya da razı olmak, reddetmek, dini inanç, duygusal dışavurum,

kaçınma olmak üzere sekiz adet başa çıkma yöntemine ulaşmışlardır. Patton ve Donohue (1998) ise 12 aydan daha uzun süredir işsiz olan 38 kişiyle gerçekleştirdikleri çalışmada, öncelikle katılımcıları uyguladıkları ölçüm aracı yardımıyla psikolojik iyilik hallerine göre olumlu (29 katılımcı) ve olumsuz (9 katılımcı) haldekiler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Görüşme bulgularında olumsuz ve olumlu psikolojik iyilik halinde başvuru stratejilerin farklılaştığı görülmüştür. Olumsuz iyilik halindeki katılımcıların, aslında pozitif stratejilerin farkında olmalarına rağmen, olumsuz düşünce ve duygulara kendilerini tamamen kaptırdıkları aktarılmıştır. Bu grup için benimsenen stratejiler de boş kalmamak, duygusal boşalma, kendini yemeğe verme ve boş verme/vaz geçme olarak belirlenmiştir. Burada ele alınan stratejiler baş edememe durumu gibi görülebileceği halde araştırmacılar, razı olma ve vazgeçme gibi çabaların da aslında psikolojik durumu korumak üzere bir baş etme stratejisi olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Olumlu iyilik halindekilerin ise spor yaptıkları, yaşlı bakımı gibi gönüllülük faaliyetlerine katıldıkları, kendi hobilerini geliştirme çabasında oldukları, işe yarar hissedebilmek için bir şeyler yaptıkları, kiliseye gitmek ve dini inanç yoluyla hayata pozitif baktıkları görülmüştür (Patton ve Donohue, 1998).

Avustralya’da gerçekleştirdikleri çalışmalarında Waters ve Moore (2002b) da yeni bir işsizlikle başa çıkma çerçevesi önermişlerdir. Araştırmacılar başa çıkma çabalarını maddi sıkıntıları aşmak ve boş zaman faaliyetlerine katılmak olmak üzere iki temel strateji üzerinden incelemişlerdir. Çalışmada işsizlik döneminde önemli bir stres kaynağı olarak maddi sıkıntılara dikkat çekilmiş ve bu sıkıntıları aşmak üzere benimsenen sorun ve duygu odaklı stratejilere odaklanılmıştır. Bunun yanında boş zaman faaliyetlerine katılmak ek bir başa çıkma stratejisi olarak çalışma kapsamında önerilmiştir. Bu strateji için bireyin affettiği önem ve etkinliklere duyduğu ilgi gibi içsel faktörlerin yanında, sosyalleşmek ve diğer insanların bireyin katıldığı faaliyetleri nasıl anlamlandırıldığı gibi dışsal faktörler önemli alt boyutlar olarak işaret edilmiştir (Waters ve Moore, 2002b: 597). Waters ve Moore (2002b) gerçekleştirdikleri başka bir çalışmada bireysel ya da sosyal boş zaman etkinliklerinin işsizlerin psikolojik durumlarını düzeltmede olumlu etkisi olduğunu bulgulamışlardır. Kerr vd. (2012) de engelli bireylerin işsizlikle ilişkili olarak yaşadıkları stres ve ruhsal sağlık sorunlarının aşılmasında rekreatif etkinliklerin etkisini araştırmış ve fiziksel aktivite içeren, rahatlama sağlayan ve kendi kültürüne uygun rekreatif etkinliklerin işsizlikten kaynaklanan stresi azaltabileceğini bulgulamışlardır. Araştırma bulgularından görülebileceği gibi işsizliğe bağlı oluşan stresle başa çıkmada rekreatif etkinlikler önemli bir strateji olarak ele alınabilmektedir.

ABD’de işsizler için kilise tarafından organize edilen destek gruplarında yapılan katılımcı gözlemler ve bu grupların 22 katılımcısıyla yapılan derinlemesine görüşmeler sonucu dikkat çekici bulgulara ulaşılmıştır. Garrett-Peters (2009) tarafından gerçekleştirilen çalışmada beş temel strateji belirlenmiştir: İşsizliğin yeniden tanımlanması; başarıların farkına varılması; zamanın yeniden düzenlenmesi; sorumlu ortaklık ilişkilerinin kurulması ve başkalarına yardım etme. Katılımcılar tarafından işsizlik Tanrı’nın daha büyük planlarının bir parçası olarak görülmekte ve duruma olumlu yönden yaklaşma eğilimi gösterilmektedir. İşsizliğin bu şekilde tanımlanması yoluyla insanlar iş arama motivasyonunu da yüksek tutmaktadır. Tanrı’nın elinin üstlerinde olduğunu hisseden katılımcılar, mücadeleden vazgeçmenin Tanrı’ya ihanet olacağını düşünmektedir. Destek grubunda ayrıca katılımcıların özgeçmiş gönderme, eleman arayan işletmelere telefon etme gibi işe dair ya da aileyle kaliteli zaman geçirme gibi işten bağımsız günlük başarıların farkına varmaları teşvik edilmektedir. Zamanın yeniden düzenlenmesi ise özellikle işsiz kalan bireyin kaybettiği faydalı olma hissini onarmaya katkı sağlamaktadır. Zaman üstünde kontrolünün olduğunu hissetmek, faydalı olduğu düşünülen bir şeyle zaman geçirmek, bir işi tamamlamak bu kapsamda değerlendirilmektedir. Destek grubunda ayrıca her katılımcı için bir partner belirlenmekte ve biriyle eşleşen katılımcılar iş arama eylemlerini sürdürme konusunda birbirlerini takip etmektedir. Böylece kurulan sorumlu ortaklık ilişkisi işsizlikle başa çıkmada bir tema olarak belirlenmiştir. Son olarak başkalarına yardım etmenin kişinin kendi sorunlarından uzaklaşmasına yardımcı olduğu, kendini duyarlı ve muktedir hissetmesini sağladığı belirtilmiş, destek gruplarında da gönüllülük faaliyetlerine katılımın teşvik edildiği aktarılmıştır. Ayrıca başkalarına yardım etmek, Hıristiyan inancına göre iyi bir dindarın yapması gereken bir şey olarak hissedilmektedir. Garrett-Peters (2009) tarafından gerçekleştirilen bu çalışmada örneklem seçimi nedeniyle dini faktörler ön plana çıkmıştır. Ancak işsizlikle başa çıkmada dini inanç sadece bu çalışmaya özgü bir bulgu değildir. İnancın göçmenler ve işsizler için baş etme üzerindeki etkisini inceleyen Georgiades (2016) da dini inancı olanların intihar ve alkolizme yönelme olasılığının daha az olduğunu bulgulamış, strese neden olan olaylarla başa çıkmada dini inancın rolünü doğrulamıştır.

Hindistan’da kadınların öğrenilmiş çaresizlik yaşamaları ve stresle baş etmelerinde işin rolünü tespit etmek amacıyla çalışan ve işsiz kadınlardan toplanan verinin kıyaslandığı bir çalışmada bilişsel, fiziksel ve sosyal başa çıkma stratejileri üzerinde durulmuştur. Li vd. (2012) bu çalışmada bilişsel stratejiler olarak hayata karşı pozitif tutum ve özsaygı; fiziksel stratejiler olarak sağlığa iyi gelecek davranışlar gibi davranışsal boyut; sosyal stratejiler olarak da sosyal ağların bir parçası olma ve sosyal çevreden alınan destek üzerinde durmuşlardır.

Blustein vd. (2013) 13 katılımcıyla anlatı analizi kullanılarak gerçekleştirdikleri çalışmalarında eğitim almak, sosyal ağlara katılmak, kendi fiziksel ve ruhsal sağlığına odaklanmak ve olumlu bir açıdan bakmak şeklinde dört baş etme stratejisi belirlemiştir. Griep vd. (2015) de fotoğraf analizi yöntemini kullanarak sosyal destek, zamanın düzenlenmesi, eğitim alma, etkinliklere katılmak ve umut olmak üzere beş tema belirlemiştir. Blau vd. (2013b) ise kimi bağlamsal faktörler ile alkol tüketimi ya da kendi işini kurmaya yönelik eğilim arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, alkol tüketme ve girişimciliği birer baş etme yöntemi olarak ele almışlardır.

Türkiye’de de atanamayan öğretmenlerle bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Toker-Gökçe (2014) tarafından İŞKUR’un düzenlediği ‘iş ve meslek danışmanlığı’ programına katılan 104 işsiz öğretmenle yapılan çalışmada, öğretmenlere daha önceden belirlenmiş işsizlikle baş etmeye yönelik ifadeler ne ölçüde katıldıkları sorulmuştur. Ayrıca katılımcılara öngörülen stratejiler dışında başvurdukları yöntemleri “diğer” başlığı altında belirtme şansı verilmiştir. Sonuç olarak öğretmenlerin bir gün atanacağı yönünde umudunu koruduğu, işsiz olmalarıyla ilgili imalar duyacağı ortamlara girmekten kaçındıkları görülmüştür. Ancak kimi katılımcıların politik ortam nedeniyle gelecekte umudu kestiği, KPSS gibi genel sınavlardaki yolsuzluk haberleri nedeniyle güvenlerini kaybettikleri ve dua etmekten başka çıkar yol bulamadıkları aktarılmıştır (Toker-Gökçe, 2014).

Türkiye’de beyaz yakalı işsizliğini inceleyen Bora vd. (2011: 203-258) ise beyaz yakalıların izlediği iş bulma ve geçinme stratejilerini tartışmışlardır. Bunların başında eğitim almak gelmektedir. Araştırmacılara göre beyaz yakalılar, lisansüstü eğitimlere hem işsizlik meselesini ertelemek hem de iş bulma şansını arttırmak için başvurmaktadır. İş bulunamaması sonucu araştırmacılar tarafından *prekarizasyon* olarak tanımlanan sürece geçilmektedir. Prekarizasyon ücretsiz ya da düşük ücretli, güvencesiz ve geçici süreli çalışma koşullarını anlatmak için kullanılmaktadır. İşsiz beyaz yakalıların asgari bir geçimlik elde etmek, deneme sürecini aşip bir işe kavuşabilmek ya da sırf işsiz durumunun dışına çıkabilmek için bu çalışma koşullarını kabul ettikleri görülmüştür. Kısa sürelerle projelerde çalışmanın da işsiz beyaz yakalılar arasında yaygın olduğu görülmüştür. Projecilik olarak ele alınan bu tür çalışma da garantisiz, sosyal güvencesiz çalışma anlamına gelmektedir. Tüm bunların yanında geçici ve vasıfsız işlere başvurulduğu ancak bu tür işlere beyaz yakalıların girmesinin güç olduğu belirtilmiştir. Araştırmacılara göre hem geçici ve vasıfsız işlerde bir bolluk yoktur hem de bu iş alanının kendi patronaj ağları mevcuttur. Bunun yanında kendi projesini üreten ve kendi işini kuran, işsiz kalması sonucu girişimci olan beyaz yakalılarından da söz edilmektedir.

Beyaz yakalılarının geçinebilmek için olabildiğince harcamaları kısıtđı, birikimlerini kullandıkları, ellerindeki araba, elektronik alet gibi eşyalarını sattıkları görölmüştür. Ayrıca aile desteği temel asgari geçim teminatı olarak vurgulanmıştır. Aile evine dönme ya da yaşamın daha ucuz olduğu bir yere taşınma önemli bir geçinme stratejisi olabilmektedir. Ancak iş alanları büyük şehirlerde olduğu için beyaz yakalılarının bu şehirleri terk etmeleri oldukça güçtür. İşsizlerin yurtdışına gitme yönündeki ifadeleri ise araştırmacılar tarafından “ütöpic bir özlem” olarak değerlendirilmiştir (Bora vd., 2011: 246). Tüm bunların yanında Bora vd. (2011: 229), iş aramanın kendisini önemli bir etkinlik olarak işaret etmiştir. Kendi rutinleri, formları olan ve emek verilen bir etkinlik olarak “iş arama işi” tanımını yapmıştır.

2.2. İşsizlikle Baş Etmek Üzere Başvurulan Kaynaklar

Stres yaratan bir olay ya da duruma karşılık verebilmesi ve bununla başa çıkabilmesi bireyin sahip olduğu ya da başvuracağı kaynaklarla yakından ilgilidir. Bu nedenle işsizlikle baş etme yazınında bireysel stratejilerin yanında kaynaklar üzerinde de durulmaktadır. Lazarus ve Folkman’a (1984) göre kişi, oluşan işsizlik gibi yeni bir durumun taleplerini karşılamada kaynaklarının yeterli olduğunu hissederse ya hiç strese girmez ya da çok az strese girer. Ancak kaynakları yetersiz gördüğünde zarar görme ve tehdit değerlendirilmesi ortaya çıkar ve buna bağlı stresi artar. Bireysel ve çevresel olmak üzere iki tür kaynak mevcuttur (Lazarus ve Folkman, 1984). Bireysel kaynaklara sağlık ve enerji, kendine inanma ve pozitif düşünceler, problem çözme becerisi ve sosyal beceriler örnek gösterilebilir. Çevresel kaynaklar ise bireye dışsal fakat stres yaratan olayla başa çıkmasında başvurabileceği kaynaklardır. Bunların başında sosyal destek ve finansal kaynaklar gelir.

Sağlık, iş arayabilmek için gerekli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. İşsizlik çalışmalarında sağlık durumu çoğunlukla bağımlı değişken olarak incelenmiştir. Ancak sağlık işsizlikle baş edebilmek için aynı zamanda önemli bir kaynaktır ve öncül değişken olarak da ele alınmaktadır (Holmes ve Werbel, 1992). Pozitif düşünmek de insanlara umut vermesi ve olumsuz yanıtlar alındığı halde iş aramaya devam etme gücü vermesi yönüyle önemli görölmektedir. Lazarus ve Folkman (1984) pozitif düşüncenin özellikle kontrol odağıyla ilişkili olabileceğini belirtmiştir. Bunun yanında öz etkinlik, öz saygı, iyimserlik, yaşam tatmini gibi birçok psikolojik kaynak daha bu kapsamda incelenmiştir. Örneğin Sadeh ve Karniol (2012) kendilik kavramının sürekliliğinin işsizlikle baş etmeye olumlu katkı yapan bir kaynak olduğunu bulgulamıştır. Holmes ve Werbel (1992) üç ay arayla üç test uyguladıkları bir grup için kaynakları incelemiş, iş bulanların içsel kontrol odağı, sorun çözme becerileri ve öz etkinlik değerlerinin üç ay içinde iş bulamayan katılımcılara göre daha yüksek olduğunu

bulgulamışlardır. Lazarus ve Folkman (1984) sorun çözme becerilerini bilgi arama becerisi, durumu analiz edebilme, farklı seçenekleri belirleyebilme ve değerlendirebilme, uygun olan eylemi seçebilme olarak sıralamıştır. Sosyal becerileri ise diğer insanlarla uygun ve etkili bir biçimde iletişim kurabilme olarak tanımlamıştır.

Gowan ve Gatewood (1997) sosyal desteği, işsiz bireyin bu süreçte yalnız olmadığını ve çevresinden gelen manevi desteği hissetmesi olarak açıklamıştır. Sosyal destek insanların dikkate alındığını, sevildiğini, değer gördüğünü, ortak bir iletişim ve yükümlülükler ağının bir parçası olduğunu düşünmesini sağlamaktadır (Holmes ve Werbel, 1992). Caplan vd. (1989) sosyal desteğin akıl sağlığının korunmasında faydalı olacağını belirtmiştir. Dolayısıyla işsiz kalmanın etkisiyle kötüye gitme olasılığı artan psikolojik durumun korunmasında sosyal destek önemli bir kaynaktır. Ayrıca aile ve arkadaşlardan gelen bu destek iş arama sürecinde daha iyimser olmayı sağlamaktadır (Gowan ve Gatewood, 1997). İşsiz kalan bireylere sağlanan destekle birlikte iş arama motivasyonu ve iş arama öz yeterliliği artmaktadır (Caplan vd., 1989). Seminerlere katılan bir grup ve kontrol grubunu inceleyen Caplan vd. (1989), işini kaybetme gibi zor durumlarda bu tür bir müdahalenin, insanların içinde bulunduğu zor durumu aşmasında faydalı olduğunu aktarmıştır. Seminerler, güven kazandırma, becerilerin geliştirilmesi ve bunu kullanılmasını sağlama, geri çevrilmelere ve başarısızlıklara karşı işsiz katılımcıları hazırlama ve onlara sosyal destek sağlama yoluyla katkı yapmaktadır.

Finansal kaynaklar da kişinin yaşam standartlarını devam ettirebilmesi ve tekrar işe girmesine de katkısı olacak eğitim gibi kimi hizmetleri alabilmesi için önemlidir. Gowan ve Gatewood (1997) bu kaynaklara ne kadar çok sahip olunursa o kadar az strese girileceğini belirtmiştir. Maddi kaynakları yeterli olan insanlar iş kaybından kaynaklı olumsuz etkileri daha az yaşamaktadır (Julkunen 2001). Sales (1995) özellikle işsizliğin yarattığı maddi sıkıntıya odaklandığı çalışmada, işsizlerin başvurduğu maddi kaynakları kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Bu çalışmada maddi destek kaynakları işsizlik yardımı, sosyal yardım programları, devletin düşük gelirlilere sağladığı yemek fişleri, sosyal yardım ve sağlık yardımı gibi diğer yardımlar, aşevi ya da kilise gibi kurumlardan gelen yardımlar, ailenin kaynakları (aile fertlerinin gelirleri, birikimler, ödünç alınan paralar) ile aile ve arkadaşlardan gelen maddi yardımlar olarak sıralamıştır. Araştırma sonucunda Sales (1995) işsiz kalan insanların burada sıralanan tüm kaynaklardan yararlandığını ancak en çok devlet yardımlarından faydalandıklarını bulgulamıştır. Ailede çalışan başka birinin olması, birikmiş paraya sahip olma ya da işsizlik maaşı gibi bir gelir işsiz bireyin daha iyi durumda olmasını sağlamaktadır. İşsizlik maaşı alan katılımcıların diğer maddi yardımlara başvurmadığı ancak

ilk 6 aydan sonra işsizlik maaşı kesilince ve işsizlik süresi uzadıkça yoksulluk yardımlarına daha çok ihtiyaç duyulduğu görülmüştür.

Lazarus ve Folkman (1984) tarafından belirlenen kaynaklara ek olarak kimi araştırmacıların eğitim, tecrübe ya da yaş gibi değişkenleri birer kaynak olarak incelediği görülmektedir. Örneğin yazın taramasından hareketle Gowan ve Gatewood (1997) ileri yaşta işsiz kalanların işe tekrar girmesinin güçleşeceğini belirtmiştir. Benzer şekilde Andersen (2011) yaş ilerledikçe tekrar işe girme oranlarının düştüğü sonucuna ulaşmıştır. Leana ve Feldman (1988) ise genç ve ileri yaşta işsiz kalan çalışanlara göre orta yaşta insanlar için işten çıkarılmanın daha ağır sonuçları olduğu değerlendirmesini yapmıştır. Leckie ve Rogers (1995) tarafından işsiz kalan kütüphanecilerle yapılan bir çalışmada, 50'li yaşlarda olan katılımcıların işlerin çoğunlukla kısmi zamanlı ya da sözleşmeli olması nedeniyle iş bulmalarının çok güç olacağını düşündükleri görülmüştür. Bu katılımcılar genç yöneticiler tarafından işe alınmayacakları ya da bir daha hiç kalıcı bir işte çalışamayacakları yönünde endişe duymaktadırlar. Ayrıca yeni teknolojilere hakim genç kütüphanecilerle rekabet edemeyeceklerini düşünen katılımcıların, gençlere oranla daha çok strese girdikleri gözlemlenmiştir. Julkunen (2001) ise genç işsizlerle yaptığı araştırmasında eğitim ve tecrübeyi baş etme kaynakları olarak incelemiş ancak bu değişkenlerin gençler için anlamlı bir etkisi olmadığı yönünde bulgulara ulaşmıştır. Diğer yandan başka bir çalışmada Christensen vd. (2006), eğitim düzeyine bağlı olarak işsizlerin başvurduğu baş etme stratejilerinin farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. 1639 katılımcıyla gerçekleştirilen çalışmada eğitim düzeyi düşük olanların kaçış stratejisine daha çok başvurduğu, sorun odaklı stratejileri ise düşük düzeyde kullandıkları görülmüştür.

Araştırma bulgularından görülebileceği baş etme kaynakları hem işsizlik sürecinin nasıl tecrübe edildiğini belirlemekte hem de baş etme stratejilerinin kullanımını etkilemektedir. Lazarus ve Folkman (1984) stresi bir süreç olarak incelemiştir; stres, değerlendirme, baş etme. Stres bireyin dışsal bir olayı yorumlamasının bir sonucudur ve yapılan değerlendirme, bu olayla baş etmek üzere sahip olunan kaynaklarla birlikte stresle baş etme biçimlerini etkilemektedir. Bu bakış açısıyla bireylerin stresle baş etme biçimleri arasındaki farklılıkları da açıklamak mümkün olmaktadır. Bu yüzden bazı işsizler işsiz kalmayı ezici ya da kahredici bir şey olarak algılamakta bazıları başa çıkılabilir, idare edilebilir bir durum görmektedir (Gowan ve Gatewood, 1997). Dolayısıyla işsiz kalan bireylerin bu süreci nasıl geçirdiği ve hangi stratejilere başvurduğu sorularının araştırıldığı çalışmalarda bireysel ve çevresel kaynakların da incelenmesi önemli görünmektedir. Kaynaklar ve stratejiler arasındaki ilişkinin yazında genel olarak kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Ancak bu

değişkenler arasında doğrusal bir nedensellik ilişkisinin kurulması oldukça güçtür. Farklı ülkelerde ya da farklı katılımcı gruplarıyla yapılan araştırmalarda birbirinden farklılaşan bulgulara ulaşılmıştır (Lai ve Wong, 1998; Julkunen 2001). Bu durum araştırmacıların ilgisini bağlamsal faktörlere yöneltmiştir.

2.3. İşsizlikle Baş Etme Sürecinde Bağlamsal Faktörler

Julkunen (2001) tüm işsizlik sürecinin sadece bireysel boyutu üzerinde durmanın eksik bir bakış açısı sunacağını ileri sürmüştür. Yazara göre bireyin işsizlikle nasıl baş edeceği bağlamdan bağımsız düşünülemez. Bağlamı ise işsizlikle baş etme ile ilgili olabilecek birkaç başlık altında ele almak mümkün görünmektedir. Ülkede uygulanan işsizlik politikaları, ülkede ya da bölgede görülen işsizlik oranları, toplumsal yapı ve sektörel özellikler işsizlikle baş etmede bireysel çabaları etkileyen bağlamsal faktörlerdir.

İşsizlik araştırmasının yapıldığı dönemde işgücü piyasasının durumunu dikkate almak gereklidir. Fryer ve Fagan (1993) bir emek piyasasında psikolojik durumu olumlu etkileyecek bir eylemin, diğerinde psikolojik rahatsızlıklara neden olabileceğini ifade etmiştir. İşsizlikle baş etme ile birlikte dönemsel olarak sosyal yapının incelenmesi gerekir. Julkunen (2001) tarafından altı Kuzey Avrupa ülkesinden (Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, İskoçya ve İsveç) 18-24 yaş arası 2638 genç işsiz katılımıyla gerçekleştirilen çalışma sonucunda bulgularan ülkeler arasında farklılıklar bu yönde değerlendirmelere destek sağlar niteliktedir. Araştırma sonucunda Danimarka'daki genç işsizler arasında kendini ekonomik olarak bağımlı hissedenlerin oranının diğer ülkelere oranla çok daha az olduğu görülmüştür. Julkunen (2001) bu farkı, Danimarka'da sağlanan işsizlik maaşlarının çok daha kapsamlı ve yeterli olmasıyla açıklamıştır.

Ülkede ya da işsiz kalan bireyin yaşadığı bölgedeki işsizlik oranları da önemli bir bağlamsal faktör olarak değerlendirilmelidir. 1997 yılında yapılan bir çalışmada Almanya'nın doğu bölgesinde yapısal işsizlik sorunundan söz edilmektedir. Bu bölgede işsizliğin asıl kadınlar için daha büyük problem olduğuna dikkat çeken Dalbert (1997), 246 mavi yakalı işsiz kadınla yaptığı çalışmada adalet algısının çok düşük olduğunu bulgulamıştır. Yapısal işsizlik gibi bir durumla karşılaşan katılımcıların adil dünya inancını kaybettiği görülmüştür. Julkunen (2001) altı ülkedeki durumu karşılaştırdığı çalışmasında işsizlik oranı yüksek olan ülkelerdeki gençlerin işsizlikle daha iyi mücadele ettiği sonucuna varmıştır. İşsizliğin düşük olduğu Norveç'te gençlerdeki endişe düzeyi çok yüksek olarak bulgulanmıştır. İşsizliğin yaygın olmadığı bir durumda bireyin işsiz kalması hissettiği baskıyı arttırmaktadır. İşsizlik oranı yüksek olan İskoçya'da ise gençlerin, ülkenin içinde olduğu durumda yapabilecekleri

bir şey olmadığını düşünmeleri aylıklıkla sonuçlanmaktadır. Ancak Julkunen'e (2001) göre İskoç gençlerin aylak olmaktan başka bir çaresi bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu gençler iş bulmaya yönelik olarak sorun odaklı baş etmeye değil, duygu odaklı stratejilere yönelmektedir. Finlandiya ve Danimarka'daki gençler ise diğerlerine oranla daha az stres altında hissetmekte ve sorun odaklı stratejilerden aktif bir şekilde yararlanmaktadır. Julkunen (2001) araştırma bulgularından yola çıkarak, hangi baş etme stratejisinin daha etkili olduğu yönünde yapılacak değerlendirmelerin aslında bağlamsal faktörlere bağlı olarak farklılık gösterebileceğini belirtmiştir.

İşsiz bireyin içinde yaşadığı sosyo-kültürel bağlam da işsizlik sürecinin farklı deneyimlenmesine neden olabilmektedir. Almanya'nın kırsal kesimlerinde yaşayan 64 genç işsizle gerçekleştirdikleri çalışmada Siebers ve Vonderach (1990), erkeklerin bir aile kurabilmek ve bir yetişkin olabilmek için düzenli bir işe ve gelire sahip olmak istediklerini, kadınlarinsa iş bularak ekonomik bağımsızlıklarını kazanma amacı güttüklerini aktarmışlardır. Araştırmacılar ayrıca toplumda kurumsallaşmış anlamlarıyla birlikte bir normal yaşam tanımlamasına dikkat çekmiş, bir iş sahibi olmanın normal yaşamın merkezinde bulunduğunu belirtmişlerdir. Kore'de yapılan bir çalışmada da sosyo-kültürel bağlama ilişkin dikkat çekici bulgulara ulaşılmıştır. Eve tek maaş girdiği halde işsiz kalan, birden fazla çocuğu olan 10 erkekle yapılan görüşmeler sonucu Yang (2002), hem ekonomik hem de kültürel ortamın etkilerini gözleme şansı bulmuştur. Çalışma Kore'de yaşanan ekonomik krizin ardından işten çıkarmaların yaşandığı bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla ülkenin yaşadığı kriz nedeniyle ekonomik ortam üzerinde durulmuştur. Bunun yanında Yang (2002) toplumda erkeğin dışarıda çalışıp eve ekmek getiren, kadının ise evde resmedildiği geleneksel rollerin etkisine yönelik bulgulara ulaşmıştır. İşini kaybeden erkeklerin öz saygısını, sosyal ilişkilerini, otorite ve gücünü de kaybettiği yönünde hisse kapıldıkları görülmüştür. Ancak araştırmacıya göre bu durum maddi sıkıntıdan değil, sosyal bağlamdan kaynaklanmaktadır. Katılımcılar kendilerine yardımcı olabilecek akraba ve arkadaşlarıyla durumlarını paylaşmak yerine, işsiz kaldıklarını onlardan gizlemektedir. Ayrıca katılımcılar, işsiz kaldıkları bu dönemde eşlerinin bir işe girerek ailenin geçimini sağlamalarını bir çözüm olarak değerlendirmemekte; aksine kendi konumlarına bir tehdit olarak algılamaktadırlar. Araştırma sonucunda toplumda hakim sosyo-kültürel bağlamın ve geleneksel olarak erkeğe atfedilen rollerin etkisi böylece gözlemlenmiştir.

Son olarak yazında yer alan sektörel ve mesleki bazı faktörler dikkat çekmektedir. Siebers ve Vonderach (1990) bir dönem oluşan endüstriyel işsizliğin yerini teknolojik gelişmeler nedeniyle oluşan işsizliğe bıraktığına dikkat çekmiş, hizmet sektörünün oluşan bu

boşluğu doldurup dolduramayacağını tartışılması gerektiğini belirtmiştir. ABD’de gerçekleştirilen birçok çalışmada (örn. Leana ve Feldman, 1990; Sales, 1995; Leana vd., 1998) örneklemin bir çelik fabrikasının kapanması sonucu işsiz kalan mavi yakalılardan oluşması bu anlamda değerlendirilebilir. Bunun yanında belirli bir meslek dalında dönemselsel olarak işsizlik yaygınlaşabilmektedir. Örneğin Leckie ve Rogers (1995) tarafından geliştirilen bir çalışmada, Amerika ve Kanada’da üniversite kütüphanelerin tasarruf amacıyla küçülmeye gitmesi sonucu kütüphanecilerin işten çıkarıldığından söz etmişlerdir. Teknolojik gelişmelerle birlikte değişen emek yapısı gibi makro gelişmeler ya da bölgede yer alan büyük bir fabrikanın kapanması sonucu işsiz kalınması, bireysel olarak işsizlikle baş etme süreçlerini de etkilemektedir. Bir bölgede benzer özelliklere sahip çok sayıda insanın işsiz kalması yeniden bir iş bulmayı zorlaştırmakta, işsizler üzerinde yaşadığı yeri değiştirme ya da meslek değiştirme baskısını arttırmaktadır.

2.4. İşsizlikle Bireysel Olarak Baş Etme Yazınının Değerlendirilmesi

İlk çalışmalardan günümüze değin işsizlikle ya da işsizliğin etkileriyle baş etmede kullanılan bireysel stratejiler bu bölümde ele alınmıştır. Farklı araştırmalarda ortaya koyulan bireysel stratejiler incelendiğinde oldukça dağınık bir yapı dikkat çekmektedir. Bu nedenle yazının genel bir değerlendirmesinin yapılarak temel yaklaşımların özetlenmesi faydalı olacaktır.

Baş çıkma stratejilerinin iki önemli fonksiyonundan söz edilebilir; stres duygusunu düzenleme ve strese neden olan olay ya da durumu değiştirme. İşsizlikle baş etme yazınında stres yaratan durumun ortadan kaldırılması, yani tekrar bir işe girilmesinin nihai amaç olarak değerlendirildiği görülmektedir. Tekrar bir işe girmeye yönelik izlenen stratejiler sorun odaklı (Leana ve Feldman, 1990), kontrol odaklı (Kinicki ve Latack, 1990), aktif (Leana ve Feldman, 1988) ya da doğrudan (Julkunen, 2001) stratejiler olarak incelenmiştir. Farklı isimlerle ele alınmalarına rağmen bu stratejilerin benzer bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. İş aramak, eğitim almak gibi eyleme geçmeyi vurgulayan yapısı nedeniyle Gowan ve Gatewood (1997) sorun odaklı stratejileri davranışsal stratejiler olarak nitelemektedir.

İşsizliğin etkilerini azaltmaya yönelik stratejiler yoluyla psikolojik bir denge yakalama ve stres duygusunu düzenleme amacı güdülmektedir. Bu kapsamda incelenen bireysel çabalar ise yatıştırıcı stratejiler (Leana ve Feldman, 1988), duygu ya da etki odaklı stratejiler (Leana ve Feldman, 1990; Gowan ve Gatewood, 1997), kaçış stratejileri (Kinicki ve Latack, 1990), dolaylı ya da alternatif stratejiler (Julkunen, 2001) başlıklarıyla incelenmiştir. Böylece

işsizlikle baş etme yazınında işsizlik stresini azaltmaya yönelik ve işsizlik durumunu ortadan kaldırmaya yönelik olmak üzere iki ayaklı bir yapının yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu tür bir sınıflandırma, yazında ulaşılan bulguların kavramsallaştırılmasına ve ortaya koyulan tartışmaların bir bütün olarak değerlendirilmesine katkı sunmaktadır. Ancak bazen bu stratejileri keskin şekilde gruplandırmak zor görünmektedir. Örneğin eğitim almak işsizliğe son verme olasılığını sunarken, bir taraftan da işsiz bireyin gününe bir düzen getirebilir ya da eğitim aracılığıyla birileriyle tanışma, sosyal ortama girme imkanı sunabilir (Caplan vd., 1989). Benzer şekilde, toplumsal eylemlere katılmak aslında duygu odaklıyken bir yandan da bir sosyal ağın içine girme ve iş bulma şansı doğurabilir (Leana vd., 1998).

Baş etmenin altında yatan üç sayılı vardır (Gowan ve Gatewood, 1997: 285). Bunlardan birincisine göre baş etme süreç odaklıdır. Baş etme bireyin dışsal tehdidi nasıl algıladığı ve tepki verdiği, aynı zamanda bu tepkisinin zaman içinde nasıl değiştiğiyle ilgilidir. İşten çıkarılma sürecinin özelliklerine bağlı olarak bireyin yapacağı değerlendirme farklılık gösterebilir. Leana ve Feldman'a (1988) göre şirkette daralma, küçülme gibi nedenlerle işten çıkarılanlar, düşük performansı nedeniyle çıkarılanlara göre daha az strese girecektir. Bunun yanında bireyin işten çıkarılmasıyla ilgili kimi suçladığı ya da çıkarılma nedenini nasıl algıladığı önemli görülmektedir. Kimi işsiz kalmasında kendini suçlarken, kimi işletmenin kötü yönetimi ya da ekonominin kötü olması gibi dışsal nedenlere bağlamaktadır. Leana ve Feldman (1992) işsizlerin kendileri dışındaki faktörleri daha çok suçladıklarını görmüşlerdir. Örneğin şirketlerin aç gözlülüğü, insanlara değer verilmemesi, dürüst davranılmaması ya da devlet müdahalesinin olmaması gibi nedenlerden söz edilmiştir. Bunun yanında bireyin kendi durumunu değiştirebileceği yönündeki algısı üzerinde durulmaktadır. İşini kaybeden birinin tekrar iş bulabileceğini, eski işine muadil bir iş ve kazanç elde edebileceğini düşünenler durumlarına tersine çevirebileceğine inanmaktadır (Leana ve Feldman, 1992).

İkinci sayılıya göre baş etme bağlamsaldır (Gowan ve Gatewood, 1997: 285). Baş etme bireyin işsiz kalmasını nasıl değerlendirdiği ve başvurabileceği hazırdaki kaynaklarına bağlı olarak şekillenmektedir. Birey mevcut kaynaklarını olayın etkilerini hafifletmek için kullanacaktır. Bunun yanında önceki bölümde tartışılan ülkede uygulanan işsizlik politikaları, ülkede ya da bölgede görülen işsizlik oranları, toplumsal yapı ve sektörel özellikler gibi bağlamsal faktörlerin işsizlikle baş etmede bireysel çabaları etkilediği görülmüştür.

Son olarak işsizlikle baş etme stratejilerini iyi ya da kötü stratejiler olarak ayırmak mümkün değildir. Hangi başa çıkma yönteminin faydalı sonuçlar vereceğini belirleyecek öncül tanım ya da rehberler bulunmamaktadır. Gowan ve Gatewood'a (1997: 285) göre ancak

baş etme sürecinin sonucu görülünce faydalı ya da etkisiz stratejiler anlaşılabilir. İşsizlikle baş etme yazınında tekrar bir işe girilmesinin nihai amaç olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu nedenle işsizlik durumunu ortadan kaldırmaya yönelik sorun odaklı stratejilerin daha etkin olduğu yönünde bir kanı oluşmaktadır (Julkunen, 2001). Ancak bu yaklaşımın tersini ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır. Gowan vd. (1999) 202 işsizin katılımıyla gerçekleştirdikleri çalışmada, kaçış stratejisini tekrar işe girmeyi yordayan bir strateji olarak bulgulamışlardır. Leana vd. (1998) ise yeniden bir işe giren katılımcıların, hem sorun hem de duygu odaklı stratejileri, işsizlik süreci devam eden katılımcılara oranla daha fazla kullandıklarını tespit etmişlerdir. Dolayısıyla sorun ve duygu odaklı stratejilerin birbirinin yerine geçmediği, her iki stratejinin de birlikte kullanıldığı görülmektedir (Kinicki vd., 2000; Waters ve Moore, 2001). Araştırma bulgularından hareketle işsizlikle baş etmek üzere bireylerin her iki stratejiye de başvurduğu, baş etme stratejilerinden etkin şekilde yararlanan işsizlerin ruhsal sağlıklarının korunması, tekrar iş bulabilme gibi olumlu etkileri bu süreçte tecrübe ettikleri söylenebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞSİZLİĞİN ETKİLERİ İLE BAŞA ÇIKMADA BİREYSEL ÖNLEMLER: TURİZM SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1. Turizmde İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri

Tribe (1997) turizm olgusunun turizm eylemiyle ilgili her şeyi kapsadığını belirtmiştir. Haliyle turizm sektörü farklı endüstrileri içine alan, sınırları geniş bir yapıya sahiptir. Sektörün kapsamının belirlenebilmesi için turizm faaliyetleri üzerinden bir sınıflamaya gidilebilmektedir. Buna göre turizm faaliyetlerine özgü mal ve hizmet sunan konaklama işletmeleri, yiyecek-içecek işletmeleri, kara, raylı sistem, hava ya da deniz yoluyla yolcu taşımacılığı, ulaşım araçlarının kiralanması, seyahat acentası ve benzeri rezervasyon sistemleri, kültürel etkinlikler, sportif ve rekreatif etkinlikler ile ülkeye özgü sunulan ürün ve hizmetleri de içine alan geniş bir endüstriler ağından söz edilmektedir (ILO, 2014b). İktisadi bakış açısıyla değerlendirildiğinde, ülke ekonomileri için turizm sektörünün ödemeler dengesine yaptığı katkı ve dolaylı olarak diğer sektörleri desteklemesi yönüyle ön plana çıktığı ve önemli bir gelir kaynağı oluşturduğu görülmektedir. Bunun yanında sektör, istihdam yaratan başlıca ekonomik alanlardan biridir. Emek yoğun yapısı nedeniyle sektörde çok sayıda çalışana istihdam olanağı sunulmaktadır (ILO/WTO, 2009). Turizm sektöründe ayrıca uzun dönemli ve resmi bir eğitim gerektirmeyen işlerin bulunabilmesi gençler, kadınlar ve göçmenler gibi iş imkanı kısıtlı gruplar için istihdam sağlanabilmesini mümkün kılmaktadır (Janta vd., 2011; ILO, 2014a).

Birçok hizmet kolunu içinde barındırmasına rağmen bir turizm çalışanları kategorisinden söz edilebilmektedir. Aykaç (2009: 189) bu tür bir tanımlamanın akademik çalışmalara özgü soyut bir kavram olmadığını, aksine bu kategorinin farklı ekonomik alanlarda faaliyet gösteren çalışanlar üzerinde etkisi gözlemlenen bir sosyal gerçeklik olduğunu belirtmiştir. Turizm sektörünün önemli bir istihdam alanı olarak incelenmesinin yanı sıra, sektöre özgü şekillenen bir emek yapısı ve yapısal sorunlar dikkat çekmektedir. Bu sorunların başında sektörün ve buna bağlı istihdamın sezonluk yapısı gelmektedir. Sanayi devriminden bu yana şekillenen yılın çalışma ve tatil dönemleri, kitle turistinin seyahat eğilimleri gibi nedenlerle yaz aylarında turizm destinasyonlarında bir yığılma yaşanmaktadır. Yoğun sezonda tam kapasite çalışan işletmelerin, kışın turist talebinin azalmasıyla birlikte kapanması sonucu turizm çalışanları işsiz kalmaktadır. Bu durum özellikle Antalya gibi deniz-kum-güneş turizmüne yönelik destinasyonlarda yaygın bir şekilde görülmektedir.

Örneğin 2011 yılında basında yer alan bir haberde Ekim ayı itibariyle Antalya'nın Alanya ilçesinde turistik tesislerde çalışan 80 bin çalışanın yüzde 90'ının işsiz kalacağı belirtilmektedir ("Turizm sektörü," 2011).

Antalya'nın yanında, benzer kıyı destinasyonlarında da turizmin mevsimselliğine bağlı sezonluk istihdam görülmektedir. Marmaris, Fethiye ve Bodrum ilçelerindeki konaklama işletmelerinde gerçekleştirilen bir araştırma sonucunda, çalışanların yüzde 84'ünün sezonluk olarak istihdam edildiği bulgulanmıştır (Yanardağ ve Avcı, 2012). Bu çalışmada ayrıca otelin yıldız sayısı arttıkça sunulan sosyal güvencenin de arttığı gözlenmiştir. Aykaç (2009) da işletme büyüklüğüne bağlı olarak sağlanan ücret düzeyi ve sosyal güvence derecesinin yüksek olacağı, küçük işletmelerde ise ücretsiz aile emeği ve kayıt dışı istihdamın görülebileceğini belirtmiştir. Ancak büyük işletmelerde de sezonluk istihdam sorunu görülmektedir. Örneğin İzmir ve merkez ilçelerinde bulunan 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmeleri ile 1. sınıf tatil köylerinde yapılan bir çalışmada 323 kişiye ulaşılmış, katılımcıların yüzde 47'sinin sezonluk çalıştığı görülmüştür (Günel, 2009). Araştırma bulguları ve istatistiklerden görülebileceği gibi turizm sektöründe mevsimlik talebe göre şekillenen bir istihdam yapısı karşımıza çıkmaktadır. Aykaç'a (2009) göre turizm çalışanlarının yılın neredeyse yarısında işsiz kalmaları kayıt dışı sektörü beslemektedir. Günel (2009) de mevsimselliğin insanların kendi istekleri dışında işini kaybetmesine neden olduğunu, bunun çalışma hayatında ve kariyer planlamalarında istikrarsızlık doğurduğunu ifade etmiştir. Çelik (2013: 160-5) ise Antalya'da mevsimlik turizm işçileriyle gerçekleştirdiği çalışma sonucunda, sezonluk işin çalışanları bir belirsizlik ve güvencesizliğin içine ittiğine dikkat çekmiştir. Sezonluk çalışmada sözleşmenin başlangıç ve bitiş tarihlerinin boş bırakılması sürekli işten çıkarılma tehlikesi anlamına gelmekte ve istihdam belirsizliği yaratmaktadır. Araştırmacı ayrıca sezonun devamlılığındaki belirsizliğe bağlı olarak kazanç, iş programı ve iş yükü belirsizliğinden söz etmiştir. Bu haliyle turizm sektöründe istihdamın bir hayli kırılğan yapıda olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan turizm sektöründe düşük maaşlar ve uzun çalışma saatleri dikkat çekmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü verilerine göre Türkiye'de otel ve restoran çalışanları haftalık ortalama çalışma saatinden %23,5 oranında daha fazla çalışmakta ancak ortalamanın %18,5 altında ücret kazanmaktadır (ILO, 2014a). Dolayısıyla turizm çalışanlarının uzun çalışma saatlerine rağmen emeklerinin karşılığını alamadığı görülmektedir. Ayrıca bu durumun sadece ülkemize özgü olmadığı anlaşılmaktadır. Aynı raporda Yunanistan, Mısır, Filipinler gibi önemli turizm destinasyonları için benzer oranlar dikkat çekmektedir.

Turizm sektörüne özgü sözü edilen çalışma koşulların, bu alanda çalışmaya karşı bir önyargının gelişmesine neden olduğu ileri sürülebilir. Cooper ve Shepherd (1997) hizmet sektöründe çalışmanın “düşük statülü istihdam” olarak algılandığını ve bu işe profesyonel olarak yönelmekte kültürel engel oluştuğunu ifade etmiştir. Marinakou ve Giousmpasoglou (2015) Bahreyn’de turizm paydaşlarıyla yaptıkları bir araştırmada, dini ve kültürel gerekçelerle turizm sektöründe çalışma konusunda yerli halkın olumsuz bir algıya sahip olduğunu görmüşlerdir. Bu nedenle toplumda turizmde kariyer yapmaya ya da turizm okullarına başvurmaya olumsuz yaklaşılmaktadır.

Çalışma bulgularında turizm emeğine ilişkin dikkat çeken bir diğer önemli bulgu ise turizm çalışanlarının bir sınıf bilinci geliştirememesi ve sınıf olamama halidir. Aykaç’a (2009: 194-5) göre turizm işçileri arasında sınıf bilincinin zayıf olmasının nedenleri arasında sınıf oluşumunun henüz başlangıç aşamasında olması, turizmde emeğin heterojen yapısı ve neo-liberal ekonomi politikalarını saymak mümkündür. Araştırmacıya göre farklı sosyal yapılardan gelen çalışanlar farklı deneyimler yaşamakta, bu da kitlesel bir bilinci ve tepkiyi engellemektedir. Çelik ve Erkuş-Öztürk (2016) de sınıf bilinci ve örgütlü bir sınıf hareketinin önündeki engelleri sınıf içi çatışma, emeğin hiyerarşik yapısı, keskin işbölümü ve demografik özellikler gibi sektöre özgü faktörlerle açıklamış, bunun yanında mekansal ayrışmaya dikkat çekmişlerdir. Araştırma bulgularına göre mekansal ayrışma sektörün sezonluk yapısıyla yakından ilgilidir. Antalya’da 42 mevsimlik turizm işçisiyle gerçekleştirilen çalışmada, sezon sonunda 14 katılımcının memleketine döndüğü görülmüştür. Çalışanların ikamet ettikleri bölgeler ve turizm işletmeleri birbirinden uzak ve kopuktur. Bunun yanında vardiyalı çalışma, farklı zamanlarda mola verilmesi, departmanlar arasındaki işbölümünün çok keskin olması, sektörde görülen yüksek iş gören devri gibi nedenlerle turizm çalışanlarının bir araya gelmesi mekansal olarak da güçleşmektedir.

Görülebileceği gibi emek yoğun yapısı nedeniyle istihdam sağlayan önemli sektörlerden biri olarak değerlendirilen turizm, aynı zamanda uzun çalışma saatleri, düşük kazanç, güvencesizlik, toplumdaki düşük statü gibi nedenlerle yapısal bazı sorunları barındırmaktadır. Ayrıca turist talebine bağlı gerçekleşen istihdam nedeniyle talebin düştüğü dönemlerde turizm çalışanları işsizlikle karşı karşıya kalmaktadır. Gelen turist sayısı paralel bir şekilde istihdam artmakta, mevsimsellik gibi nedenlerle talep düştüğü dönemlerde de işten çıkarmalar gözlemlenmektedir.

Öte yandan turist talebini etkileyen tek unsurun mevsimsellik olmadığı anlaşılmaktadır. Turizm yazınında doğal afet, ekonomik kriz, politik istikrarsızlık, terör olayları gibi krizlerin etkisini inceleyen önemli bir yazın gelişmiştir. Bu alandaki tartışmalar

daha çok kriz yönetimine odaklandığı halde, krizlerin istihdam üzerindeki etkilerine yönelik çıkarım yapmak mümkündür. Hall (2010) 1970'lerden 2010'a değin yaşanan krizleri ekonomik krizler, politik sorunlar ve savaşlar, petrol ve enerji krizleri, salgın hastalıklar ve doğal afetler olmak üzere beş grupta ele almıştır. Çalışmada sözü edilen krizlerin peşi sıra ekonomik krizi tetiklediği ve uluslararası turist hareketliliğini olumsuz etkilediği belirtilmiştir.

Krizlerin turizm talebini ve buna bağlı arzı oluşturan turizm destinasyonlarını etkilediği bilinmektedir (Perles-Ribes vd., 2016). Örneğin 2001 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a yönelik turizm talebinde ciddi bir düşüş olduğu, bununla birlikte otellerin eleman çıkarmak zorunda kaldığı görülmüştür (Okumuş vd., 2005). Ayrıca bu çalışmada kalifiye turizmcilerin önemli bir kısmının sektörü terk ettiği, dolayısıyla krizin sektör üzerinde kalıcı olumsuz etkiler yarattığı aktarılmıştır. Okumuş ve Karamustafa (2005) tarafından gerçekleştirilen, 2001 ekonomik krizinin Türkiye turizm sektörüne etkilerini inceleyen başka bir çalışmada daha işletmelerin ve devlet kurumlarının krize hazırlıklı olmadıkları ve krizi yönetmek üzere etkin stratejiler güdemedikleri aktarılmıştır. 2008 küresel ekonomik krizinin turizm üzerindeki etkisini, İspanya'nın 138 kıyı destinasyonunda inceleyen bir araştırmada da 2007-2012 yılları arasında krize bağlı olarak işsizliğin arttığı görülmüştür (Perles-Ribes vd., 2016). Sönmez vd. (1999) ise ayaklanma, savaş, terör olayları gibi sosyal ve politik olayların hayli kırılgan olan turizm talebi üzerindeki etkisini tarihten örneklerle tartışmıştır. Araştırmacılara göre bu tür güvenlik algısını zedeleyen olaylar sona erdikten sonra dahi destinasyona yönelik algıyı etkilemeye devam etmekte, ancak basına yansıyan haberlerin unutulmasıyla tekrar talep artmaya başlayabilmektedir.

3.2. Antalya Turizminde Kriz Dönemi ve İşsizlik: 2015-2016

2015-2016 yıllarında dünyada ve ülkemizde yaşanan olaylarla birlikte Türkiye'ye ve ülkemizdeki en önemli turist destinasyonlarının biri olan Antalya'ya gelen turist sayısında ciddi bir düşüş yaşanmış, turizm sektörü krizden büyük ölçüde etkilenmiştir. 2014 yılındaki rakamlar göz önüne alındığında Türkiye'ye turist gönderen ilk üç ülke Almanya, Rusya, İngiltere şeklinde sıralanmaktadır. Tablo 3.1'de aktarılan 2014-2017 yılları arasında Türkiye'ye gelen toplam yabancı ziyaretçi sayıları, en çok turist kabul edildiği ilk üç ülke için rakamlarda yaşanan düşüşe işaret etmektedir. Özellikle 2016 yılında önemli bir düşüş yaşanmıştır. Bir önceki yıla göre 2016 yılında gelen yabancı ziyaretçi sayısı %30 oranında azalarak yaklaşık 11 milyon kayıp yaşanmıştır. En çok ziyaretçi aldığımız ülkeler kıyaslandığında 2016 yılındaki en büyük düşüşün Rusya Federasyonu'ndan gelen turistlerde yaşandığı görülmektedir (%76,26). 2015 yılının sonuna doğru Rusya ile Türkiye arasında

uçak kriziyle başlayan siyasi gerilim ve takibinde Rusya'dan Türkiye'ye uygulanan seyahat ambargosu bu düşüşte etkili olmuştur. Bununla birlikte 2014 yılından 2015 yılına geçişte de Rusya'dan gelen turist sayısında %18,5'luk bir düşüş dikkat çekmektedir. Bu düşüşte ise Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan siyasi gerilim ve Rusya'nın para birimindeki değer kaybı etkili olmuştur. Rusya'da yaşanan ekonomik krize bağlı olarak 2015 yılında Rusya'dan yurtdışına seyahat hareketliliğinde görülen genel azalma Türkiye'ye gelen turist sayılarına da yansımıştır.

Tablo 3.1 Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayıları (2014-2017)

	2014	2015	2016	2017
Rusya	4 479 049	3 649 003	866 256	4 715 438
Almanya	5 250 036	5 580 792	3 890 074	3 584 653
İngiltere (Birleşik Krallık)	2 600 360	2 512 139	1 711 481	1 658 715
Toplam	36 837 900	36 244 632	25 352 213	32 410 034

Kaynak: TÜİK (Sınır İstatistikleri)

Demirtaş (2017), Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan siyasi gerilimin, Rusya'daki ekonomik krizin ve 2015 yılının sonuna doğru Rusya ile Türkiye arasında başlayan siyasi gerilimin sonucunda özellikle Antalya turizminin olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. İstatistikler gözden geçirildiğinde de Rus turistlerin ülkemizde en çok tercih ettikleri tatil bölgesi olan Antalya'nın bu krizden doğrudan etkilendiği anlaşılmaktadır. Tablo 3.2'de 2014-2017 yılları arasında Antalya'yı ziyaret eden toplam yabancı turist sayıları ve 2017 yılına göre en çok turist kabul edilen ilk üç ülke için sayılar aktarılmıştır.

Tablo 3.2 Antalya'ya Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayıları (2014-2017)

	2014	2015	2016	2017
Rusya	3 487 698	2 836 902	486 548	3 715 035
Almanya	2 839 576	3 001 016	1 975 355	1 658 811
Ukrayna	284 632	314 708	572 700	712 903
Toplam	11 539 522	10 875 464	6 181 913	9 738 962

Kaynak: T.C. Antalya Valiliği Havalimanı Mülki İdare Amirliği

Antalya'ya gelen yabancı turistler için istatistiki bilgiler Tablo 3.2'de görülebilmektedir. Antalya Valiliği Havalimanı Mülki İdare Amirliği'nin 2017 verilerine göre Antalya'ya gelen yabancı ziyaretçilerin yaklaşık %40'ı Rusya'dan, %17'si Almanya'dan,

%7'si ise Ukrayna'dan gelmektedir. Dolayısıyla Antalya'ya gelen yabancı turistlerin neredeyse yarısının Rusya Federasyonu vatandaşlarından oluştuğu anlaşılmaktadır. Ancak 2015 ve 2016 yıllarında Rusya'dan gelen turist sayılarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 2015 yılında Antalya'ya gelen toplam yabancı turist sayısı %6 azalırken, Rus pazarında %18,7'lik bir kayıp gerçekleştiği görülmektedir. 2016 yılında ise tüm Türkiye'de olduğu gibi Antalya'ya gelen turist sayısında ciddi bir düşüş gerçekleşmiştir. 2016 yılında Antalya'ya gelen yabancı turist sayısı %43 azalırken, Rus turist sayısının 486 bine gerilediği ve 2015'e göre bu pazarda %83'lük bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Gelen turist sayısındaki bu düşüşlerle birlikte turizm gelirlerinde yaşanan kayıp ve sektördeki işten çıkarmalar nedeniyle Türkiye turizminde ve Antalya'da 2015-2016 yılları kriz dönemi olarak değerlendirilmektedir (Köşker, 2017).

Tablo 3.3 Konaklama İşletmelerinde Çalışan Sayıları (Şubat, 2016-Ocak, 2017)

	Yıllık değişim*	Aylık Değişim**
Şubat, 2016	-6.692	-4.106
Mart, 2016	-27.097	9.240
Nisan, 2016	-58.991	26.902
Mayıs, 2016	-76.892	28.771
Haziran, 2016	-84.921	21.417
Temmuz, 2016	-70.416	19.322
Ağustos, 2016	-75.033	-5.910
Eylül, 2016	-63.163	-2.673
Ekim, 2016	-56.159	-4.340
Kasım, 2016	-35.354	-815
Aralık, 2016	-26.944	-1.640
Ocak, 2017	-18.677	2.531

* Mevsimsellikten arındırılmamış değer

**Mevsimsellikten arındırılmış değer

Kaynak: TEPAV (İstihdam İzleme Bülteni)

Yaşanan kriz sonucu turizm sektöründe işten çıkarmalar yaşanmış, çok sayıda turizm çalışanı kriz nedeniyle işini kaybetmiştir. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) tarafından Sosyal Güvenlik Kurumunun (SGK) verilerinden hareketle hazırlanan İstihdam İzleme Bülteni'ne göre Şubat 2016-Ocak 2017 arasında konaklama işletmelerinde ve Antalya'da sigortalı olarak çalışan sayısı sürekli bir düşüş göstermiştir. Tablo 3.3'de konaklama işletmelerinde çalışan sayısındaki değişim görülebilmektedir. Tabloda görülen yıllık değişim bir önceki yılın aynı döneminde çalışan sayısına göre hesaplanmıştır. Sayılar kontrol edildiğinde 2016 yılında konaklama işletmelerinde istihdamın azaldığı, dolayısıyla

binlerce turizm çalışanın işsiz kaldığı anlaşılmaktadır. Turizm sezonunun oldukça yoğun geçtiği yaz aylarında dahi çalışan sayısı sürekli düşüş göstermiştir. SGK verilerine göre 2014 yılında Türkiye genelinde konaklama işletmelerinde 213,202 kişi çalışırken, 2016 yılının sonunda 21,026 kişi azalarak 192,176'a düşmüştür. Tablo 3.4 incelendiğinde konaklama işletmelerinde yaşanan bu işten çıkarmaların en çok Antalya'yı etkilediği sonucuna varılmaktadır. 2014 yılında Antalya'da otel çalışanları 66,374 iken, 2016 yılında 52,637'ye gerilemiştir. Antalya'da iki yılda 13,737 otel çalışanın işini kaybettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ülkemizde 2014-2016 yılları arasında işini kaybeden 21,026 otel çalışanından %65'inin Antalya'da bulunduğu sonucuna varılmaktadır.

Tablo 3.4 Antalya İli Konaklama ve Seyahat İşletmeleri ve Çalışan Sayıları

Yıl	Konaklama İşletmeleri			Seyahat Acentaları		
	İşletme Sayısı	Çalışan Sayısı	Önceki Yıla Göre Fark	İşletme Sayısı	Çalışan Sayısı	Önceki Yıla Göre Fark
2014	2 075	66 374		800	7 082	
2015	2 131	65 407	-967	807	6 311	-771
2016	1 983	52 637	-12.770	756	5 233	-1.078

Kaynak: SGK (İstatistik Yıllıkları)

TEPAV tarafından hazırlanan İstihdam İzleme Bülteni'ne göre, Antalya'da çalışan sayısı Nisan 2016'da 52 bin, Mayıs 2016'da 71 bin, Haziran 2016'da 85 bin, Temmuz 2016'da 67 bin, Ağustos 2016'da 74 bin, Eylül 2016'da 61 bin ve Ekim 2016'da 53 bin kişi azalmıştır. Türkiye genelinde illere göre istihdam oranları incelendiğinde, Ağustos 2016-Ocak 2017 tarihleri arasında özel sektörde sigortalı çalışan sayısı en çok azalan ilin Antalya olduğu tespit edilmiştir. Antalya'daki azalışta turizm sektöründe işten çıkarılanlar önemli bir yer tutmaktadır.

SGK tarafından yayınlanan 5510 Sayılı Kanununun 4-1/a maddesi kapsamındaki işyeri ve zorunlu sigortalı çalışan sayılarına göre 2014 yılı sonunda Antalya'da toplam çalışan sayısı yaklaşık 464 bin iken, 2016 rakamlarına göre çalışan sayısı 34,646 azalmıştır. Tablo 3.4 incelendiğinde, 2014 yılından 2016 yılına gelindiğinde Antalya'da konaklama işletmelerinde çalışan sayısı 13,737 kişi, seyahat acentalarında çalışanlar ise 1,849 kişi azalmıştır. Dolayısıyla turizm sektörünün sadece iki ana faaliyet alanındaki azalma, Antalya'da toplam çalışan sayısındaki azalmanın yüzde 45'ini açıklamaktadır.

Öte yandan Tablo 3.4'te birçok turizm işletmesinin 2016 yılında kapandığı görülmektedir. Buna göre konaklama işletmeleri 2,131'den 1,983'e düşmüş, seyahat

acentalarının sayısı ise 807'den 756'ya gerilemiştir. Personel sayısını azaltan işletmeler olduğu gibi, kapandığı için tüm personelini işten çıkarmak zorunda kalan turizm işletmelerinin de bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3.4'te sadece konaklama ve seyahat işletmelerine yer verilmiştir. Ancak turizm sektöründeki daralmanın ulaşım hizmetleri, eğlence ve dinlence hizmetleri gibi alanları da doğrudan ve dolaylı olarak etkileyeceği unutulmamalıdır. Daha önce de belirtildiği gibi turizm sektörünün birçok endüstriden oluşan girift yapısı nedeniyle krizin tam bir bilançosunu çıkarmak güç görünmektedir. Bununla birlikte 2016 yılındaki kriz nedeniyle 500 bin turizm çalışanın işini kaybettiği, olumsuz etkileri en çok yaşayan ilin Antalya olduğu ve bu ilde de en az 200 bin çalışanın krizden etkilendiği tahmin edilmektedir (Uzun, 2016).

Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği (AKTOB) tarafından yayınlanan Resort dergisinde de sektördeki işsizliğin boyutlarına ilişkin değerlendirme ve bulgular dikkat çekmektedir. Örneğin 2015'in Temmuz ayında yayınlanan sayıda otel sahipleriyle yapılan görüşmelere yer verilmiştir. Bu görüşmelerde işverenler, bütçe hedeflerini tutturabilmek amacıyla maliyetleri kısımaya gittiklerini ve personel çıkarmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir (Resort, 2015a). 2015'in sonunda 1070 sektör temsilcisinin katılımıyla düzenlenen 5. Resort Turizm Kongresinde katılımcılara uygulanan bir anket sonuçları da işten çıkarmalara işaret etmektedir. İşverenlerle gerçekleştirilen bu araştırmada, 2014 yılına oranla 2015 yılında işletmelerinde çalışan sayısında bir değişim olup olmadığı sorulmuştur. Sonuç olarak katılımcıların %17'si çalışanlarının arttığını, %32'si aynı kaldığını, %51'i ise çalışan sayısının azaldığını belirtmiştir (Resort, 2015b: 38-39). Aynı anket 2016 yılının sonundaki kongrede tekrarlandığında ise krizin olumsuz etkilerin arttığı görülmektedir. Katılımcıların %94'ü 2016 yılı içinde personel çıkardıklarını belirtmiştir. Ayrıca ankete katılanların %83'ü doluluk oranlarının azaldığını, %96'sı da işletme cirosunun düştüğünü ifade etmiştir (Resort, 2016: 10-11). Resort dergisinin raporlaştırdığı TÜİK verilerine göre, otellerde çalışan sayısı 2016 yılında %20,4, 2017 yılının ilk çeyreğinde ise %10,6 azalmıştır (Resort, 2017: 27). Aynı zamanda krizin, çalışmaya devam edenlere de olumsuz etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Otellerde çalışanların brüt ücretleri 2016 yılında %9,7 oranında, 2017 yılının ilk çeyreğinde de %6,2 oranında düşmüştür (Resort, 2017: 27).

Turizm ürünlerinin üretildiği anda tüketilmesi gerekliliği sektördeki istihdamın taleple, başka bir deyişle gelen turistlerle eş zamanlı gerçekleşmesini zorunlu kılmıştır. Turist gelişlerinin azaldığı dönemlerde işletmelerin maliyetler nedeniyle personeli istihdam edemediği, sezon tamamlandıktan sonra çalışanların sözleşmelerini askıya aldığı, yukarıda sözü edilen kriz dönemlerinde ise işten çıkarmak durumunda kaldığı anlaşılmaktadır. Rusya

kriziyle birlikte gelen turist sayısındaki ciddi düşüş, 2015 ve 2016 yıllarında Antalya turizminde bir krize neden olmuş, bu dönemde çok sayıda turizm çalışanı işini kaybetmiştir. Bu nedenle işini kaybeden turizmcilerin kendi kontrolleri dışında gerçekleşen işsizlik durumlarını nasıl karşıladıkları ve takip eden dönemde işsizlik sürecini nasıl geçirdikleri soruları mevcut bağlamda anlamlı birer soru olarak ortaya çıkmaktadır.

3.3. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Sorusu

Alanyazın incelendiğinde turizm sektörünün uluslararası ticaret ve seyahatlerle karşılıklı anlayış ve dünya barışına katkı yapan (örn. Dwyer ve Kim, 2013; Maclean vd.,2017) ve emek yoğun yapısıyla istihdam yaratan (örn. ILO/WTO, 2009; Janta vd., 2011; ILO, 2014a) yönlerine ağırlıkla vurgu yapıldığı görülmektedir. Ancak turizm hareketinin oluşabilmesi için güvenlik ve barış ortamı aynı zamanda bir önkoşul niteliğindedir (Cavlek, 2002; Reichel, 2005; Altınay ve Bowen, 2006; Moutinho vd., 2011). Öyle ki Tarlow (2006) turizmi, barış dönemlerinin en büyük sektörü olarak tanımlamıştır. Politik gerilimler, savaşlar gibi güvenlik algısını olumsuz etkileyecek olaylar turizm sektöründe krizlerin yaşanmasına neden olmaktadır (Hall, 2010).

Ülkemiz turizminde de yakın dönemde ciddi bir kriz yaşanmıştır. Yukarıdaki bölümlerde aktarıldığı gibi özellikle 2016 yılında gelen turist sayısında yaşanan düşüşle birlikte turizm gelirlerinde de düşüş görülmüş, maliyetleri azaltmak amacıyla çok sayıda işletme personel çıkarma yoluna gitmiştir. Dolayısıyla kriz dönemi, ülkenin turizm gelirlerindeki dramatik düşüşün yanında, sektörde istihdam edilen binlerce çalışanın işini kaybetmesi anlamına gelmektedir. Krizin olumsuz etkileri özellikle turizmin temel ekonomik faaliyet alanı olduğu Antalya’da gözlemlenmektedir. 2016 yılında ilde çalışan sayısı sürekli düşüş göstermiş ve Antalya işsizliğin en çok arttığı illerin başında gelmiştir. Dolayısıyla bu çalışma da, çok sayıda kişiyi etkileyen bu dönemde işsiz kalan turizm çalışanlarının bu süreci nasıl geçirdikleri ve sürecin olumsuz etkileriyle nasıl başa çıktıklarına yönelik bir meraktan doğmuştur. Bu noktadan hareketle araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

- İşini kaybeden turizm çalışanlarının işsizlik dönemi deneyimleri nasıl şekillenmektedir?
- İşsizlik durumuyla ve işsizliğin etkileriyle bireyler nasıl mücadele etmektedir?
- İşsizliğe karşı hangi bireysel önlemler alınmaktadır?

Turizm yazını incelendiğinde işsizlikle ilgili çalışmaların azlığı dikkat çekmekte, turizmin daha çok istihdam yaratan alan olarak iktisadi araştırmalara konu olduğu görülmektedir. İşten ayrılmalara ise sektörde daha çok çalışanın isteğiyle gerçekleşen gönüllü

bir durum olarak ele alınmakta ve iş gören devir hızının çok yüksek olduğu bu sektörde neredeyse bir iş gören devri kültüründen söz edilmektedir (Iverson ve Deery, 1997). Ancak 2015-2016 yıllarında yaşanan krizle birlikte turizm çalışanları kendi kontrolleri ve istekleri dışında iş kaybı yaşamışlardır. Bu nedenle söz konusu dönemde işsiz kalan bireylerin işsizlik deneyimlerinin anlaşılabilmesi spesifik bir vaka değerindedir. Ayrıca hem Türkiye’de hem de turizm sektöründe işsizlik sürecinin nasıl geçirildiğine yönelik araştırmaların eksikliği, bu yönde yapılacak keşfedici bir araştırmanın katkı sağlayacağını düşündürmektedir. Bu tespitlerin araştırmanın önemiyle ilgili bir çerçeve sunduğu söylenebilir.

3.4. Araştırma Yöntemi

Bu tez çalışmasında nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında cevabı aranacak olan işsizlik döneminin nasıl geçirildiği, işsizlikle nasıl başa çıkıldığı, bu süreçte bireysel ve çevresel unsurların etkileşiminin nasıl gerçekleştiği gibi sorular araştırmacıyı nitel desene yönlendirmektedir. Miles vd. (2014: 11) sosyal olguları bağlı buldukları doğal çevre içinde araştırma ve anlama çabasıyla gerçek hayata daha yakın olan ve sadece “ne” ve “kaç tane” sorularının ötesine geçerek “neden” ve “nasıl” sorularına da cevap aranan araştırmalarda nitel yaklaşımların benimsenmesi gerekliliğine işaret etmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2013: 45) de nitel araştırmaların “algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına” olanak verdiğini ifade etmiştir. Bu çalışmada, oluşan kriz ortamı ve turizm sektörü bağlamında işsizlik deneyiminin anlaşılmasına izin vermesi yönüyle nitel araştırma desenlerinin benimsenmesi önemli görülmüştür.

Nitel araştırmada derinlemesine ve bütüncül bir anlayış kazanmak üzere yaygın olarak kullanılan veri geliştirme teknikleri gözlem, görüşme ve doküman toplama (Glesne, 2013). Araştırma sorusuna ve desenine bağlı olarak veri geliştirme tekniği belirlenebilmektedir. Bu tez çalışması bireylerin işsizlikle ilgili yaşamış deneyimleri ve işsizlikle nasıl baş ettiklerini açıklamaya odaklanması yönüyle fenomenolojik araştırma desenine uymaktadır. Creswell (2007: 61) fenomenolojik araştırmalarda anlaşılmaya çalışılan olguyu deneyimleyen bireylerle derinlemesine mülakatlar yapılmasını önermiştir. Bu doğrultuda işini kaybetmiş turizm sektörü çalışanlarıyla birebir derinlemesine mülakatlar yapılması uygun bulunmuştur.

Araştırma katılımcılarıyla birebir gerçekleştirilen bu araştırma tekniği Türkçe yazında mülakat ya da görüşme şeklinde eş anlamlı olarak ifade edilmektedir. Bloor ve Wood (2006: 104) görüşmeyi, katılımcılara yöneltilen sorular yoluyla bilgi edinme tekniği olarak tanımlamıştır. Gillham (2000: 2) da görüşme yoluyla bir araştırma projesinin genel amacı ve

özel sorularına ilişkin bilgi ve anlayış kazanmanın amaçlandığını belirtmiştir. Görüşmelerin en önemli katkısı doğrudan gözlemleyemediğimiz olgularla ilgili bilgi edinme şansı sunmasıdır (Patton, 2002). Ayrıca görüşmeler yoluyla başka insanların deneyim ve görüşlerine ilişkin veriye ulaşılabilmektedir. İnsanların dünyasına girmeyi, onların bakış açılarını yakalamayı mümkün kılması ve araştırmacıya insanların hikayelerini bir araya getirme olanağı sunması görüşmelerin güçlü yönleri olarak ele alınabilir (Patton, 2002). Bu çalışma kapsamında da turizm sektöründe çalışırken 2015-2016 yıllarında işini kaybeden turizmcilerle birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeleri Patton (2002) sohbet tarzı görüşme, görüşme formu kullanarak görüşme ve standartlaştırılmış açık uçlu görüşme olarak üçe ayırmıştır. Mevcut araştırmada katılımcılara yöneltilecek soruları içerecek, araştırmacıya mülakat sırasında değinilmesi gereken temel konuları hatırlatacak ve mülakat yapılan herkesle araştırmanın temel noktalarının konuşulmasını sağlayacak bir teknik olarak görüşme formu yaklaşımı benimsenmiştir. Görüşme formunun hazırlanmasında ilgili alanyazından faydalanılmıştır. İşsiz kalan bireylerin işsizlik deneyimleri ve işsizliğin etkileriyle başa çıkmada aldıkları önlemleri anlamak amacıyla açık uçlu soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış bir form oluşturulmuştur. Ancak yazında Türkiye bağlamında ya da turizm çalışanlarıyla gerçekleştirilmiş benzer bir çalışmanın bulunmaması nedeniyle görüşme formu öncelikle ön görüşmelerle test edilmiştir. Ön görüşmelerde formun eksiklerini tespit etmek ve araştırmacının sahaya yakınlık kurması amaçlanmıştır. Bu kapsamda 6-12 Mayıs 2016 tarihleri arasında dört ayrı ön görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerden ilki işsiz kalmış bir işyeri güvenliği uzmanı, ikicisi 50d'li bir asistanla² gerçekleştirilmiştir. Bu iki görüşmede edinilen tecrübeden sonra diğer iki ön görüşme ise ana örnekleme uygun şekilde işsiz kalmış turizmciler ile yapılmıştır. Glesne (2013) araştırma süreci, görüşme soruları, gözlem teknikleri ve araştırılan konu hakkında bilgi edinmek için bu tür bir pilot çalışmanın bir fırsat olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca ön görüşmeler araştırmacının kendisi hakkında da bir şeyler öğrenmesine katkı sunmakta, devam eden görüşmelerde nasıl giriş yapacağı, hangi noktaları ayrıntılandırması gerektiğini anlaması ve kullanacağı dili ayarlamasına yardımcı olmaktadır. Ön görüşmeler araştırmanın inandırıcılığına da katkı sunmaktadır.

Ön görüşmeler sonrası görüşme formunda herhangi bir önemli revizyona gerek olmadığı görülmüştür. Ancak bu ilk görüşmeler araştırmacının işsizlik olgusunu anlama çabasında ilk adımı oluşturmuş, saha hakimiyetini kurabilmesi için önemli bir ön hazırlık

² 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 50. maddesinin d bendi kapsamında atanan, lisansüstü eğitimini tamamlamasıyla üniversitedeki görevine son verilen araştırma görevlisi kadrosu.

şansı sunmuştur. Görüşmeler sırasında kullanılan, araştırmacıya gerektiğinde üzerinde durulması gereken hususları hatırlatan görüşme formu Ek 1’de sunulmuştur. Bu form rehberliğinde katılımcılara işini kaybetme süreci, işini kaybettikten sonra neler yaşadıkları ve gelecek planlarıyla ilgili sorular yöneltilmiştir. Öte yandan Patton (2002, s. 347-8) sohbet tarzı görüşme, görüşme formu kullanarak görüşme ve standartlaştırılmış açık uçlu görüşme olarak üçe ayırdığı görüşme stratejilerinin bir arada kullanılabileceğini, sadece birine bağımlı kalma zorunluluğu olmadığını ifade etmiştir. Görüşme formu mülakatlara rehberlik etmesiyle birlikte, gerektiğinde soruların sırasını değiştirecek, derinlemesine sorular yöneltecek ve formdaki konulara sohbet tarzında değinecek esnekliği tanımaktadır. Mevcut çalışmada da görüşmeler boyunca formda yer alan sorular katılımcılara sohbet eder bir tarzda yöneltilmiştir.

3.5. Örneklem ve Veri Geliştirme

Nitel araştırmalarda amaçlı örnekleme yöntemlerine başvurulmaktadır. Amaçlı örnekleme yöntemlerin altında aykırı durum örnekleme, maksimum çeşitlilik örnekleme, benzeşik durum örnekleme, tipik durum örnekleme, kartopu ya da zincir örnekleme gibi sayısı on altıyı bulan farklı yöntemlerden söz edilebilmektedir (Miles ve Huberman, 1994; Patton, 2002). Hangi örnekleme yönteminin kullanılacağına ise araştırma sorusu ve desenine bağlı olarak karar verilmektedir. Creswell (2007) fenomenolojik araştırmalarda araştırılan fenomenle ilgili deneyimi bulunan bireylerin bulunmasına yönelik olarak kriter temelli örnekleme yöntemini önermiştir. Türkçe kaynaklarda ölçüt örnekleme olarak da aktarılan bu yöntemde, araştırmacı tarafından belirlenen ya da daha önceden hazırlanmış ölçütleri karşılayan bütün durumlar çalışılabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmanın amacı doğrultusunda son çalışılan yerin bir turizm işletmesi olması ve görüşme yapıldığı tarihte katılımcının işsiz olması ölçüt olarak belirlenmiştir. Katılımcıların işsizlik durumlarının belirlenmesinde temel kriter ise kişinin görüşme yapıldığı dönemde aktif olarak ücretli bir işte çalışmıyor olması ve kendisini işsiz olarak tanımlamasıdır. Ölçüt örneklemenin temel yöntem olarak belirlendiği araştırma kapsamında, katılımcılara ulaşılması sürecinde kartopu örnekleme yöntemine de başvurulmuştur. Araştırma sürecinde karşılaşılan temel güçlük işsiz kalan turizmcilere ulaşma aşamasında yaşanmıştır. Bu noktada turizm işletmelerinde çalışanların işten çıkarılan eski iş arkadaşlarına yönlendirmeleri ya da görüşme yapılan katılımcının tanıdığı başka bir işsizi mülakat için önermesi yoluyla kartopu ya da zincir örnekleme olarak adlandırılan yöntemden faydalanılmıştır.

Görüşme yönteminin mümkün olduğunca etkin yürütülebilmesi için katılımcının istediği bir mekanda (ev ortamı, görüşme için uygun bir kafe, üniversite kampusu gibi) yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcıların izni doğrultusunda ses kaydı alınmış, ayrıca araştırmacı tarafından görüşme notları tutulmuştur. 12 Mayıs 2016 – 5 Nisan 2017 tarihleri arasında 13 kişiyle gerçekleştirilen görüşmeler ortalama 49 dakika sürmüştür. Tablo 3.5'te araştırmacının katılımcılarına ve görüşmelere ilişkin bilgiler sunulmuştur. İşsizlik yazınında önemli olduğu bulgularan yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve işsizlik süresine tabloda yer verilmiştir. Ayrıca katılımcıların son çalıştıkları işletme ve departman bilgisi de tabloda bulunmaktadır. Bunun yanında *katılımcıların kimliğinin gizliliğini korumak amacıyla asıl isimleri gizlenmiş, araştırmacı tarafından her bir katılımcıya verilen takma isimler* kullanılmıştır.

Tablo 3.5 Görüşme Yapılan Kişilerin Listesi (Tarih Sırası ile)

Katılımcı	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Son İş Yeri-Departman	İşsizlik Süresi	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi
Ahmet	47	Boşanmış	Lise+TUREM	Otel-F&B	4 ay	12.05.2016	36 dk.
Aslı	30	Evli	Lisans	Seyahat İşl.-muhasabe	2 ay	17.05.2016	40 dk.
Cem	28	Bekar	Lisans-öğrenci	Havaalanı-duty free	4 ay	03.10.2016	50 dk.
Umut	36	Evli	Ön lisans	Otel-F&B	1 ay	13.10.2016	71 dk.
Metin	29	Bekar	Lisans	Seyahat İşl.-rehber	1 yıl	03.11.2016	24 dk.
Duygu	32	Bekar	Ön lisans	Seyahat İşl.-muhasabe	6 ay	23.11.2016	30 dk.
Rıfat	30	Bekar	Lise+TUREM	Otel-F&B	3 ay	20.02.2017	24 dk.
Anıl	28	Bekar	Lise+TUREM	Otel-F&B	3 ay	20.02.2017	65 dk.
Hakan	26	Bekar	Lisans	Otel-önbüro	6 ay	01.03.2017	35 dk.
Nilgün	42	Evli	Eğitimi yok	Otel-F&B	5 ay	11.03.2017	60 dk.
Ozan	27	Bekar	Lisans	Otel-satış	7 ay	27.03.2017	90 dk.
Ece	39	Bekar	Ön lisans	Otel-pazarlama	3 ay	28.03.2017	60 dk.
Mesut	38	Boşanmış	Üniversite terk	Havaalanı-yer hizmetleri	6 ay	05.04.2017	54 dk.

Araştırmada yer alan katılımcıların yaşları 27 ve 47 arasında değişmektedir. Katılımcıların üçünün evli olduğu ve dokuzunun erkeklerden oluştuğu görülmektedir.

Katılımcıların üçü liseden sonra TUREM’de eğitim alarak turizm sektöründe çalışmaya başlamışlardır. Turizm Eğitim Merkezleri (TUREM) ilk kez 1967-1968 öğretim yılında Turizm Bakanlığına bağlı olarak açılmış, 2007 yılında Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Merkezlerin amacı turizm sektörünün çeşitli alanlarında ihtiyaç duyulan personele faaliyet dallarında formasyon kazandırmak ve geliştirmek olarak belirlenmiştir. Bu merkezlerde eğitimi tamamlayabilmek için öğrenciler 7 ay teorik ve sonrasında 4 ay da uygulamalı eğitim almaktadır. Geriye kalan katılımcılar turizmle ilgili ön lisans ya da lisans mezunu olduklarını belirtmişlerdir. Ancak Mesut üniversite eğitimine başladıktan sonra ailevi nedenlerle bitirmeden okuldan ayrılmıştır. Otelde gözlemci olarak çalışırken işten çıkarılan Nilgün ise eğitimi bulunmadığını ve okuma yazma bilmediğini belirtmiştir.

Görüşme yapıldığı tarihte katılımcıların en az bir aydır, en çoksa bir yıldır işsiz oldukları anlaşılmaktadır. Turizm alanındaki tecrübeleri ise 3 ay ile 30 yıl arasında değişmektedir. Ahmet 30 yıllık çalışma hayatının son 27 yılını geçirdiği otelden çıkarılmıştır. Toplam 5 yıl turizm tecrübesi olan Aslı, son 3,5 yıldır aynı seyahat acentesinde çalışırken işini kaybetmiştir. Cem üniversitede turizm eğitime başladıktan sonra havaalanında çalışmaya başlamış, 5 yıldır burada tam zamanlı çalışmıştır. Bu sürede okula devam edemediği için henüz mezun olamamıştır. 17 yıldır otellerin yiyecek-içecek bölümünde çalışan Umut ise son 6,5 ayını geçirdiği işinden ayrılmak durumunda kalmıştır. Profesyonel turist rehberi olan Metin de 4 yıl bir seyahat acentesine bağlı olarak sezonluk çalıştıktan sonra turizmde yaşanan krizin etkisiyle son sezonu boşa geçirmek zorunda kalmıştır. 15 yıldır aralıksız çalıştığını belirten Duygu son 9,5 yılını aynı seyahat acentesinde önce kısa bir dönem rehberlik yaparak, sonra muhasebede çalışarak geçirmiştir. Rifat 9 yıldır çeşitli otellerde aşçılık yapmaktadır. Son sezonu geçirdiği otelden sezon sonunda sözleşmesi askıya alındığı için ayrılmıştır. Anıl da 8 yıldır otellerde çalıştığını belirtmiştir. Öncelikle mutfak eğitimi aldığı için bu bölümde çalışmış, sonrasında ise servise geçmenin kendisi için daha uygun olduğuna karar vermiştir. Son olarak çalıştığı otelde, 11 ayın sonunda sezonun bitmesi gerekçe gösterilerek sözleşmesi askıya alınmıştır. Hakan ise üniversite eğitimi boyunca 4 yıl çağrı üstüne çalıştıktan ve mezun olduktan sonra, otel değiştirerek tam zamanlı kadroya geçmiş ancak kriz ortamında oluşan çalışma koşullarına dayanamayarak işten ayrılmak durumunda kalmıştır. Nilgün çeşitli vasıfsız işler yaptıktan sonra otele bulaşıkçı olmak için başvurduğunu ancak gözleme yapan kadının bel fitiği geçirerek işten ayrılması sonucu onu gözleme yapmak üzere istihdam ettiklerini anlatıyor. 3 ay boyunca sahilde gözleme yapan Nilgün, sezon bitince işsiz kalmıştır. 2,5 yıldır otellerin satış departmanlarında çalışan Ozan ise son iş yerinde 11 ay çalıştığını belirtmiştir. 16 yıldır otellerde yine satış bölümünde çalışan Ece, son otelde 2 yıl boyunca

pazarlama bölümünde çalışmıştır. Mesut ise 4 yıldır havaalanında çalışırken işini kaybetmiştir.

3.6. Veri Analizi

Patton (2002) nitel analizin bir formülünün bulunmaması nedeniyle araştırmanın bu aşamanın oldukça güç olduğunu belirtmiştir. Analizin nasıl yapılabileceğiyle ilgili yazında yönlendirmeler bulunmasına rağmen somut bir reçeteden söz etmek mümkün değildir. Nitel araştırmada analiz süreci, geliştirilen verinin ayrıntılı incelenmesiyle anlamlı bir şekilde betimlenmesi ve temalandırılması, bunun sonucunda dağınık veri setinden anlamlı bir yapı oluşturarak okuyucuya sunulması olarak ele alınabilir. Yıldırım ve Şimşek (2013: 254) nitel veri analizine ilişkin yaptığı alanyazın taramasına dayanarak betimleme, analiz ve yorumlama olmak üzere üç aşamalı bir veri analizi süreci üzerinde durmuştur. Verinin betimleme ve sınıflamalarla yorumlamaya uygun hale getirilmesinde ise tematik analize sıklıkla başvurulmaktadır. Glesne (2013) sosyoloji temelli araştırmalarda insan deneyimlerinin anlaşılması amacıyla verinin analize tabi tutulduğu ve bu amaçla tematik analize başvurulduğunu belirtmiştir. Tematik analiz veri içinde tema ve örüntüler bulmak amacıyla verinin kodlanması ve daha sonraki analiz ve betimlemeler için yeniden kodlanması gibi analitik teknikleri içermektedir.

Mevcut çalışma kapsamında araştırmacı tarafından görüşmeyi takip eden günlerde ses kaydının transkripsiyonu yapılmış ve görüşme notlarının eklenmesiyle birlikte veri analize hazır hale getirilmiştir. Takip eden süreçte araştırmacı tarafından öncelikle verinin ön okuması ve ardından ayrıntılı okuması gerçekleştirilmiş, sonrasında verinin kodlanması aşamasına geçilmiştir. Saldana (2013: 3) nitel araştırmada kodlamayı, yazılı bir metin ya da görselin özetleyici, dikkat çekici, özü yakalayan ve hatırlatıcı nitelikteki kısımlarını simgeleyen bir kelime ya da kısa ifadeyle adlandırılması olarak tanımlamıştır. Saldana (2013) kodlama sürecini ilk tur ve ikinci tur kodlama olarak iki ana adımda ele almaktadır. İlk tur kodlama veri setinde araştırma için anlamlı görülen bölümlere, veri yığınlarına isim verilmesi sürecidir. İkinci tur ise ilk turda oluşan kodlar üzerinde çalışılarak benzer kodların kategoriler, temalar altında gruplanmasını içermektedir. Bu çalışmanın analizinde de yapılan tekrarlı okumalar ve ilk tur kodlamadan sonra veri tekrar gözden geçirilerek ikinci tur kodlaması yapılmıştır.

Kodların ortaya çıkışında ise kodlar önden belirlenerek tümdengelim yaklaşımı benimsenebileceği gibi, tümevarım yoluyla veri setinden kodların doğmasına izin veren bir analiz de gerçekleştirilebilir (Miles vd., 2014). Yazında temaların önden belirlenmesine

olanak verecek düzeyde araştırma bulunduğu takdirde tündengelim yaklaşımını benimsemek uygun olacaktır. Ancak mevcut çalışmaya rehberlik edecek işsizliğin etkileri ve işsizlikle başa çıkma üzerine önemli bir yazın geliştiği halde, turizm ve ülkemiz bağlamında yeterli sayıda çalışma gerçekleştirilmediği görülmektedir. Ayrıca tümevarım, görgül verinin yansıtılmasında ve öngörülemeyen boyutların keşfinde daha güvenilir bir yaklaşım olabilmektedir (Miles vd., 2014). Bu nedenle çalışmada tümevarım yaklaşımıyla analiz gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşımın işsizliğin yaşandığı konjonktür, sektör, sosyo-kültürel bağlam gibi belirleyicilerin işsizlikle baş etme stratejileri üzerindeki muhtemel etkilerini belirlemeye imkan vereceği düşünülmüştür.

Sonrasında veriden hareketle belirlenen kodlar benzerliklerine göre kategoriler ve temalar altında gruplandırılmıştır. Böylece veri setindeki örüntülerin tanımlanması, analiz edilmesi ve raporlanmasında tümevarım yaklaşımıyla tematik analiz gerçekleştirilmiştir (Braun ve Clarke, 2006). Kodların altında gruplanabileceği temaların belirlenmesi ve nihai kod şemasının oluşması aşamasında ise yazından yararlanılmış ve bir de uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşünün alınması yoluyla gerçekleştirilen analizin yazınla uyuşması kontrol edilmiş, ayrıca araştırma sürecinin dışarıdan kontrolünü sağlayarak araştırma geçerliliğini arttırmak amaçlanmıştır (Creswell, 2007; Glesne, 2013). Çalışmanın bu aşamasında uzman görüşü alınarak veri analizinin dışarıdan kontrolü sağlanmıştır.

3.7. İnandırıcılık

Nicel araştırmaların bilimselliğinin göstergesi olarak geçerlik ve güvenilirlik için yapılan hesaplamaların değerleri verilmektedir. Nitel araştırmalarda ise bu tür hesaplamalar yapmak mümkün olmadığı için geçerlik ve güvenilirliği arttırmak üzere takip edilecek stratejiler önerilmektedir. Öncelikle doğa bilimlerinde kullanılan geçerlik ve güvenilirlik kavramlarının yerine nitel araştırmalara daha uygun olan inandırıcılık kavramı kullanılmaktadır (Lincoln ve Guba, 1985). İnandırıcılık örneklem seçiminden başlayarak çalışma bulgularının yorumlanmasına kadar tüm sürece ilişkin aktarılabilirlik, güvenilebilirlik ve onaylanabilirlik kaygılarını içermektedir. İlk olarak inandırıcılığın belirlenen örneklemle güçlendirilmesi, geliştirilen veri setinin özelliklerinin anlaşılmasına çalışılan evreni ne ölçüde temsil ettiğinin gösterilmesi yönünden önemlidir (Miles vd., 2014). Turizm sektöründe çalışırken 2015 ve 2016 yıllarında yaşanan kriz döneminde işini kaybeden bireylerin işsizlik durumları ve işsizliğin etkileriyle baş etmede bireysel çabalarının araştırıldığı bu çalışmada, konuyla ilgili deneyimleri bulunan turizm sektörü çalışanlarına ulaşılmıştır. Nitel araştırmalarda amaçlı örneklem buna izin vermektedir. Bu çerçevede belirtilen dönemde işini

kaybetmiş olan ve mevcut durumda işsizlik durumu devam eden kişilere ulaşılmıştır. Bu yolla araştırma sorusu ve evrenine uygun katılımcılara ulaşılması ve araştırma amacına uygun veri setinin oluşturulması mümkün olmuştur.

Creswell (2007) inandırıcılığı arttıracak önemli bir adım olarak, araştırma sürecinin ve bulguların zengin ve yoğun bir betimlemesinin sunulmasını önermiştir. Bu çalışmada da örneklemin belirlenmesi, görüşme yapılacak kişilere ulaşılması ve veri geliştirilmesi ile analiz süreci olabildiğince ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Amaçlı örneklem yöntemleri ve sürecin ayrıntılı açıklaması, aktarılabilirliğe yaptığı katkı yoluyla çalışmanın inandırıcılığını kuvvetlendirmektedir (Lincoln ve Guba, 1985). Araştırmacının yüz yüze gerçekleştirdiği birebir görüşmeler sırasında ses kaydı alınması, devam eden günlerde transkripsiyonlarının yapılması ve kayıtlarla birlikte elektronik ortamda saklanması da araştırmanın aktarılabilirlik ve güvenilebilirliğini sağlamaktadır. Ayrıca ön görüşmelerin değerlendirilmesinde ve veri analizi sürecinde akran incelemesine başvurulmuştur. Araştırmanın bir tür dışarıdan kontrolü olarak görülen akran incelemesi nitel araştırmalarda onaylanabilirliği artırarak araştırma bulgularının inandırıcılığını desteklemektedir (Creswell, 2007). Bunun yanında devam eden bölümde araştırma bulguları tartışılırken veri setinden alıntılara yer verilmiştir. Sürece ilişkin yapılan ayrıntılı açıklamalar ve bulguların açıklanmasında yer verilen doğrudan alıntılar veri, bulgular ve yorumlamalar arasında uyuma ilişkin okuyucuya bilgi vermesi yoluyla onaylanabilirliğe ve araştırmanın inandırıcılığına katkı yapması yönüyle önemli görülmüştür.

3.8. Bulgular

Görüşme dökümlerinin ve notlarının analizi sonucu turizm çalışanlarının işsizlik deneyimlerine ilişkin önemli bulgulara ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında ulaşılan bulgularla işsizlik sürecinin nasıl geçirildiği, işsizliğin ne tür sonuçlara yol açtığı ve işsiz kalan turizmcilerin bu durumla nasıl başa çıkılabildiği anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Öncelikle iş kaybı gerçekleşmeden önce, uzun çalışma saatleri ve yoğun tempo nedeniyle turizm çalışanlarının yıprandığı, zihinsel ve bedensel olarak kendilerini yorgun hissettikleri anlaşılmaktadır. Bu nedenle işten çıkarıldıktan sonra ilk aşamada katılımcılar rahatlama hissetmiş ve işsiz kalmayı dinlenmek ve tatil yapmak için bir fırsat olarak görmüşlerdir.

Katılımcılar işsizlik deneyimi sorulduğunda öncelikle çalışma hayatlarından ve son çalıştıkları dönemde karşılaştıkları çalışma koşullarından bahsederek söze başlamışlardır. Çalışma saatlerinin uzunluğu ve işin yarattığı stres katılımcıların anlatımlarına yansımıştır.

Ahmet, uzun çalışma saatlerinden doğrudan şikayet etmemekte, bu durumdan çalıştığı otele verdiği emeği vurgulamak için özellikle bahsetmektedir:

“Sabah saat 8.00 akşam saat 10.00, 11.00, her gün”

Rıfat ise uzun çalışma saatleri ile birlikte işyerinde oluşan baskı ortamına da vurgu yapmaktadır:

“Saat 5.30’da kalkıyorsun, 6’da servise biniyorsun, 6.30 gibi. (Gece) 11.30-12.00 gibi eve geliyorsun. Tekrar uyuyayım derken, bir duş muş bir şey derken hiçbir şey kalmıyor, hiçbir zamanın olmuyor. Hiçbir arkadaşını görmüyorsun çalıştığın zaman. Bir de baskı altındasın iyi çalış, ne bileyim çıkarırız bak yerine işsizler ordusu var, onlardan birini alırsın diye öyle bir baskı ortamı oluşuyor.”

Aslı ise işten çıkarılmadan önce yoğun bir stres yaşadığını ifade etmekte; yoğun tempo ve performans baskısı yüzünden psikolojisinin bozularak tedavi göreceğe duruma geldiğini belirtmektedir:

“Çok zorluk çektim gerçekten, yani daha düne kadar onun stresini atmaya çalışıyordum ben. Ben psikolojik tedavi falan gördüm. Tabii çok zor bir dönemdi benim için... Yani aşırı yoğun, aşırı baskı var.” Son çalıştığı işletmede çalıştığı dönemi “3,5 senelik esaret” olarak tanımlayan Aslı, işten çıkarılmayla birlikte iyileşme sürecine girdiğini anlatmıştır. Benzer şekilde **Ozan** da aslında çalışmayı çok sevdiğini ancak son çalıştığı yerde yoğun bir psikolojik şiddete maruz kaldığı için işten çıkınca psikolojik olarak rahatladığını ifade etmiştir.

İşini kaybetmek, olumsuz yönlerine rağmen, sözü edilen yoğun çalışma temposundan çıkmak ve iş stresinden kurtulmak anlamına gelebilmektedir. Bu nedenle katılımcıların işten çıkarıldıkları ya da ayrılmak zorunda kaldıkları ilk dönemde kendilerini iyi hissettikleri anlaşılmaktadır. Örneğin 15 yıldır aralıksız çalıştığı için dinlenmeye ihtiyacı olduğunu belirten **Duygu**, ilk işten ayrıldığındaki hislerini şu şekilde ifade etmiştir: “Allah’ım bulutların üstünde hissettim kendimi!” Hakan, Nilgün, Ece ve Mesut da işten çıkarıldıklarında rahatladıklarını belirtmişlerdir. Uzun süredir vardiyalı olarak gece mesaisi yapan **Mesut** özellikle uykusuzluk sorununa vurgu yapmıştır:

“Şimdi bir kez uyuyorsun. Of diyorsun, uyuyorum ya! Uykuya hasret kalmışsın anladın mı? Kalkmıyorsun yataktan, yani bir ay falan kalkmıyorsun. Toparlıyorsun, rengin benzin yerine geliyor, uyku düzenin düzeliyor. Ne bileyim her şey çok aktif oluyor yani hayata döndüğünü anlıyorsun.”

İş stresinden kurtulmanın verdiği ilk rahatlamayı takiben Duygu ve Ozan tatil yaptıklarını anlatmışlardır. Ayrıca işsizlik dönemi uzun süredir ertelenen, çalışırken zaman bulunamadığı için gerçekleştirilemeyen faaliyetler için bir fırsat sunmuş görünmektedir.

Duygu: “Ben bayağı bir tatile çıktım. İstanbul’dan arkadaşlar geldi, onlarla benim burada

bilmediğim yerlere gittim Antalya’da, Marmaris’te. Daha önce hiç gitmemiştim. İşte memlekette kaldım yaklaşık bir ay falan ailemle beraber. O da çok özlemiştim.”

Ahmet ise iş nedeniyle ihmal ettiği dostlarıyla buluşabilecek zaman bulduğundan söz etmektedir: *“Çalışırken yapamadığım şeyleri yaptım, dostlarımı ziyaret ettim.”*

Ancak işten ayrılmayla birlikte gelen rahatlama, tatil yapabilme, dinlenme gibi olumlu yönlerden işsizlik süresi uzadıkça artık bahsedilmediği görülmüştür. Araştırma kapsamında görüşülen görece daha uzun süredir işsiz olan Duygu, Hakan, Nilgün, Ozan ve Mesut’un anlatımlarında, uzayan işsizlik dönemiyle birlikte artan boşluk hissi ve can sıkıntısı dikkat çekmektedir. Örneğin Hakan ilk bir-iki ay boyunca rahatlama hissettiğini, Duygu ise iyi hissetme halinin ilk üç ay sürdüğünü anlatmaktadır. Devam eden süreçte katılımcılarda bir boşluk hissi hakim olmuştur. **Ozan** yoğun tempoya alıştığı için bir süre sonra boşluk hissi başladığını ve boşluğun da bir süre sonra insanı yordüğünü ifade etmiştir: *“Dinlenmek de insanı yoruyor. Yani boşluk insanı çok yoruyor.”* Boşluk hissi can sıkıntısını da beraberinde getirmektedir. **Mesut**, ekonomik kaynakları yeterli olmasına rağmen çalışmadığı zaman boşluğa düşeceğini belirtmektedir: *“Sıkılıyorsun, şimdi çalışmayalım desek, öyle bir karar alsak bu sefer de sıkılıyorsun.”*

İşsizlik süresi uzadıkça tekrar iş bulmayla ilgili kaygıların başladığı anlaşılmaktadır. Alınan olumsuz cevaplarla iş arama sürecinin yıpratıcı etkisi ortaya çıkmakta, baştaki iyimserlik kaybolarak yerini kaygılara bırakmıştır. Dolayısıyla işsiz kalınmasının ardından hissedilen olumlu tarafların zamanla kaybolduğu anlaşılmaktadır. Bu süreci **Nilgün** şu şekilde özetlemiştir: *“İşten ayrıldığında aslında ilk başta iyi geliyor. Dinleniyorsun, kafan rahatlıyor ama iş bulamadıkça kafan sonra daha çok yorulmaya başlıyor.”*

Öte yandan önce rahatlama ve dinlenme, sonrasında gelen boşluk hissi ve can sıkıntısı olarak betimlenen durum tüm katılımcıların ortak deneyimi değildir. Katılımcıların bazıları işten çıkarılmayla birlikte işsizliğin olumsuz etkilerini hemen yaşamışlardır. Örneğin **Ahmet** çok sevdiği ve yıllardır çalıştığı otelden çıkarılmasıyla psikolojik yönden yıkılmıştır:

“Kendinizi hiçbir zaman çıkartılacak gibi düşünmüyorsunuz ki! Hiç aklıma gelmezdi benim anlatabiliyor muyum, beni oradan çıkartacakları”. Bunca emek verdiği yerden çıkarılmayı hiç beklemediği, işini kaybetmenin onda bir şok yarattığı görülmektedir. Rıfat ise işsiz kalmasıyla büyük bir ekonomik sıkıntının içine girmiştir. Ailesine karşı sorumluluk hisseden Umut işsiz kalmasının peşi sıra hemen iş aramaya, geçici işler yapmaya başlamıştır.

İşsizlik süreç olarak incelendiğinde katılımcıların deneyimlerinin bazı noktalarda ayrıştığı görülse de, işsizliğin getirdiği olumsuz etkilerin tüm katılımcılar tarafından tecrübe edildiği görülmüştür. Analizde öne çıkan etkilerin yazınla uyumlu şekilde ekonomik,

psikolojik ve sosyal etkiler olarak gruplanabileceği anlaşılmıştır. Aşağıda işsizliğin etkilerine ilişkin bulgulara ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

3.8.1. İşsizliğin Ekonomik, Psikolojik ve Sosyal Etkileri

İşsizlikle birlikte gelen maddi sıkıntılardan tüm katılımcılar söz etmiştir. İşsiz kalan katılımcıların kullanabileceği kaynaklara sahip olması, işten ayrılma sürecine bağlı olarak tazminat ve işsizlik maaşı almaları gibi nedenler yaşanan maddi sıkıntı düzeyinin farklılık gösterdiği söylenebilir. Bu tür kaynakları daha güçlü olanlar, ekonomik sonuçları diğerlerine göre daha az hissetmek ile birlikte tüm katılımcılar için ekonomik sonuçlardan söz etmek mümkündür. **Cem**'in de ifade ettiği gibi ekonomik yönden çok büyük sıkıntıya girilmese dahi gelirin kesilmesi yaşam standartlarında zoraki bir düşüşe neden olmaktadır:

“İnanın yaşam standartlarının değişmesi bile aslında çok kötü bir şey. Yani düşünsenize işte bir sabah çok rahat bir yerde, bir yerlerde bir şeyler yapabiliyorken öteki sabah düşünmek zorundasınız. Bu bile kötü.”

Mesut: *“Alacaklılar kapıya dayanmıyor, ama kalkıp da dışarıda yemek yiyemem”*. Aslı öncelikle borçlarını ödemeye odaklandıklarını, kendilerine para ayıramadıklarını; iki çocuğu olan Nilgün, asgari ücretli olarak çalışan eşinin tek maaşıyla geçinmekte güçlük çektiklerini anlatmaktadır. Hakan işsizlik sürecinde bunaldığında ve sosyalleşmek istediğinde, para kazanmadığı bu dönemde dışarı çıkarak ailesine yük olmak istemediğini belirtmektedir. Ekonomik kaynakları bulunmayan ve eve karşı da maddi yükümlülükleri olan **Rıfat** ise bu dönemi en ağır geçirenlerdendir:

“Yani şöyle bir şey düşün; cebinde para yok ama dolaşıyorsun her yeri, iş arıyorsun. Bir taraftan açsın karnını da doyurmaya çalışıyorsun. Yani yemek istediğin parayı Antkart'a (ulaşım kartı) yatırıp yol parasına harcıyorsun.” Yedi kişilik bir aileye sahip olan Rıfat'ın evine kardeşinin aldığı asgari ücret ve kendisinin ara sıra bulduğu günlük işlerden gelen para dışında bir para girmemiştir. Bu durumda iş ararken dışarıda yemek yiyecek parayı dahi hesaplamak zorunda kaldığını, dışarı çıkıp arkadaşlarıyla bir çay bile içemediğini dile getirmiştir. **Rıfat**'ın anlattıkları maddi sıkıntının psikolojik sıkıntıyı da beraberinde getirdiğini göstermektedir:

“Yani şuan biriyle görüşmek istiyorsun, cebinde paran olmadığı için gitmek istemiyorsun, psikolojin bozuluyor mesela. Gidip ne yapacağım işte bir çay içemedikten sonra, yani bir yerde oturamadıktan sonra bir anlamı olmuyor. Yani aç aç dolaşmak da çok kötü bir şey.” Ekonomik açıdan kısıtlılık, kişinin rahatlayacağı faaliyetlerde bulunmasını da

engellemektedir. Görüşmelerde genel olarak psikolojik etkilerle yoğun vurgu yapılmış; zaman zaman yaşamla ilgili bir anlam kaybı hissedildiği de vurgulanmıştır:

Cem: “Sanki daha önce ne yaptığımı hatırlamıyorum. İnanın yani ondan önce, o işten önce ne yaptığımı hatırlamıyorum. Gerçekten öyle bir durum oldu. Yani bu, travma diyebiliriz aslında buna.”

Ahmet: “Psikolojim çok şey oldu biliyor musunuz, onları size anlatayım. Her gün rüyama girdi. Tabii ben zaman zaman yalnız kaldığımda ağladım. Niye ben böyle bir duruma düştüm diye ağladım. Rüyama girdi, hala beni oraya çağırdıklarını görüyorum.”

İşsizlik sürecinde özellikle gelecekle ilgili plan yapamamanın boşluk hissi yarattığı anlaşılmaktadır. Cem bütün planlarını işe göre yaptığını, işsiz kalınca planlarının suya düştüğünü söylerken; Ahmet de yaşadığı belirsizlik ve geleceğe dair planlar yapamamaktan söz etmiştir. Bu durum “sudan çıkmış balık gibi” sözleriyle anlatılmıştır. İşsizlik süresi uzadıkça geleceğe yönelik kaygılar da oluşmaktadır.

Duygu: “Kaygılar da başladı, iş kaygısı falan... Kaygılar başlayınca da artık yerini başka bir şeye bırakıyor. Yani korkuya, şeye bırakıyor!” İşten çıkmalı bir ay olan **Umut**, işine çok emek harcadığını düşünmekte ve “neden ben?” sorusuna takıldığını ifade etmektedir. Kendisini bütçe gerekçesiyle işten çıkarmalarına rağmen, sonrasında çalıştığı birime iki yeni eleman alındığını öğrenen **Ece** ise işten çıkarılması sürecinde dürüst davranmadıkları için son çalıştığı otele kızgındır: “Kızgınlık oldu çünkü bana yalan söylediler çıkarılma sebebi olarak”. Psikolojik yönden işsizliğin yıpratıcı etkisini **Rifat** ise şu sözlerle açıklamaktadır: “İnsan yaşılanıyor yemin ediyorum, insanı yaşlandırıyor işsizlik!”

İşsizliğin getirdiği sosyal etkiler olarak işin sosyal anlamının yitirilmesi, işin kaybedilmesi sonucu sosyal ilişkilerin zayıflaması ya da şekil değiştirmesi şeklindedir. Bir ücret kazanmanın ötesinde çalışmak ve iş sahibi olmak topluma yararlı bir birey olabilmek için gerekli görülmektedir. Çalışmaya atfedilen toplumsal anlamları işsiz bireylerle yapılan görüşmelerde de görmek mümkündür. Hayatı boyunca hep aktif olduğunu belirten **Mesut:** “Böyle olmuyor ya anladın mı, hani aylarca yat olmuyor... İşe girmek lazım, çalışmak lazım diye düşünüyorum.”

Hakan: “Hani üniversite mezunuyum, iyi yerlerde çalıştım, iyi bir üniversiteden mezun olduğumu düşünüyorum. Hani kendimi de geliştirdiğimi düşünüyorum ama hiçbir şey yapmayan, üretmeyen kişi olarak evde durmak o yüzden sıkıcı gelmeye başlıyor.”

Nilgün ise çalışmanın özgürlük anlamına geldiğini; çalışıp para kazanarak eşinden para istemek zorunda kalmayacağını belirtmektedir.

İşsizlikle birlikte katılımcıların ekonomik ya da psikolojik gerekçelerle eve hapsediği, bunun sonucunda sosyal ilişkilerinin zarar gördüğü anlaşılmaktadır. Rıfat, Anıl ve Hakan zamanlarının çoğunu evde geçirdiklerini söylerken, son görevi “supervisor” olan **Cem** ise eski çalışma arkadaşlarıyla ilişkilerindeki değişimi şu şekilde anlatmaktadır:

“Böyle bir yolda gördüğümüz zaman eski personelimin o çalışırken ki tavrıyla o anki tavrı arasındaki farkı hissedebiliyorum. Yani bir fark var belli. Yani böyle işte hissedebiliyorum resmen böyle ‘zamanında bize emirler yağdırıyordu ama kendi de işsiz’ falan böyle mırıldanmaları hissediyorum yani kesinlikle.” Eski personelinin değişen tavrı yanında Cem, arayan soranın azaldığına işaret etmektedir. Eskiden ‘nasılsın, bana bir iş lazım bulabilir miyiz?’ şeklindeki yapılan aramaların artık olmadığını anlatıyor.

Hakan ise işle birlikte kaybedilen sosyal ortama vurgu yapmaktadır: *“Çalışırken iş çıkışı hep beraber iş arkadaşlarıyla bir yere gidiyorduk sosyalleşiyorduk. Başkaları arkadaşlarını getiriyordu, baya bir kalabalık grup oluyorduk.”* Şu anki durumda sosyalleşmenin bir de maddi boyutu olduğunu belirten Hakan, sürekli babasından para alarak dışarı çıkamayacağını belirtmektedir. **Cem** ise şu anki iş durumuyla ilgili gelecek muhtemel sorulardan kaçmak için akrabalarla görüşmemektedir:

“Sırf bu iş dalgalanmaları ve iş konusunda sorular olması ihtimali yüzünden bayramda herhangi bir akrabamla görüşmedim.”

Rıfat da maddi sıkıntı nedeniyle sosyalleşmeye imkan bulamamaktan şikayetçidir. Dolayısıyla işsizlik farklı gerekçelerle de olsa bireyin eve hapsolmasına, kendini toplumdan soyutlamasına ve sosyal ilişkilerini kaybetmesine neden olmaktadır.

İşsizlik durumu sadece işsiz kalan bireyi değil aileyi de etkilemektedir. Aileyle ilişkiler de bireyin işsizlik durumundan etkilenmekte, bu bağlamda yeniden şekillenmektedir. **Metin**'in ailesi, onun turizmci olmasını istemedikleri için işler ters gittiğinde bu konudaki hayıflanmalarını tekrar dile getirmektedir; *“Hala derler keşke böyle bir iş mi yapsaydın, memur mu olsaydın hala diyorlar yani”*. **Ozan** da *“ailem istemiyor turizm yapmamı”* derken; **Ece** ise ailesinin işsizlik durumuna tepkisini şu sözlerle anlatmaktadır: *“Yani annem memur, 30 sene çalıştı. Babamın kendi işi vardı eczacıydı. Onlar böyle şeylerle çok fazla muhatap olmadıkları için garip geliyor benim yaşadıklarım onlara. Yani üzüliyorlar.”* Katılımcılar ailelerinden gelen tembih ve telkinlerden de söz etmekte; bu durum, işsiz bireyler ile aileleri arasındaki ilişkileri zaman zaman germetmektedir. **Hakan**:

“İyi niyetli olduğunu biliyorum ama olmayınca olmuyor yani işin durumu ortada aslında biraz da. Onlar da biliyor aslında nasıl bir iş ortamı, ülkenin ne halde olduğunu

biliyorlar. Ya tabii her gün demiyorlar o yüzden hani bildikleri için. 2 haftada bir, haftada bir oğlum iş n'oldu gibi bir muhabbet oluyor yani."

Mesut da annesinin zaman zaman iş araması yönündeki telkinlerinden söz etmektedir: *"N'apıyorsun, hiç bakmıyorsun kariyernet'e, hani bir CV yollasan falan filan demeye hafif hafif başladı. Olacak bu anne, hani bizim o da iyiliğimizi istiyor, kötülüğümüzü istemiyor."* Hakan ve Mesut'un aile fertlerinden gelen telkinleri anlatırken *"iyi niyetli olduklarını biliyorum"* şeklindeki ifadeleri aslında bu konuşmalara güçlük katlandıklarını düşündürmüştür. İşsiz bireyin stres yaşadığı bu dönemde, çevresinden gelen bu tür baskılarla kendini daha da kötü hissettiği anlaşılmaktadır. **Cem** ise annesinin *"oğlum artık gündüz işi doğru düzgün bir iş bak, işte 9-5 çalış"* telkininden gülererek bahsetmekte ve anne-babasının memur olduğu için onun iş hayatını anlamalarını beklemediğini söylemektedir.

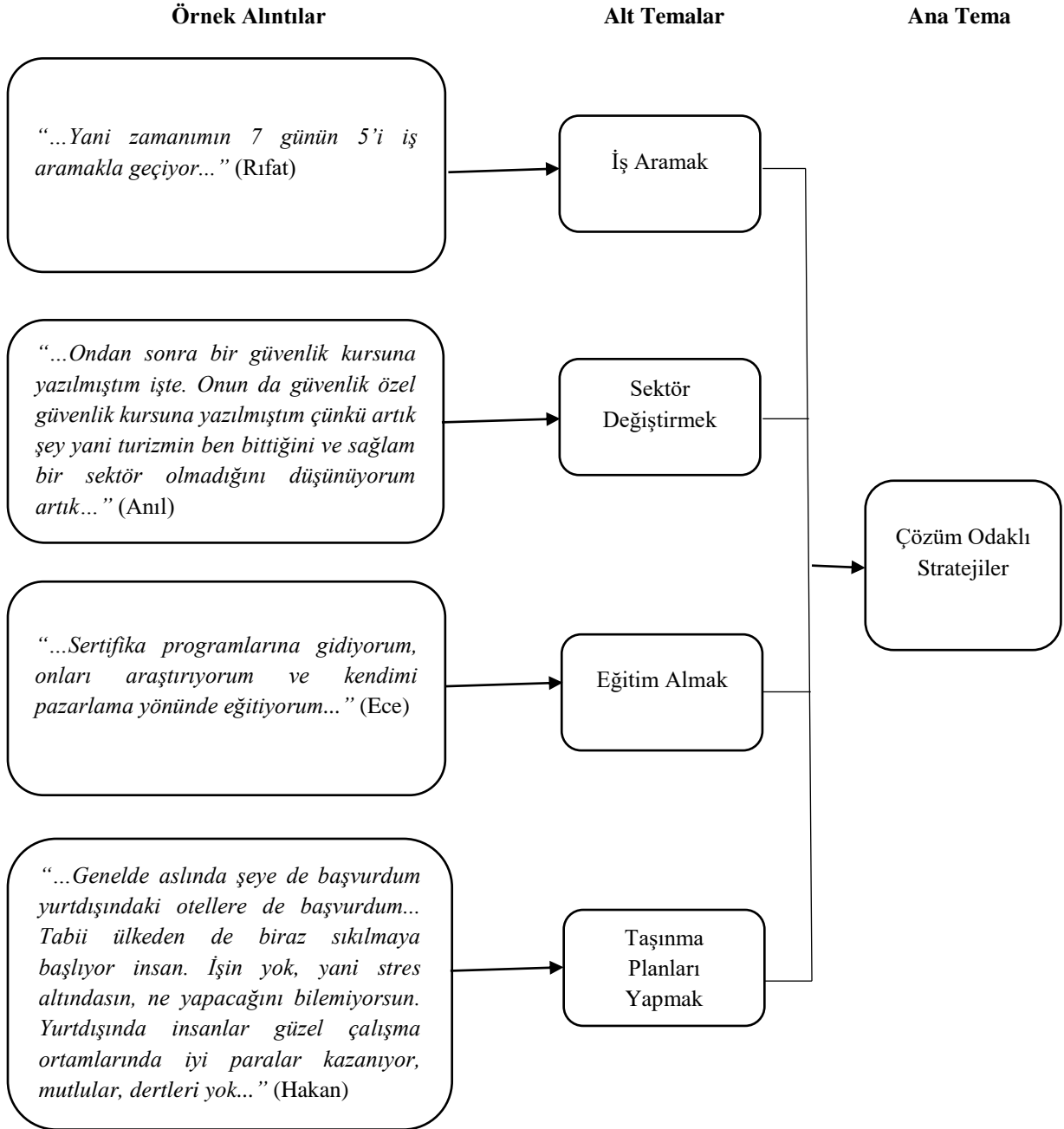
Ulaşılan bu bulgular işsizliğin oldukça önemli ekonomik, psikolojik ve sosyal sonuçları olduğunu göstermektedir. Katılımcıların bu etkileri farklı düzeylerde hissettiği anlaşılmaktadır. Ancak tüm katılımcıların işsizliğin olumsuz etkilerini tecrübe ettiğini söylemek mümkündür. Bunun yanında işsizliğe bağlı oluşan ekonomik sıkıntının psikolojik ve sosyal sonuçları da birlikte geliştirdiği söylenebilir. Parasızlık, kişinin psikolojisinin bozulmasına neden olmakta ve sosyalleşme olanaklarını kısıtlamaktadır. Yararlanabileceği ekonomik kaynakları bulunan katılımcılar da, işin hayatlarına kattığı anlamlardan mahrum kalmaya bağlı olarak olumsuz psikolojik ve sosyal sonuçları tecrübe etmektedir. Dolayısıyla işsizliğin herkesi etkileyen ve baş edilmesi zor bir süreç olduğu anlaşılmaktadır.

3.8.2. İşsizlikle Baş Etmede Bireysel Önlemler

Görüşmeler yoluyla oluşturulan veri işsiz kalan bireylerin işsizlikle baş etme stratejilerinin belirlenmesi amacıyla analize tabii tutulmuştur. Tematik analiz sonucunda *iş aramak, sektör değiştirmek, eğitim almak, taşınma planları yapmak, ekonomik önlemler almak, geçici işler yapmak, sosyal destek almak* ve *boş zaman faaliyetleri gerçekleştirmek* alt temalarına ulaşılmış; sonrasında benzer örüntülere sahip alt temalar bir araya getirilerek ana temalar belirlenmiştir. Ayrıca ana temaların belirlenmesinde işsizlikle baş etme yazınından yararlanılmıştır. Bu ana temalar; *çözüm odaklı stratejiler* ve *etki odaklı stratejiler* olarak belirlenmiştir. Çalışma sonucunda Leana ve Feldman (1990) tarafından "sorun odaklı stratejiler" ve "etki odaklı stratejiler" olarak yapılan ayırımı yakın temalara ulaşılmıştır.

Leana ve Feldman (1990) asıl sorun olan işsizlik durumunu ortadan kaldırmaya yönelik stratejileri, sorun odaklı (problem-focused) stratejiler olarak adlandırılmıştır. Ancak bu çalışmada işsizlik durumunu ortadan kaldırmaya ve özünde bakıldığında işsizlik sorununu

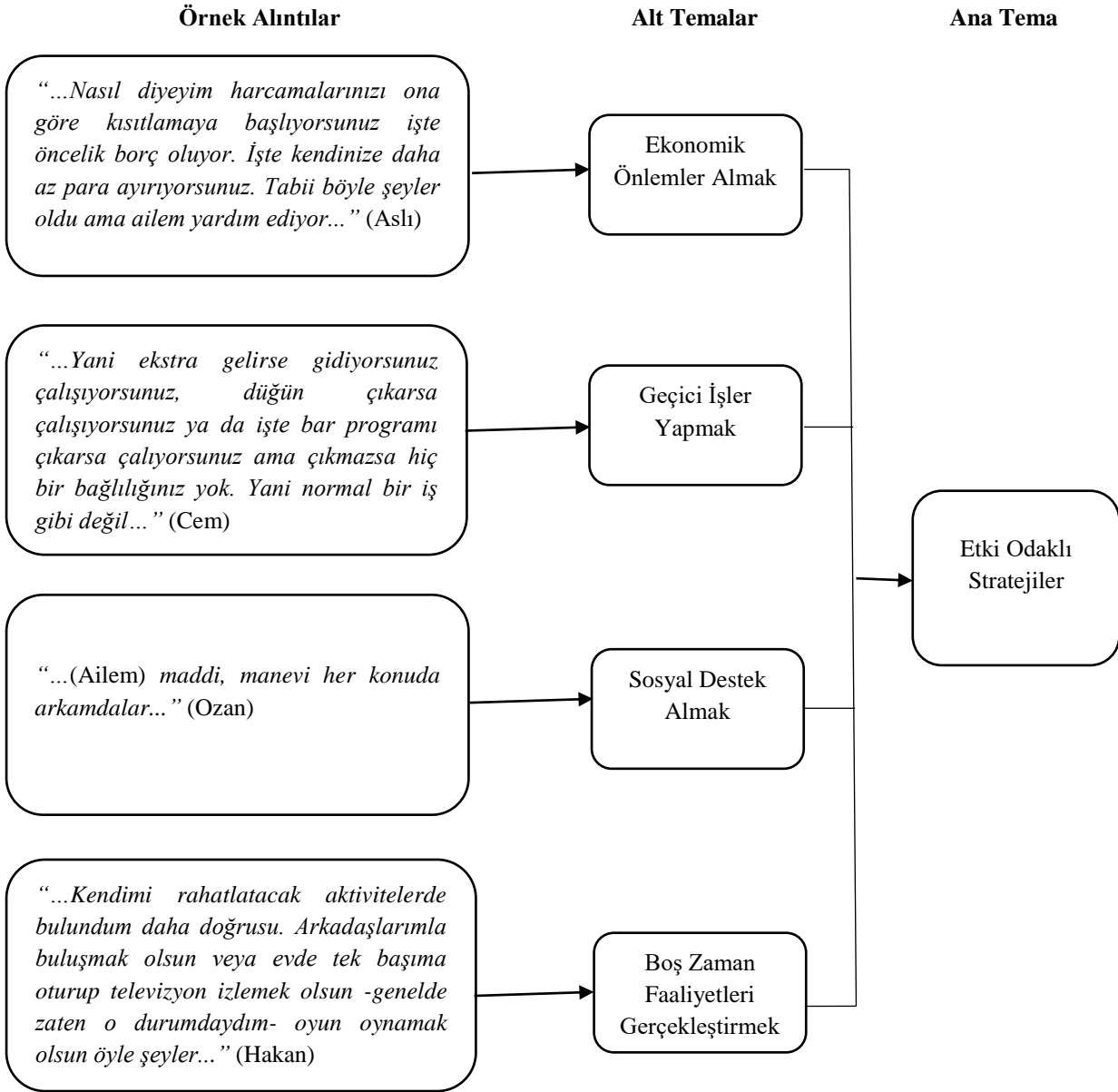
çözmeye yönelik izlenen stratejilerin, Türkçe yazında “*çözüm odaklı stratejiler*” olarak isimlendirilmesi uygun bulunmuştur. Şekil 3.1’de bir kodlama örneği verilerek alt temalar ve ana tema olan çözüm odaklı stratejilere nasıl ulaşıldığı gösterilmiştir.

Şekil 3.1 Çözüm Odaklı Stratejiler ve Alt Temalar için Örnek Kodlama

İşsizliğin ekonomik, sosyal ve psikolojik etkileriyle mücadele edebilmek için başvurulan stratejiler ise yazınla uyumlu şekilde “*etki odaklı stratejiler*” olarak adlandırılmıştır. İşsizliğin etkileriyle baş edebilmek üzere işsiz kalan turizm çalışanlarının ekonomik önlemler aldıkları, geçici işlere başvurdukları, aile ve arkadaşlarından destek

aldıkları ve boş zaman faaliyetleri gerçekleştirdikleri görülmüştür. Şekil 3.2’de bir kodlama örneği verilerek alt temalar ve ana tema olan etki odaklı stratejilere nasıl ulaşıldığı gösterilmiştir.

Şekil 3.2 Etki Odaklı Stratejiler ve Alt Temalar için Örnek Kodlama

Tematik analiz sonucunda ulaşılan tüm alt ve ana temalar Tablo 3.6’da açıklamalarıyla birlikte sunulmuştur. Tablo 3.6’da yer alan her bir tema işsizlikle baş edebilmek için başvurulan stratejileri yansıtmaktadır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki işini kaybeden bireyler bu stratejiler arasında bir seçim yapmak durumunda değildirler. Eş zamanlı olarak farklı stratejiler benimsenebileceği görülmüştür.

Tablo 3.6 İşsizlikle Baş Etmede Bireysel Önlemler

Ana Tema	Alt temalar	İçerik
Çözüm Odaklı Stratejiler	İş Aramak	Çevrimiçi iş başvuru siteleri, tanıdıklar ya da İŞKUR aracılığıyla kendi mesleği ve yetkinliklerine uygun bir iş aramak
	Sektör Değiştirmek	Turizm sektörü dışındaki işletmelere başvurmak, sektör dışına çıkabilmek için çaba harcamak
	Eğitim Almak	Sertifika programlarına katılmak, alanıyla ilgili kaynaklara çalışmak, kendini geliştirmek
	Taşınma Planları Yapmak	Yurtiçinde başka bir ile ya da yurtdışına gitmek üzere plan yapmak, iş başvuruları yapmak
Etki Odaklı Stratejiler	Ekonomik Önlemler Almak	Harcamaları kısmak, doğrudan para almak ya da masrafların karşılanmasında maddi destek almak
	Geçici İşler Yapmak	Kafelerde vb yevmiyeli işler ya da proje bazlı kısa dönemli işler yapmak
	Sosyal Destek Almak	Aile ve arkadaşlarla birlikte olmak, onların manevi desteğini almak
	Boş Zaman Faaliyetleri Gerçekleştirmek	Sosyal ve sportif faaliyetlere katılmak, kitap okumak, film, dizi vb gibi izlemek, meşgul olmak, boş kalmamak

İşsiz kalan katılımcıların başvurduğu temel stratejilerden biri kendi yetkinliklerine uygun, kaybettikleri işin düzeyinde yeni bir iş bulabilme çabasıdır. İş başvuruları genellikle kariyer.net, yenibiris.com gibi çevrimiçi iş arama siteleri üzerinden yapılmaktadır. Aynı zamanda kurumsal firmaların kendi web sayfaları üzerinden iş başvurusu yapılabilmektedir. Örneğin Hakan doğrudan zincir otellerin web sayfalarından başvuru yaptığını belirtmiş, bu yolla iş başvurusu yapmanın daha etkili olduğuna dikkat çekmiştir. Katılımcılar aynı zamanda kendi çabaları ya da tanıdıkları aracılığıyla da yeni bir iş aramaya başlamaktadır. Sektörden tanıdıkları aracılığıyla iş aradığını belirten **Ece**, bu kanalları aktif bir şekilde kullanmaktadır:

“Mesela bugün sabahleyin acentacı bir arkadaşım Ece n’aptın dedi, valla bir şey yapmadım! Dur dedi birisini yönlendireceğim sana hemen mail at, dedi. Hemen çat çat mail attım. Bakalım bekliyoruz.”

Ahmet ise 27 yıldır çalıştığı otelden çıkarılınca öncelikle CV hazırlamak zorunda kalmıştır: “Hemen yeni CV’ler hazırlamaya başladım. Bütün bu iş ilanlarıyla ilgili hazırlıklar yaptım. İşte kariyer.net, biriş.net (yenibiris.com) bunların hepsinde bir hazırlık dönemi

geçirdim. Hepsinde bir CV oluşturdum, iş aramaya başladım... Arkadaşlarıma mailler attım. Bütün arama motorlarına CV'mi koydum. Her gün takip ettim onları."

Turizmde yaşanan kriz nedeniyle işten çıkarmaların yaşandığı ve iş bulmanın oldukça zorlaştığı bu dönemde turizm çalışanları ister istemez sektör değiştirmeyi de düşünmüşlerdir. **Ahmet** işini, turistlerle bir arada olmayı, onların mutluluklarını paylaşmayı çok sevdiğini, bir gün mutlaka işine tekrar döneceğini düşünmektedir. Ancak bu dönemde otellerde bir türlü iş bulamamıştır. Kaybettiği düzeyde bir işi tam bulduğu anda ise yaşananları şu şekilde anlatmıştır:

"Ha bu arada uçak düştü. Bütün oteller kendilerini geri çektiler bu arada, aramadılar. İşbaşı tarihi verdiler bana, örneğin bir otelde işbaşı tarihi verdiler yiyecek-içecek müdürü, director of F&B verdiler bana. 10 gün sonra aradılar, 'kusura bakma, başka bir otelden kapalı otelden birisini çekiyorlar oraya.' Bana diyorlar ki 'hayır'." Uçak krizinden sonra turizmdeki krizin derinleşeceğini düşünen Ahmet, bu ortamda mecbur kalıp bir kahve zincirinden gelen teklifi kabul edeceğini söylemiştir.

Rıfat'ın durumu ise biraz daha farklıdır. Aslında turizm sektöründe daha fazla çalışmak istemediğini ancak başka bir seçeneği olmadığını düşünmektedir: *"Ya aslında turizmde devam etmek istemiyorum da elimde başka çarem yok. Yani bildiğim başka bir şey yok... Hiçbir şey yok elimde yani ya bu işi yapacağım ya da aç kalacağım."*

Turizmi tüm olumsuz özelliklerine rağmen seven ve devam etmek isteyenler ile zaten çalışma koşullarından şikayetçi olan ve işsizlikle birlikte sektör değiştirmeyi daha güçlü düşünmeye başlayan ve somut adımlar atanların anlatımları farklılaşmıştır. **Aslı** sektörde edindiği tecrübelerden hareketle iş-yaşam dengesinin kaybolmasından şikayet edenlerdendir. Evden *"network marketing"* yaptığını, sigortasının devam etmesi içinse hastanelerde hasta kabul gibi bir birimde çalışabileceğini düşünüyor. İleride devam etmek istediği sektör ya da yapmak istediği iş için kriteri ise *"hani işimi yapıp çıkabileceğim bir şey istiyorum açıkçası"* şeklindedir.

Turizmden ve daha geniş anlamda özel sektörde çalışmaktan kendini yorulmuş hisseden **Duygu** ise *"patron eline bakmaktan kurtulmak"* için KPSS'ye girdiğini söylemektedir: *"Artık memur olalım da rahat edelim şeyi vardır ya!"*

Yıllardır sezonluk çalışmaktan ve kış aylarında sürekli işsiz kalmaktan yorulan Anıl ise tüm yıl çalışabileceği ve iş bulabileceği bir alan olarak özel güvenlik görevlisi olmaya karar vermiş ve kursa yazılmıştır. Öte yandan sektör değiştirmenin çok da kolay olmadığı görülmektedir. **Anıl**, turizm işletmeleri dışındaki işletmelere yaptığı başvurularda karşılaştığı önyargıdan söz etmiştir: *"Turizm işinin dışında kafelerdeki işverenin turizmde çalışmış insana"*

güveni de yok! 'Sezon açılınca sen gidersin', olayı da çok var. Açık açık da söylüyorlar bunu da yani."

Eğitim almak, sertifika programlarına katılmak ya da kendi imkanlarıyla çalışarak kendini geliştirmek yönündeki çabaları da iş bulmaya yönelik stratejiler olarak değerlendirmek mümkündür. Örneğin kendi imkanlarıyla daha önce ikinci bir yabancı dil öğrenmiş olan Metin, şimdi de Çanakkale turlarında Türk gruplara rehberlik yapabilmek için evde Çanakkale bölgesine çalıştığını anlatmıştır. Cem de işsiz kalınca yarıda bıraktığı okula ve derslere geri dönmüştür ve diplomasını almak istemektedir.

Kendini turizm pazarlaması alanında geliştirmek isteyen **Ece** ise hem alanında profesyonel eğitimlere hem de kişisel gelişimine katkı sunacak eğitimlere katılmakta; bu eğitimlerin profesyonel gelişimi yanında bir sosyal ortam da sunduğunu belirtmektedir:

"Sempozyumlar ya da sertifika programları oluyor, onlara gidiyorum. Kendimi geliştirmeye çalışıyorum her konuda. Mesela dijital pazarlama, iletişim üzerine, atıyorum psikolojik farkındalıklar üzerine bu tür şeylere gittim. Mesela yine var, yine gideceğim. Allaha yakın. Gidiyorum geliyorum, değişik oluyor, değişik insanlarla tanışıyorum. Keyifli!"

Mevcut ortamdan uzaklaşarak başka bir ilde iş bulma şansını denemek ya da yurtdışına gitmek kimi katılımcıların anlatımlarında oldukça belirsiz bir gelecek olarak, kimilerinin anlatımlarındaysa yapılan iş başvuruları gibi daha somut bir görünümde ortaya çıkmıştır. Duygu ve Hakan bu süreçte taşınarak bu yönde somut bir adım atmışlar. Hakan ailesine yanına dönerken, Duygu iş bulma umuduyla Antalya'ya gelmiştir. **Anıl** da özel güvenlik belgesini aldığı zaman Antalya dışında herhangi bir yerde iş bulabileceğini ummaktadır: *"Benim niyetim açıkçası yani şu güvenlik şeyini alıp ben Antalya'dan taşınmayı düşünüyorum; belki İzmir'e yerleşebilirim".*

Özellikle genç katılımcıların ülkenin geleceğine dair umutlarını kaybetmesiyle yurtdışına gitmeyi düşünmeye başlamaları ise çarpıcı bir şekilde öne çıkmaktadır. **Hakan** bu düşüncelerini şu sözlerle ifade etmektedir:

"Tabii ülkeden de biraz sıkılmaya başlıyor insan. İşin yok yani stres altındasın, ne yapacağını bilemiyorsun... Yurtdışında insanlar güzel çalışma ortamlarında iyi paralar kazanıyor, mutlular, dertleri yok. Terör gibi bir dertleri yok. Burada her attığımız adımda bir korku, bir endişe, bir yaşam kısıtlanması, bir stres var yani hep. Yani huzur yok gibi bir şey aslında. Biraz onu aradığım için yurtdışı önceliğim var dedim ama tabii eski günlerimiz olsa ülkemden ayrılmayı hiçbir zaman istemedim ben o 2012-2013 zamanlarında. Yine çok mutlu değildik de bu zamanki gibi değildi yani!" Ülkenin içinde bulunduğu politik durum nedeniyle

sektörel problemlerin de ötesinde ülkeye ve geleceğe güvenin kaybedildiği görülmektedir. Hakan yurtdışındaki otellerle iş görüşmelerinin devam ettiğini; **Ozan** da benzer şekilde ülkeden gitmek üzere yurtdışında iş aradığını belirtmiştir:

“Mezun olduktan sonra ben ülkenin koşullarından dolayı... Aileme de şunu demiştim yani ben kalmayacağım burada, yurtdışına gideceğim. Finlandiya’da Helsinki’de bir, nasıl diyeyim, organizasyon şirketi ya da proje odaklı bir şirketle iş görüşmem oldu uzun süre.” **Anıl** ise yurtdışında bir iş bulabilmek için çok fazla çaba harcadığını ama bir türlü başaramadığını anlatmaktadır: *“Benim yurtdışına gitmek için harcadığım parayı ben biriktirsem herhalde bir ufak tefek bir motor, araba falan, motor en azından alırdım yani. Neler neler yaptım olmadı yani.”*

Otelde yabancı bir müdürle çalışma şansı yakalayan **Ece** ise batıda çalışma disiplini daha iyi olduğu için bu yönde bir çabaya girdiğinden bahsetmektedir: *“Benim çalışma disiplinimle yurtdışındaki insanların çalışma disiplinleri aynı. Ben o yüzden istiyorum açıkçası.”*

İş bulmaya ve işsizlik durumundan kurtulmaya yönelik stratejilerin yanında, işsizliğin yarattığı etkilerden korunmak üzere ekonomik önlemler almak, geçici işler yapmak, sosyal destek almak ve boş zaman faaliyetleri gerçekleştirmek olarak ele alınabilecek *“etki odaklı stratejilerin”* izlendiği görülmüştür. Katılımcıların yoğun olarak tecrübe ettiği işsizliğin öncelikli etkisi, ekonomik sorunlardır. İş yoluyla elde edilen gelirden yoksunluk önemli bir maddi sıkıntının içine düşme anlamına gelmektedir. Bu durumda işsizlerin bazı ekonomik önlemler almak durumunda kaldıkları anlaşılmıştır. Bu önlemlerin başında harcamaları kıstak yer almaktadır. **Cem** harcamalarını azalttığını *“Bu olaydan sonra hani biraz daha ayağımı yorganıma göre uzatmak durumunda kaldım”* şeklinde anlatırken; annesiyle yaşayan **Anıl** ise günlük evdeki ihtiyaçları dışında fazla bir gider yaratmamaya çalıştığını anlatmıştır. Kıstığı masraflar arasında artık paket sigara değil tütün almak gibi önlemler vardır. İşini kaybedince eşinin asgari ücret maaşından başka geliri kalmayan **Nilgün**, bir yere gideceğinde para harcamamak için dolmuşa binmek yerine yürümektedir. Katılımcıların anlatımlarından genel olarak asgari düzeyde yaşadıkları görülmektedir.

Ancak sadece harcamaları kıstak hayatta kalmak pek mümkün görülmemektedir. Alınan ekonomik önlemlerin arasında yakınlardan maddi destek almak da bu nedenle yaygındır. Maddi destek kimi zaman aileden harçlık almak, kimi zaman da masrafların aile tarafından karşılanması şeklinde olabilmektedir. Anne babasıyla birlikte yaşayan **Cem** ve **Ozan**, annesiyle ve anneannesiyle yaşayan **Anıl** ve işten ayrıldıktan sonra ailesinin yanına dönen **Hakan**’ın masrafları aileleri tarafından karşılanmaktadır. **Ece** masraflarını aldığı işsizlik

maaşı ve tazminatı yoluyla kendi karşıladığını ancak ailesinin de dönem dönem desteği olduğunu ifade etmektedir. **Anıl** ailesinin desteğini şu sözlerle aktarmaktadır: “*Annemin emekli maaşı olmasaydı ben ne yapacaktım şimdi!*”.

Aslı ise ev kredisi ödedikleri ve eşinin maaşının geçinmeleri için yeterli olmadığını ve bu durumda yine ebeveynlerden destek aldıklarını açıklamaktadır: “*Mutfak harcamasını onlar görüyor mesela. O zaman tabii daha rahat oluyorsunuz. En çok zaten para giden yemek.*” Metin ise ailesinin sahibi olduğu bahçeyle ilgilenerek bir ek gelir sağlamaktadır. Katılımcılar için işsizlik döneminde ailenin adeta bir can simidi olduğunu görülmektedir.

Ancak maddi destekten tüm katılımcıların yararlanma olanağı olmamıştır. Ahmet, Umut, Rıfat ve Mesut aksine aileye bakma sorumluluğunu yüklenmiş durumdadırlar. Boşanmış olan Ahmet ve Mesut’un çocukları için düzenli nafaka ödemeleri yapması gerekmektedir. Umut, eşi çalışmasına rağmen ailesinin geçiminden birincil derecede kendisini sorumlu görmektedir. Rıfat ise ailesinin kendisine destek sağlayacak durumda olmadığını ve bu durumda maddi güçlükleri göğüsleyebilmek için izlenen yolun geçici işler olduğunu belirtmektedir. Katılımcıların işsizlik döneminde yaptıkları geçici işler anlatımlarına aşağıdaki gibi yansımıştır:

2 ay boyunca bir şantiyede puantörlük yapan eski müdür **Ahmet**: “*Yani insan işsiz kalınca her şeyi yapabilir*” diyor.

Umut: “*Transferman mı dersiniz artık, sürücü mü, ben kendimi şoför diyorum. Transfer yapıyorum, paramı alıyorum günlük.*”

Rıfat: “*Ekstra işlere gidiyorum genelde olursa öyle. Pek de olmuyor da tek tük işlere gidiyorum.*”

Anıl: “*Günlük ekstra işler oluyor biliyorsunuz hani kafeler tarzında, böyle Cumartesi Pazar mesela çalışılacak yerler falan filan.*” Düğün, ziyafet organizasyonu ya da hafta sonu yapılan geçici işleri turizmciler “*ekstraya gitmek*” olarak tanımlamaktadır. Sektörde bu şekilde ekstraya giderek ufak tefek yevmiyeler kazanılması durumu yaygındır.

Nilgün ise otelde yaptığı işten oldukça farklı geçici işler yapmıştır. Sanayide 10 gün boyunca bir led lamba işi yaparak günlük 40 lira kazanmıştır. Görüşmeden önceki gün bir sera işi için çağrılan ve salatalıklara ip bağlayan **Nilgün**: “*İş var dediler mi gidiyoruz. 50 lira da olsa gidiyoruz. Yapacağımız bir şey yok.*”

İşsizliğin sadece ekonomik etkileri olmadığı daha önceki bölümlerde ele alınmıştır. İşin kaybedilmesiyle oluşan boşluğu doldurmak üzere bazı stratejilerin benimsendiği, psikolojik etkilerin aile ve arkadaşların desteğiyle hafifletildiği görülmektedir:

Aslı: “Yani abim de çünkü daha öncesinde bir şirketle çalışıyordu. O da benzer böyle nedenlerden dolayı işten çıkarıldı. Aynı şeyleri o da bildiği için paylaşmak tabii daha rahatlatıcı oluyor açıkçası.”

Duygu: “Arada ailemden abim falan geldi zaten bir süre kaldı bende. O gitti kız kardeşim geldi. Çok yalnız kalmadım. Burada kuzenlerim var, uğruyorlar ediyorlar. Arkadaşlarım var zaten sık sık görüştüğüm.”

Kendisiyle aynı dönemde işsiz kalan arkadaşıyla zamanının çoğunu geçiren **Ece**, ailesinin desteğini de arkasında hissetmiştir: “Bana güvendikleri söylüyorlar. Her zaman yanımdalar.” **Ozan**’ın ailesi için sarf ettiği “maddi manevi her konuda arkamdalar” sözleri ise ailenin önemli bir destek mekanizması sağladığını göstermektedir. Bunun yanında katılımcıların anlatımlarında evcil hayvana ayrılan zaman dikkat çekiyor. Ozan’ın bir köpeği, Hakan ve Ece’nin birer kedisi bulunmakta, özellikle Ozan ve Ece’nin sözlerinde aileyle zaman geçirmek kadar evcil hayvanla zaman geçirmek de ön plana çıkmaktadır.

Katılımcılar ayrıca katıldıkları boş zaman faaliyetleri ile meşgul olmakta, zamanlarını değerlendirmektedir. Bireysel ya da sosyal rekreatif etkinliklerden görüşmelerde söz edilmiştir. Örnek vermek gerekirse Ahmet, Anıl, Aslı, Ece ve Mesut düzenli spor yapmaktadır. Hakan bu dönemde boş vakit geçirecek, rahatlatıcı aktivitelere yöneldiğini belirtmektedir. Müzikle ilgilenen Cem ise boş zamanlarını enstrümanına çalışarak geçirmektedir. Aynı zamanda kitap okumak, film ve dizi izlemek katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir:

Duygu: “İzlemediğim yabancı dizi kalmadı!”

Ozan: “Uzun zamandır kendime vakit ayıramıyordum. Kitap okuyamıyordum doğru düzgün. Film izleyemiyordum. Bunları yaptım.”

Dolayısıyla boş zamanı dolduracak aktiviteler gerçekleştirmenin de işsizliğin etkileriyle baş etmede önemli bir strateji olarak ön plana çıktığını söylemek mümkündür.

3.9. Bulguların Yorumlanması ve Tartışma

Bu bölümde araştırma kapsamında ulaşılan bulguların işsizlik yazını ile birlikte düşünülmesi ve değerlendirilmesi yapılacaktır. Nitel araştırmalarda bulguların yorumlanması, veri analizinin önemli bir aşaması olarak değerlendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 254). Bulguların farklı araştırmacılarca farklı şekillerde ele alınabileceği kabul edilen nitel yaklaşımda, bulguların yorumlanmasında en makul açıklamaların geliştirilmesi önerilmektedir (Graneheim ve Lundman, 2004: 110). Buradan hareketle bulguların alternatif

açıklamaları da düşündürecek zenginlikte sunulmasına özen gösterilerek, işsizlik yazınıyla birlikte bir açıklama geliştirme çabasına girilmiştir.

Fenomenoloji yaklaşımıyla yürütülen bu çalışmada turizmde yaşanan kriz sonrası işini kaybeden turizmcilerin işsizlik deneyimleri ve işsizlikle nasıl baş ettikleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla işsiz kalan turizmcilerle derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Bu araştırmada fenomenoloji yaklaşımına uygun şekilde bireylerin ortak işsizlik deneyimlere odaklanılmıştır. Görüşmelerde Ek 1'de yer alan görüşme formu doğrultusunda açık uçlu sorular yöneltilmiş, katılımcının sözünü ettiği bir konu üzerine derinlemesine anlayış geliştirebilmek için konuyu açması istenmiştir. Ancak katılımcının kendisinin sözünü etmediği bir konuda herhangi bir yönlendirme yapılmamıştır. Sonuç olarak görüşme verisi analiz edildiğinde, işsizlik yazınına uygun şekilde ekonomik, psikolojik ve sosyal etkiler gözlenirken, işsizliğin bedensel sağlık üzerindeki olumsuz etkilerine ilişkin bir bulguya ulaşılmamıştır. Ancak araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde, işin hayatımızdaki yerini koruduğu ve işsizliğin neden olduğu ekonomik sıkıntı, psikolojik ve sosyal anlamları kaybetme gibi nedenlerle bireylerin hayatını etkileyen önemli bir sosyal olgu olmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

İşsizlikle ilgili çalışmaların temel varsayımını, işin modern insanın hayatındaki anlamına yönelik değerlendirmeler oluşturmaktadır. Buna göre iş sağladığı ekonomik getirin ötesinde örtük anlamlar taşımaktadır. Jahoda (1981: 188-9) zamanı yapılandırma, sosyalleşmeye olanak verme, amaç duygusu kazandırma, statü ve kimlik sağlama ve düzenli bir eylemlilik getirme olmak üzere beş başlık altında işin anlamını sıralamıştır. İşsizlik, dolayısıyla sözü edilen anlamdan yoksunluk bireyler üzerinde geniş kapsamlı olumsuz etkiler yaratmaktadır. Alanyazında gerçekleştirilen çok sayıda çalışmada işsizliğin bireylerin iyilik hali üzerindeki yıkıcı etkisi gözlemlenmiştir (Murphy ve Athanasou, 1999; McKee-Ryan vd., 2005). Yazında incelenen işsizliğin etkilerini ekonomik sonuçlar, bedensel ve ruhsal sağlığın bozulması ve sosyal sonuçlar olarak ele almak mümkündür. Mevcut araştırmanın bulguları da yazınla paralel şekilde ekonomik, psikolojik ve sosyal sonuçlara işaret etmektedir. İşini kaybeden turizmcilerin maddi sıkıntı içine girdiği, psikolojilerinin bozulduğu, sosyal ilişkilerinin işsizlik nedeniyle kısıtlandığı görülmüştür.

Öte yandan turizm sektöründeki yoğun çalışma temposundan çıkışın işsizliğin ilk dönemlerinde bir rahatlama verdiği, işsiz kalan bireyin işe bağlı yorgunluk ve stresten uzaklaşarak dinlendiği, tatil yaptığı, dolayısıyla işsizliğin ilk birkaç ayını sorunsuz geçirdiği gözlemlenmiştir. Ancak işsizlik süresi uzadıkça bu yoğun tempoya alışık olan turizmcilerin bir boşluğa düştüğü, sıkılmaya başladığı bulgulanmıştır. Ayrıca işsizlik süresi uzadıkça tekrar

iş bulmaya ilişkin kaygılar da artmaktadır. Bu yöndeki araştırma bulguları yazında işsizliği süreç olarak ele alan araştırmalarla (örn. Leckie ve Rogers, 1995; Goldsmith vd., 1996) tutarlılık göstermektedir. Öte yandan burada aktarılan sürecin tüm katılımcıların ortak deneyimi olmadığı görülmüştür. İşsiz kalmanın büyük bir şok yarattığı katılımcılarda ya da ekonomik kaygıları kuvvetli olanlarda böylesi bir rahatlama döneminden söz edilemeyeceği yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Dolayısıyla yazında sözü edilen evreleri tüm işsizlerin benzer bir süreçte deneyimlemeyeceği sonucuna varılmıştır.

İşsizliğin birey üzerindeki etkileri yazında sıklıkla incelenirken bireylerin işsizliğin etkilerini karşılama rolüne indirgemeci bakışa getirilen itirazlar dikkat çekmektedir. Bireylerin işsizliğin etkilerini karşılamak üzere aktif stratejiler izlediğini öne süren araştırmacılar (Leana ve Feldman, 1990; Kinicki ve Latack, 1990), işsizlik durumunun çözümüne yönelik stratejiler ve işsizliğin etkileriyle baş edebilmek üzere etki ya da duygu odaklı stratejiler üzerinde durmuşlardır. Bu çalışmada da ulaşılan temaların çözüm odaklı stratejiler ve etki odaklı stratejiler olarak gruplanabileceği görülmüştür. Çözüm odaklı stratejilerin yazınla uyumlu şekilde iş aramak, eğitim almak ve taşınma planları yapmak gibi iş bulmaya çalışmak ve iş bulma şansını arttırmak yönündeki çabalardan oluştuğu görülmektedir. İşsiz kalan turizmciler çevrimiçi iş arama sitelerine abone olarak ilanları takip etmekte, İŞKUR'a başvurmakta, sektörden ya da aile çevresinden tanıdıkları, eş-dost aracılığıyla iş aramaktadır. Aynı zamanda mesleğiyle ilgili kendini geliştirerek iş bulma şansını arttırmak, yeni bir alanda bilgi ve sertifika edinerek sektör değiştirebilmek amacıyla işini kaybeden katılımcıların eğitim almaya, kendilerini geliştirmeye çalıştıkları görülmüştür. Bunların yanında işsiz kalan turizmciler iş bulabilecekleri ve buldukları işi sezon sonunda kaybetmeyecekleri bir yere taşınma düşüncelerinden söz etmişlerdir. İşsiz kalmanın yanında ülkede son dönemde yaşanan politik olaylar ve krizlerin de etkisiyle burada kuracakları bir gelecekte umudun kesilmesi, yurtdışına gitme yönünde düşüncelerin oluşması ve çabaya girilmesine neden olmuştur. Ancak yurtdışında bir iş bularak ülkeyi terk etmek oldukça zorlu bir süreçtir. Bu güçlük nedeniyle Bora vd. (2011) işsizlerin yurtdışına gitmekten kimi zaman oldukça belirsiz bir şekilde çekip gitmek anlamında söz ettiklerini, dolayısıyla yurtdışına gitmenin müphem bir umut olarak işsizlerin anlatımlarına yansıdığını belirtmiştir. Turizmci işsizlerin de yurtdışında çalışmak üzere yaptıkları başvuruların ülkeden çekip gitme isteğiyle ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu haliyle yurtdışına gitmek, Bora vd. (2011) tarafından da ifade edildiği gibi “ütopik bir özlem” ya da “müphem bir vaat” durumunda ortaya çıkmaktadır.

Bununla birlikte yazından farklı olarak, sektör değiştirmek sorun odaklı stratejiler altında ele alınmıştır. Turizm sektörünün ağır çalışma koşullarından uzaklaşmak isteyen turizmcilerin işsiz kaldıkları dönemde farklı bir sektöre geçiş yapmaya çalıştıkları görülmüştür. Ayrıca oluşan koşullarda kendi mesleğini yapması çok güç olan işsiz turizmciler sektörü terk etmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla turizmde çalışmayı çok istediği halde kriz nedeniyle sektörde iş bulamayan katılımcıların farklı işlere yönelmek durumunda kaldığı görülmüştür. Çalışmanın turizmde yaşanan kriz döneminde gerçekleştirilmesi de sektör değiştirmenin bir strateji olarak bulgulanmasında etkili olmuştur.

Etki odaklı stratejilerin başında ise harcamaları kıstak yoluyla ekonomik önlemler almak gelmektedir. Yazında işsizliğin ekonomik sonuçları ile baş edebilmek amacıyla başvurulan stratejiler etki odaklı stratejiler arasında ele alınmaktadır. Bu stratejiler maddi destek almak (Leana ve Feldman, 1990), yoksulluk ekonomisi kurmak (Siebers ve Vonderach, 1990) ya da geçinmek (Bora vd., 2011) olarak ele alınabilmektedir. Bu çalışmada da işsiz kalan turizmcilerin harcamaları kıstak, maddi destek almak, birikimlerini kullanmak gibi kimi önlemler aldıkları görülmüştür. Ekonomik etkiyi azaltmak üzere izlenen tüm bu yollar ekonomik önlemler almak olarak ele alınmıştır. Harcamalar kısılrken öncelik borçlara ve temel geçim giderlerine verilmekte, dışarıya çıkmak, sosyalleşmek gibi faaliyetlere ise bütçe ayırlanamamaktadır. Maddi destek ise temel olarak aileden gelmektedir. Ülkemizde ve yurtdışında gerçekleştirilen birçok çalışmada daha ailenin işsizlerin temel maddi destekçi olduğu belirtilmiştir (Sales, 1995; Çelik, 2008; Bora vd., 2011). Ancak işsizlik maaşı hakkından yararlanılamadığı durumda ailenin desteği daha hayati bir konuma gelmektedir. Çelik (2008) de ülkemizde devlet desteğinin yetersizliği nedeniyle aile desteğinin öneminin arttığını belirtmiştir. Aile özellikle geçim giderlerinin karşılanmasında rol almakta, aile evine dönme güvencesi sağlamaktadır.

Bunun yanında işsiz kalan turizmcilerin kısa süreli ya da günlük işler yaparak geçimlik para kazandıkları bulgulanmıştır. Eski yiyecek içecek müdürü bir katılımcı iki ay boyunca bir otelin inşaatında puantörlük yaptığını anlatırken, son işi otelde restoran kaptanı olan bir katılımcı iki-üç günlük turlarda şoförlük yapmaktadır. Bunun yanında katılımcıların hemen hepsi hafta sonları kafelere ya da düğün organizasyonu gibi etkinlikler için otellere günlük işlere gitmektedir. Turizmcilerin “ekstraya gitmek” olarak tanımladıkları bu geçici işlere yoğun şekilde başvurulması nedeniyle ayrı bir başlık altında incelenmesi uygun görülmüştür. Yabancı yazında işsizlikle baş etmek üzere kullanılan bir strateji olarak geçici işler yapmaktan söz edilmediği görülmüştür. Ancak Bora vd. (2011) tarafından Türkiye’de beyaz yakalı işsizliğin incelendiği bir çalışmada, geçinme stratejileri olarak projeye bağlı kısa süreli

çalışma ile geçici ve vasıfsız işler yapmaktan bahsedilmiştir. Bu örnekte de geçici işler önemli bir geçimlik gelir kaynağı olarak bulgulanmıştır. Bu nedenle geçici işler yapmak işsizliğin ekonomik etkilerini azaltacak bir strateji olarak bu çalışmada önerilmiştir.

İşsizliğin sosyal ve psikolojik etkileriyle başa çıkılabilmesi içinse sosyal destek mekanizmaları önemli bir rol oynamaktadır. Aile yakınlarının ve arkadaşların sunduğu sosyal destek işsizlik sürecinde akıl sağlığının ve iyimserliğin korunmasına yardımcı olmaktadır (Caplan vd., 1989; Gowan ve Gatewood, 1997). Turizm çalışanları sorunlarını aileleriyle paylaştıklarından, kendileriyle aynı durumda olan arkadaşlarıyla vakit geçirdiklerinden söz etmişlerdir. Aile üyelerinin ve arkadaşların işsiz bireye psikolojik destek sağladığı, çevreden alınan bu sosyal desteğin ise işsizliğin olumsuz etkilerini hafifletmede önemli bir yardımcı olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sosyal destek alma olarak kodlanan bu yardım alma biçimi de işsizliğin etkileriyle baş etme stratejileri arasında yerini almıştır.

İşsizlik süresinin uzamasıyla işsiz kalan bireylerin can sıkıntısı, boşluk hissi gibi duygulara kapıldığı görülmüştür. Bu noktada boş zamanı geçirecek, değerlendirecek etkinlikler önem kazanmaktadır. Daha önceki çalışmalarda bireysel ya da sosyal boş zaman aktiviteleri yoluyla edinilen anlamın, işsiz grup için yoksunluk hissini ve dolayısıyla psikolojik çöküntüyü azalttığı görülmüştür (Waters ve Moore, 2002a). Boş zaman faaliyetlerine katılımının bu nedenle işsizliğin etkilerini azaltacak stratejiler arasında değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Waters ve Moore, 2002b; Kerr vd., 2012). Mevcut araştırma bulguları bu yöndeki değerlendirmeleri destekler niteliktedir. İşsiz kalan turizmcilerin çoğunluğu spor yaptıklarını ifade etmişlerdir. Sosyal ve sportif etkinliklere katılımın yanında kitap okumak, film ve dizi izlemek gibi bireysel faaliyetlerde yoğunlukla gerçekleştirilmektedir. Bu şekilde işsiz kalan bireyler bir şeylerle meşgul olmakta, zamanlarını doldurmaktadır.

İşsizlikle baş etmeyle ilgili kimi çalışmalarda alt boyutlar üzerinden farklı değerlendirmeler yapılsa da temelde asıl sorun olan işsizlik durumunu değiştirmeye yönelik ve işsizliğin neden olduğu etkileri hafifletmeye yönelik olmak üzere ikili bir sınıflandırma dikkat çekmektedir. Bu çalışmada işsizlik sorununu çözmeye yönelik stratejiler “çözüm odaklı stratejiler” olarak isimlendirilmiştir. İşsizlik durumunu değiştirmeye doğrudan etki edeceği düşünülen stratejilerin aktif stratejiler (Leana ve Feldman, 1988), sorun odaklı stratejiler (Leana ve Feldman, 1990), kontrol stratejileri (Kinicki ve Latack, 1990) ya da doğrudan stratejiler (Julkunen, 2001) olarak adlandırılabilirdiği görülmektedir. Araştırmacılarca farklı adlandırıldığı halde bu stratejilerin benzer içeriğe ve alt boyutlara sahip olduğu görülmektedir. İşsizlik durumunu değiştirmeye yönelik stratejiler temel olarak iş aramak,

eğitim almak ve iş bulunabilecek bir yere taşınmak olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmada da benzer bulgulara ulaşılmış, bunun yanında kriz yaşanan sektörden uzaklaşmaya çalışmak ek bir tema olarak bulgulanmıştır.

İşsizliğin neden olduğu etkileri hafifletmeye yönelik stratejiler ise genel olarak duygu ya da etki odaklı stratejiler (Leana ve Feldman, 1990) olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda çevreden maddi ve sosyal destek almak incelenmektedir. Sonraki çalışmalarda (Waters ve Moore, 2002a; Waters ve Moore, 2002b; Kerr vd., 2012) boş zaman etkinliklerinin işsizliğin etkilerini azaltmada önemi üzerinde durulmuştur. Mevcut çalışmada da yazındaki bu çalışmalarla tutarlı sonuçlara ulaşılmıştır. İşsizliğin sosyal ve psikolojik sonuçlarının hafifletilmesinde aile ve arkadaşlardan gelen sosyal desteğin ve boş zaman faaliyetlerinin önemli birer strateji olduğu doğrulanmıştır. Bunun yanında işsizliğin ekonomik sonuçlarıyla baş etmek üzere sadece maddi destek alınmadığı, masrafların kısılması, birikimlerden yararlanma gibi daha kapsamlı bir yolun izlendiği görülmüştür. Bu nedenle ekonomik önlemler almak şeklinde bir strateji tanımlanmıştır. Ayrıca ekonomik güçlüğü açılmasında turizmciler için günlük, geçici işlere gitmenin önemi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle yazında çok fazla değinilmeyen ancak bu örneklem için önemli bir strateji olan geçici işler yapmak üzerinde durulmuştur.

İlk olarak Kinicki ve Latack (1990) tarafından sözü edilen ve sonraki birkaç araştırmada daha (Latack vd., 1995; Gowan vd., 1999; Lai ve Chan, 2002; Christensen vd., 2006) bulgularan kaçış stratejileri ise bu çalışmada güçlü bir bulgu olarak ortaya çıkmamıştır. Kaçış stratejileri olarak değerlendirilen iş kaybı gerçeğinden uzaklaşma iki katılımcının anlatımlarında geçtiği halde, bu stratejinin işsizlerin ortak deneyimleri arasında yer almadığı görülmüştür. Bu katılımcılardan biri işsizlik durumuna ilişkin sorular gelebileceği için akrabalarla görüşmeyerek kendini soyutlamaktan söz ederken, diğeri işini kaybettiğini çevresinden saklamaktadır. Ancak işini kaybeden turizm çalışanları tarafından kaçış stratejilerine yaygın şekilde başvurulmadığı görülmüştür.

Yazında ayrıca bazı çalışmalarda olumlu düşünmek (Havlovic vd., 1998), pozitif tutum (Li vd., 2012) ya da olumlu bir açıdan bakmak (Blustein vd., 2013) gibi iyimserliği belirten yaklaşımların baş etme stratejileri arasında ele alındığı görülmektedir. Bu çalışma da katılımcıların iyimserliklerini korumaya çalıştıkları, içinde buldukları durumun olumlu yanlarını görmeye çalıştıkları bulgulanmıştır. Ancak bu şekilde pozitif düşünmek ve iyimserliğin bir strateji olarak değil, işsizler tarafından başvurulabilecek bir kaynak olarak değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Lazarus ve Folkman (1984) stresle başa çıkmada pozitif düşünceleri ve iyimserliği bireysel ya da psikolojik kaynak olarak ele almıştır. Dolayısıyla

iyimserlik ve olumlu düşünmenin işsizliğin etkilerini hafifleteceğini kabul edilmekle birlikte, bir işsizlikle baş etme stratejisi olarak ele alınmamıştır. Yazında ayrıca işsizliğin etkilerinin göğüslenmesinde olumlu katkı yaptığı belirtilen dini inanca yönelik önemli bulgular bulunduğu halde, bu çalışmada herhangi bir bulguya ulaşılmamıştır.

SONUÇ

Turizm sektörü istihdam yaratan önemli ekonomik alanlardan biridir. Emek yoğun yapısı nedeniyle sektörde işgücüne yüksek düzeyde ihtiyaç duyulmakta ve çok sayıda çalışan istihdam edilmektedir. Ancak turizm aynı zamanda uzun çalışma saatleri, sezonluk çalışma, düşük statülü istihdamla özdeşleşmiş durumdadır. Sektörde aşırı esnek ve güvencesiz işler yaygın şekilde görülmektedir (Çelik, 2013). Bunun yanında son dönemde yaşanan politik olaylar sonucu ülkemize gelen turist sayısında ciddi bir düşüş yaşanmış, sektörde yaşanan krizle çok sayıda turizm çalışanı işini kaybetmiştir. Böylece daha çok istihdam yaratan boyutuyla ele alınan turizm, son dönemde işsizlikle birlikte anılır hale gelmiştir.

Bu çalışma turizm sektöründe yaşanan kriz sonucu işini kaybeden turizm çalışanlarının işsizlik deneyimlerinin ve işsizlikle başa çıkma süreçlerinin anlaşılması amacıyla tasarlanmıştır. Araştırma sonucunda turizm çalışanlarının işsiz kalmalarının sektördeki yoğun çalışma koşullarından uzaklaşmaları, iş yükünden ve stresinden bir nevi kurtulmalarını da beraberinde getirdiği görülmüştür. İşsiz kalan turizmcilerin ilk şoku atlattıktan sonra bu dönemi rahatlamak, dinlenmek, tatil yapmak, çalıştıkları dönemde gerçekleştiremedikleri etkinliklere katılmak için bir fırsat olarak değerlendirmeleri dikkat çekmiştir. Ancak işsizlik süresi uzadıkça sektördeki yoğun tempoya yine özlem duyulmakta, işsizliğin etkilerinin daha yoğun hissedilmesiyle bir boşluk hissine girilmekte ve tekrar iş bulamama yönünde kaygı başlamaktadır. Çalışma kapsamında işsizlik süresi uzadıkça işsizliğin olumsuz etkilerinin daha yoğun hissedileceği doğrulanmıştır. Araştırma sonucunda ayrıca işsizliğin süreç olarak deneyimlenmesinde bireyler arasında farklılık olduğu bulgulanmış, tüm evrelerin işsizler tarafından aynı şekilde yaşanmadığı yönünde özgün bir bulguya vurgu yapılmıştır.

İşsizliğin temel olarak maddi sıkıntıyı beraberinde getirdiği görülmüştür. Sezonluk çalışma, İŞKUR teşvikiyle işbaşı eğitim kapsamında istihdam edilme, işten çıkarılma süreci gibi nedenlerle katılımcılardan yarısından fazlası işsizlik maaşı, tazminat gibi haklardan yararlanamamıştır. Bu durumda asgari geçimin sağlanmasında temel destekçinin aileler olduğu görülmektedir. Maddi sıkıntıya bağlı olarak ya da işin anlamlarından yoksunluğun bir sonucu olarak psikolojik sarsıntı yaşandığı, sosyal ilişkilerin bozulduğu görülmüştür. Araştırma kapsamında işsizliğin olumsuz etkileri bir kez daha doğrulanmıştır.

İşsizlikle baş etmek üzere başvuru alan stratejilerinse *çözüm odaklı stratejiler* (iş aramak, sektör değiştirmek, eğitim almak, taşınma planları yapmak) ve *etki odaklı stratejiler* (ekonomik önlemler almak, geçici işler yapmak, sosyal destek almak, boş zaman faaliyetleri

gerçekleştirmek) olmak üzere iki başlıkta incelenebileceği görülmüştür. Çözüm odaklı stratejilerden iş aramak, eğitim almak ve iş bulabileceği bir yere taşınmak yazında daha önce bulgularan stratejilerle tutarlı olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanında kriz yaşanan sektör çalışanlarıyla saha araştırmasının gerçekleştirildiği bu çalışmada, sektör değiştirmek yeni bir strateji olarak önerilmiştir. Etki odaklı stratejilerden ise sosyal destek almak ve boş zaman faaliyetleri gerçekleştirmek yazınla benzer şekilde bulgulanırken, maddi destek almak olarak yazında yer alan stratejinin ekonomik önlemler almak şeklinde daha geniş kapsamlı ele alınması önerilmiştir. Bunun yanında işsizliğin ekonomik sonuçlarıyla baş edebilmek üzere turizmciler işsizlerin sıklıkla günlük, geçici işlere gittikleri görülmüştür. Bu işlerin herhangi bir garantisi bulunmadığı halde, geçimlik gelir sağlaması önemli görülmüştür. Bora vd. (2011) tarafından da geçinme stratejisi olarak ele alınan geçici işler yapmak, işsizliğin etkileriyle baş etmek üzere başvurulan stratejiler arasında ele alınmıştır.

Araştırma kapsamında ayrıca krizin sadece insanların işini kaybetmesine neden olmadığı bulgulanmıştır. Turizmde yaşanan kriz, işin kaybedilmediği durumda dahi çalışanların üzerindeki baskıyı ve stresi arttırmakta, iş ortamının gerginleşmesine neden olmaktadır. Ayrıca bir iş bulabilmek, işin kaybedildiği durumda yeni bir işe yerleşebilmek de kriz döneminde çok güçleşmektedir. Ancak bu çalışma kapsamında yalnız işini kaybetmiş turizm çalışanlarına yer verilmiş, krizin çalışma ortamı üzerindeki etkisinin incelenmesi mümkün olmamıştır. Kriz bağlamında çalışanları işsizliğe iten sürecin anlaşılması ve çalışanların işsizlik durumlarına ilişkin boylamsal değerlendirmeler yapılması yoluyla araştırmayı geliştirmek mümkündür. Ayrıca sürekli iş arkadaşlarının işten çıkarıldığı bir ortamda işine devam eden çalışanların bu süreçten nasıl etkilendiğinin sorgulanması ilginç veriler sunma potansiyeli taşımaktadır.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise yalnız işini kaybeden turizm çalışanlarıyla görüşme gerçekleştirilmesi ve veri çeşitliliğinin sağlanamamış olmasıdır. Fenomenolojik desene uygun şekilde yalnız işsiz kalan turizmcilerin öz yaşantılarına odaklanılmıştır. Kriz ortamında sektörde çalışmaya devam eden turizmcilerle görüşme yapılarak bağlama ilişkin bilgi edinilebileceği gibi, turizm işletmelerinin işten çıkarma süreçlerinde görev almış insan kaynakları yetkilileriyle görüşme yapılarak veri çeşitlenmesine gidilebilir. Araştırmayı ayrıca işsizliğin etkileriyle bireysel olarak baş etme sürecinde etkili olabilecek makro faktörleri inceleyerek geliştirmek mümkün görünmektedir. Görüşmelerde İŞKUR politikaları başta olmak üzere kimi bağlamsal faktörlerden söz edildiği görülmüş ancak bu çalışmada yalnız bireysel süreçlere odaklanıldığı için, işsizlik deneyimini belirleyen diğer aktörlerin incelenmesi kısıtlı kalmıştır.

Öte yandan burada sözü edilen sınırlılıklara rağmen, bu tez çalışmasında ülkemiz ve turizm sektörü bağlamında önemli bir sorun olan işsizliğin anlaşılması için önemli bulgulara ulaşılmıştır. İşsizlik yazınında katkıya açık duran işsizlikle baş etme yazınına da bu yolla tartışmak mümkün olmuştur. Yazında stresle baş etme teorisinden hareketle geliştirilen baş etme stratejilerinin önemli ölçüde açıklayıcı özelliğe sahip olduğu görülmüştür. Alt boyutlarda bağlama özgü stratejiler belirlenebilse de, iş bulmak ya da iş bulabilmek için yeterliklerini arttırmak üzere başvurulan çözüm odaklı stratejiler ve işsizliğin etkilerini azaltmaya yönelik etki odaklı stratejilerin işsizlikle baş etmede ana çatıyı oluşturduğu doğrulanmıştır.

KAYNAKÇA

- Altınay, L. ve Bowen, D. (2006). "Politics and tourism interface: the case of Cyprus". *Annals of Tourism Research*, 33(4): 939-956.
- Andersen, J. G. (2002). "Coping with long-term unemployment: Economic security, labour market integration and well-being. Results from a Danish panel study, 1994–1999". *International Journal of Social Welfare*, 11(3): 178-190.
- Andersen, S. H. (2011). "Exiting unemployment: How do program effects depend on individual coping strategies?". *Journal of Economic Psychology*, 32: 248–258.
- Aykaç, A. (2009). *Yeni İşler, Yeni İşçiler: Turizm Sektöründe Emek*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Balme, M. (1984). "Attitudes to work and leisure in Ancient Greece". *Greece & Rome*, 31(2): 140-152.
- Bartley, M. (1994). "Unemployment and ill health: Understanding the relationship". *Journal of Epidemiology and Community Health*, 48(4): 333-337.
- Bartley, M., Sacker, A. ve Clarke, P. (2004). "Employment status, employment conditions, and limiting illness: Prospective evidence from the British Household Panel Survey 1991-2001". *Journal of Epidemiology and Community Health*, 58(6): 501-506.
- Bato-Çizel, R., Güzeller, C. O. ve Mütevellioğlu, N. (2011). "İşsizliğin psikolojik sonuçları: Antalya örneği". *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 2(1): 26-41.
- Baxandall, P. (2002). "Explaining differences in the political meaning of unemployment across time and space". *Journal of Socio-Economics*, 31(5): 469-502.
- Berger, P. L. ve Luckmann, T. (1967). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Doubleday, New York.
- Blau, G., Petrucci, T. ve McClendon, J. (2013a). "Correlates of life satisfaction and unemployment stigma and the impact of length of unemployment on a unique unemployed sample". *Career Development International*, 18(3): 257-280.
- Blau, G., Petrucci, T. ve McClendon, J. (2013b). "Exploring the impact of situational background, emotional, and job search variables on coping with unemployment by drinking versus considering self-employment". *Journal of Workplace Behavioral Health*, 28(3): 212-233.
- Bloor, M. ve Wood, F. (2006). *Keywords in Qualitative Methods*. Sage, London.

- Blustein, D. L., Kozan, S. ve Connors-Kellgren, A. (2013). "Unemployment and underemployment: A narrative analysis about loss". *Journal of Vocational Behavior*, 82: 256-265.
- Bora, T., Bora, A., Erdoğan, N. ve Üstün, İ. (2011). "*Boşuna mı Okuduk?*": Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). "Using thematic analysis in psychology". *Qualitative Research in Psychology*, 3: 77-101.
- Brief, A. P., Konovsky, M. A., Goodwin, R. ve Link, K. (1995). "Inferring the meaning of work from the effects of unemployment". *Journal of Applied Social Psychology*, 25(8): 693-711.
- Bubonya, M., Cobb-Clark, D. A. ve Wooden, M. (2017). "Job loss and the mental health of spouses and adolescent children". *IZA Journal of Labor Economics*, 6(6): 1-27.
- Buccaitee-Vilkee, J. ve Tereskinas, A. (2016). "Lithuanian men's struggles with precarious life: Unemployment, working identities, and strategies of survival". *Journal of Baltic Studies*, 47(2), 197-218.
- Burgard, S. A., Brand, J. E. ve House, J. S. (2007). "Toward a better estimation of the effect of job loss on health". *Journal of Health and Social Behavior*, 48(4): 369-384.
- Caplan, R. D., Vinokur, A. D., Price, R. H. ve van Ryn, M. (1989). "Job seeking, reemployment, and mental health: A randomized field experiment in coping with job loss". *Journal of Applied Psychology*, 74(5): 759-769.
- Carlier, B., Schuring, M., Lenthe, F. ve Burdorf, A. (2014). "Influence of health on job-search behavior and re-employment: The role of job-search cognitions and coping resources". *Journal of Occupational Rehabilitation*, 24(4): 670-679.
- Cavlek, N. (2002). "Tour operators and destination safety". *Annals of Tourism Research*, 29(2): 478-496.
- Ceylan-Ataman, B. (1998). "İşsizlik sorununa yeni yaklaşımlar". *AÜ SBF Dergisi*, 53(1): 59-72.
- Christensen, U., Schmidt, L., Kriegbaum, M., Hougaard, C. O. ve Holstein, B. E. (2006). "Coping with unemployment: Does educational attainment make any difference?". *Scandinavian Journal of Public Health*, 34: 363-370.
- Cooper, C. ve Shepherd, R. (1997). "The relationship between tourism education and the tourism industry: Implications for tourism education". *Tourism Recreation Research*, 22(1): 34-47.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry & Research Design*. Sage, Thousand Oaks, CA.

- Cullen, A. ve Hodgetts, D. (2001). "Unemployment as illness: An exploration of accounts voiced by the unemployed in Aotearoa/New Zealand". *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 1(1): 33-51.
- Çelik, C. (2013). *Güvencesizlik ve işçi sınıfı oluşumu: Antalya turizm işçilerinin sınıf deneyimi olarak güvencesizlik*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Çelik, C. ve Erkuş-Öztürk, H. (2016). "Role of precariousness and space on class formation process: The case of Antalya's tourism workers". *Capital & Class*, 40(3): 419-445.
- Çelik, K. (2008). "'My state is my father': Youth unemployment experiences under the weak state welfare provisions of Turkey". *Journal of Youth Studies*, 11(4): 429-444.
- Dalbert, C. (1997). "Coping with an unjust fate: The case of structural unemployment". *Social Justice Research*, 10(2): 175-189.
- Davidson, J. C. ve Caddell, D. P. (1994). "Religion and the meaning of work". *Journal for the Scientific Study of Religion*, 33(2): 135-147.
- DeFrank, R. S. ve Ivancevich, J. M. (1986). "Job loss: An individual-level review and model". *Journal of Vocational Behavior*, 28(1): 1-20.
- Demirtaş, B. (2017). *Ekonomik krizler ve siyasi gelişmelerin Antalya turizmine yansımaları: Rusya pazarı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Dwyer, L. ve Kim, C. (2003). "Destination competitiveness: Determinants and indicators". *Current Issues in Tourism*, 6(5): 369-414.
- Ervasti, H. ve Venetoklis, T. (2010). "Unemployment and subjective well-being: An empirical test of deprivation theory, incentive paradigm and financial strain approach". *Acta Sociologica*, 53(2): 119-138.
- Fineman, S. (1979). "A psychosocial model of stress and its application to managerial unemployment". *Human Relations*, 32(4): 323-345.
- Folkman, S. ve Lazarus, R. S. (1980). "An analysis of coping in a middle-aged community sample". *Journal of Health and Social Behavior*, 21(3): 219-239.
- Fryer, D. ve Fagan, R. (1993). "Coping with unemployment". *International Journal of Political Economy*, 23(3): 95-120.
- Gabriel, Y., Gray, D. E. ve Goregaokar, H. (2010). "Temporary derailment or the end of the line? Managers coping with unemployment at 50". *Organization Studies*, 31(12), 1687-1712.

- Gallie, D. (2002). "The quality of working life in welfare strategy". G. Esping-Andersen, D. Gallie, A. Hemerijck ve J. Myles (Ed.), *Why We Need a New Welfare State*. Oxford University Press, Oxford, 96-129.
- Gallo, W. T., Brand, J. E., Teng, H., Leo-Summers, L. ve Byers, A. L. (2009). "Differential impact of involuntary job loss on physical disability among older workers: Does predisposition matter?". *Research on Aging*, 31(3): 345-360.
- Garraty, J. A. (1979). *Unemployment in History: Economic Thought and Public Policy*. New York, Harper and Row.
- Garrett-Peters, R. (2009). "'If I don't have to work anymore, who am I?': Job loss and collaborative self-concept repair". *Journal of Contemporary Ethnography*, 38(5): 547-583.
- Georgiades, S. D. (2016). "Christian faith as a resiliency factor in coping with immigration and unemployment: Mental health implications". *Journal of Spirituality in Mental Health*, 18(1): 24-42.
- Gillham, B. (2000). *The Research Interview*. Continuum, London.
- Glesne, C. (2013). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu, Çev.), Anı Yayıncılık, Ankara.
- Goldsmith, A. H., Veum, J. R. ve Darity, W. (1996). "The psychological impact of unemployment and joblessness". *Journal of Socio-Economics*, 25(3): 333-358.
- Gordus, J. P. (1986). "Coping with involuntary job loss and building a new career: Workers' problems and career professionals' challenges". *Journal of Career Development*, 316-326.
- Gowan, M. A. (2014). "Moving from job loss to career management: The past, present and future of involuntary job loss research". *Human Resource Management Review*, 24(3): 258-270.
- Gowan, M. A. ve Gatewood, R. D. (1997). "A model of response to the stress of involuntary job loss". *Human Resource Management Review*, 7(3): 277-297.
- Gowan, M. A., Riordan, C. M. ve Gatewood, R. D. (1999). "Test of a model of coping with involuntary job loss following a company closing". *Journal of Applied Psychology*, 84(1): 75-86.
- Graneheim, U. H. ve Lundman, B. (2004). "Qualitative content analysis in nursing research: Concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness". *Nurse Education Today*, 24: 105-112.

- Griep, Y., Baillien, E., Ysebaert, I. ve De Witte, H. (2015). "Assessing the experience of unemployment and its associated coping strategies: Grasping context-specific details using Photovoice". *Romanian Journal of Applied Psychology*, 17(2), 52-62.
- Grint, K. (2005). *The Sociology of Work*. Polity Press, Cambridge.
- Grossi, G. (1999). Coping and emotional distress in a sample of Swedish unemployed. *Scandinavian Journal of Psychology*, 40: 157–165.
- Günel, Ö. D. (2009). "Mevsimsellik, mevsimlik istihdam ve örgütsel bağlılık: Konaklama işletmelerinde bir araştırma". *İşletme Fakültesi Dergisi*, 10(2): 199-219.
- Hahn, E., Spech, J., Gottschling, J. ve Spinath, F. M. (2015). "Coping with unemployment: The impact of unemployment duration and personality on trajectories of life satisfaction". *European Journal of Personality*, 29(6): 635-646.
- Hall, M. C. (2010). "Crisis events in tourism: Subjects of crisis in tourism". *Current Issues in Tourism*, 13(5): 401-417.
- Harpaz, I. (2002). "Expressing a wish to continue or stop working as related to the meaning of work". *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 11(2): 177-198.
- Harpaz, I. ve Fu, X. (2002). "The structure of the meaning of work: A relative stability amidst change". *Human Relations*, 55(6): 639-667.
- Havlovic, S. J., Bouthillette, F. ve van der Wal, R. (1998). "Coping with downsizing and job loss: Lessons from the Shaughnessy Hospital closure". *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 15(4): 322-332.
- Holmes, B. H. ve Werbel, J. D. (1992). "Finding work following job loss: The role of coping resources". *Journal of Employment Counseling*, 29: 22-29.
- Işık-Erol, S. (2013). "İşsizliğin sosyal dışlanma üzerindeki etkisi". *Tühis İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 24(3-4-5): 46-70.
- Iverson, R. D. ve Deery, M. (1997). "Turnover culture in the hospitality industry". *Human Resource Management Journal*, 7(4): 71-82.
- Jahoda, M. (1981). "Work, employment, and unemployment: Values, theories, and approaches in social research". *American Psychologist*, 36(2): 184-191.
- Jahoda, M., Lazarsfeld, P. F. ve Zeisel, H. (1971). *Marienthal. The Sociography of an Unemployed Community*. Aldine-Atherton, Chicago, IL.
- Janta, H., Brown, L., Lugosi, P. ve Ladkin, A. (2011). "Migrant relationships and tourism employment". *Annals of Tourism Research*, 38(4): 1322-1343.
- Julkunen, I. (2001). "Coping and mental well-being among unemployed youth-a Northern European perspective". *Journal of Youth Studies*, 4(3): 261-278.

- Kabbe, H., Setterlind, S. ve Svensson, G. (1996). "Fired managers: Experiences from their own unemployment". *International Journal of Stress Management*, 3(4): 239-253.
- Kaplan, H. R. ve Tausky, C. (1974). "The meaning of work among the hard-core unemployed". *The Pacific Sociological Review*, 17(2): 185-198.
- Kerr, J. L., Dattilo, J. ve O'Sullivan, D. (2012). "Use of recreation activities as positive coping with chronic stress and mental health outcomes associated with unemployment of people with disabilities". *Work*, 43: 279-292.
- Kessler, R. C., House, J. S. ve Turner, J. B. (1987). "Unemployment and health in a community sample". *Journal of Health and Social Behavior*, 28(1): 51-59.
- Kinicki, A. J. ve Latack, J. C. (1990). "Explication of the construct of coping with involuntary job loss". *Journal of Vocational Behavior*, 36(3): 339-360.
- Kinicki, A. J., Prussia, G. E. ve McKee-Ryan, F. M. (2000). "A panel study of coping with involuntary job loss". *Academy of Management Review*, 43(1): 90-100.
- Köşker, H. (2017). "Krizlerin turizm sektörüne etkileri üzerine bir araştırma: 2016 yılı Türkiye örneği". *Akademik Bakış Dergisi*, 62: 216-230.
- Kronauer, M. ve Vogel, B. (1993). "Experiences with unemployment today". *International Journal of Political Economy*, 23(3): 70-94.
- Kulik, L. (2000a). "Jobless men and women: A comparative analysis of job search intensity, attitudes toward employment, and related responses". *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 73(4): 487-500.
- Kulik, L. (2000b). "Women face unemployment: A comparative analysis of age groups". *Journal of Career Development*, 27(1): 15-33.
- Kumar, K. (1984). "The Social Culture of Work: Work, Employment and Unemployment as Ways of Life". K. Thompson (Ed.), *Work, Employment and Unemployment: Perspectives on Work and Society*. Open University Press, 2-18.
- Lai, J. C. L. ve Chan, R. K. H. (2002). "The effects of job-search motives and coping on psychological health and re-employment: A study of unemployed Hong Kong Chinese". *The International Journal of Human Resource Management*, 13(3): 465-483.
- Lai, J. C. L. ve Wong, W. S. (1998). "Optimism and coping with unemployment among Hong Kong Chinese women". *Journal of Research in Personality*, 32: 454-479.
- Latack, J. ve Dozier, J. (1986). "After the ax falls: Job loss as a career transition". *Academy of Management Review*, 11(2): 375-392.

- Latack, J. C., Kinicki, A. J. ve Prussia, G. E. (1995). "An integrative process model of coping with job loss". *Academy of Management Review*, 20(2): 311-342.
- Lazarus, R. ve Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. Springer, New York.
- Leana, C. R. ve Feldman, D. C. (1988). "Individual responses to job loss: Perceptions, reactions, and coping behaviors". *Journal of Management*, 14(3): 375-389.
- Leana, C. R. ve Feldman, D. C. (1990). "Individual responses to job loss: Empirical findings from two field studies". *Human Relations*, 43(11): 1155-1181.
- Leana, C. R. ve Feldman, D. C. (1992). *Coping with Job Loss*. Lexington Books, New York.
- Leana, C. R. ve Feldman, D. C. (1995). "Finding new jobs after a plant closing: Antecedents and outcomes of the occurrence and quality of reemployment". *Human Relations*, 48(12), 1381-1401.
- Leana, C. R., Feldman, D. C. ve Tan, G. Y. (1998). "Predictors of coping behavior after a layoff". *Journal of Organizational Behavior*, 19:85-97.
- Leana, C. R. ve Ivancevich, J. M. (1987). "Involuntary job loss: Institutional interventions and a research agenda". *Academy of Management Review*, 12(2): 301-312.
- Leckie, G. ve Rogers, B. (1995). "Reactions of academic librarians to job loss through downsizing: An exploratory study". *College & Research Libraries*, 56(2): 144-156.
- Li, M., Mardhekar, V. ve Wadkar, A. (2012). "Coping strategies and learned helplessness of employed and nonemployed educated married women from India". *Health Care for Women International*, 33: 495-508.
- Liem, R. ve Rayman, P. (1982). "Health and social costs of unemployment". *American Psychologist*, 37: 1116-1123.
- Lin, X. ve Leung, K. (2010). "Differing effects of coping strategies on mental health during prolonged unemployment: A longitudinal analysis". *Human Relations*, 63(5), 637-665.
- Lincoln, Y. ve Guba, E. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Sage, Beverly Hills, CA.
- Macleane, M., Harvey, C., Suddaby, R. ve O’Gorman, K. (2017). "Political ideology and the discursive construction of the multinational hotel industry". *Human Relations*, 1-30.
- Malen, E. A. ve Stroh, L. K. (1998). "The influence of gender on job loss coping behavior among unemployed managers". *Journal of Employment Counseling*, 35: 26-39.
- Marinakou, E. ve Giousmpasoglou, C. (2015). "Stakeholders' views on the development of a higher education hospitality program in Bahrain: Challenges and opportunities". *Journal of Hospitality & Tourism Education*, 27(2), 85-92.

- McKee-Ryan, F. M., Song, Z., Wanberg, C. R. ve Kinicki, A. J. (2005). "Psychological and physical well-being during unemployment: A meta-analytic study". *Journal of Applied Psychology*, 90(1): 53-76.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. Sage, Thousand Oaks, CA.
- Miles, M. B., Huberman, A. M. ve Saldana, J. (2014). *Qualitative Data Analysis: A Methods Sourcebook*. Sage, Thousand Oaks, CA.
- Morse, N. C. ve Weiss, R. S. (1955). "The function and meaning of work and the job". *American Sociological Review*, 20(2): 191-198.
- Moutinho, L., Ballantyne, R. ve Rate, S. (2011). "The New Business Environment and Trends in Tourism". L. Moutinho (Ed.), *Strategic Management in Tourism (2nd ed.)*. CABI, Oxfordshire, 1-19.
- MOW-International Research Team (1987). *The Meaning of Working*. Academic Press, London.
- Murphy, G. C. ve Athanasou, C. A. (1999). "The effect of unemployment on mental health". *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 72: 83-99.
- Okumuş, F., Altınay, M. ve Araslı, H. (2005). "The impact of Turkey's economic crisis of February 2001 on the tourism industry in Northern Cyprus". *Tourism Management*, 26: 95-104.
- Okumuş, F. ve Karamustafa, K. (2005). "Impact of an economic crisis. Evidence from Turkey". *Annals of Tourism Research*, 32(4): 942-961.
- Ören, K. ve Yüksel, H. (2012). "Geçmişten günümüze çalışma hayatı". *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(1): 34-59.
- Özen-Kapız, S. (2001). "İşin değişen anlamı ve birey yaşamında önemi". *İş, Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 3(2). <http://isguc.org/?p=article&id=66&cilt=3&sayi=2&yil=2001> (erişim tarihi: 02.05.2018)
- Papa, A. ve Maitoza, R. (2013). "The role of loss in the experience of grief: The case of job loss". *Journal of Loss & Trauma*, 18(2): 152-169.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. Sage, Thousand Oaks, CA.
- Patton, W. ve Donohue, R. (1998). "Coping with long-term unemployment". *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 8: 331-343.
- Pearlin, L. ve Schooler, C. (1978). "The structure of coping". *Journal of Health and Social Behavior*, 19(1): 2-21.

- Perles-Ribes, J. F., Ramón-Rodríguez, A. B., Sevilla-Jiménez, M. ve Moreno-Izquierdo, L. (2016). “Unemployment effects of economic crises on hotel and residential tourism destinations: The case of Spain”. *Tourism Management*, 54: 356-368.
- Price, R. H., Choi, J. N., ve Vinokur, A. D. (2002). “Links in the chain of adversity following job loss: How financial strain and loss of personal control lead to depression, impaired functioning, and poor health”. *Journal of Occupational Health Psychology*, 7(4): 302-312.
- Quintanilla, S. R. (1991). “Introduction: The meaning of work”. *European Work & Organizational Psychologist*, 1(2/3): 81-89.
- Quintanilla, S. R. ve Wilpert, B. (1991). “Are work meanings changing?”. *European Work & Organizational Psychologist*, 1(2/3): 91-109.
- Randall, M. D. ve Cote, J. A. (1991). “Interrelationships of work commitment constructs”. *Work and Occupation*, 18: 194–212.
- Reichel, A. (2005). “Tourism and hospitality higher education in Israel”. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 5(1-2): 61-88.
- Resort. (2015a). *Büyüyen Kriz Nitelik Değiştiriyor* (Sayı 151). Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği (AKTOB), Antalya.
- Resort. (2015b). *2015 Nasıl Geçti, 2016 Nasıl Olacak?* (Sayı 156). Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği (AKTOB), Antalya.
- Resort. (2016). *Ne oldu, ne olacak?* (Sayı 168). Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği (AKTOB), Antalya.
- Resort. (2017). *Turizmdeki Krizin Etkileri Devam Ediyor* (Sayı 170). Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği (AKTOB), Antalya.
- Ross, C. ve Mirowsky, J. (1995). “Does employment affect health?”. *Journal of Health and Social Behavior*, 36(3): 230-243.
- Rosso, B. D., Dekas, K. H. ve Wrzesniewski, A. (2010). “On the meaning of work: A theoretical integration and review”. *Research in Organizational Behavior*, 30: 91-127.
- Sadeh, N. ve Karniol, R. (2012). “The sense of self-continuity as a resource in adaptive coping with job loss”. *Journal of Vocational Behavior*, 80: 93-99.
- Salancik, G. R. ve Pfeffer, J. (1978). “A social information processing approach to job attitudes and task design”. *Administrative Science Quarterly*, 23(2): 224–252.
- Saldana, J. (2013). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. Sage, London.
- Sales, E. (1995). “Surviving unemployment: Economic resources and job loss duration in blue-collar households”. *Social Work*, 40(4): 483-494.

- Schaffer, M. ve Taylor, M. A. (2012). "Job search behaviors among African Americans". *Journal of Managerial Psychology*, 27(8): 814-828.
- Schnell, T., Höge, T. ve Pollet, E. (2013). "Predicting meaning in work: Theory, data, implications". *The Journal of Positive Psychology*, 8(6): 543-554.
- Siebers, R. ve Vonderach, G. (1990). "Unemployed youth in the country: Plurization of life concepts and biographical patterns of coping". *Sociologia Ruralis*, 30(1): 88-99.
- Silva, D. A. ve Marcolan, J. F. (2015). "Unemployment and psychological distress in nurses". *Revista Brasileira de Enfermagem*, 68(5): 493-500.
- Sönmez, S. F., Apostolopoulos, Y. ve Tarlow, P. (1999). "Tourism in crisis: Managing the effects of terrorism". *Journal of Travel Research*, 38: 13-18.
- Spera, S. P., Buhrfeind, E. D. ve Pennebaker, J. W. (1994). "Expressive writing and coping with job loss". *Academy of Management Journal*, 37(3): 722-733.
- Sylvester, C. (1999). "The classical idea of leisure: Cultural ideal or class prejudice?". *Leisure Sciences*, 21: 3-16.
- Tarlow, E. P. (2006). "Remove from marked records: A social theory of terrorism and tourism". Y. Mansfeld ve A. Pizam (Ed.), *Tourism Security and Safety: From Theory to Practice*. Elsevier, Amsterdam, 33-48.
- Toker-Gökçe, A. (2014). "Atanamama nedeniyle farklı bir mesleğe yönelen işsiz aday öğretmenleri üzerine bir çalışma". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1): 191-208.
- Tolciu, A. (2010). "The economics of social interactions: An interdisciplinary ground for social scientists?". *Forum for Social Economics*, 39(3): 223-242.
- Tribe, J. (1997). "The indiscipline of tourism". *Annals of Tourism Research*, 24(3): 638-657.
- Türkoğlu, B. (2013). "Fay hattında erkeklikler: Çalışma ve işsizlik ekseninde erkekliğe bakış". *Mülkiye Dergisi*, 37(4): 33-61.
- Volti, R. (2008). *An Introduction to the Sociology of Work and Occupations*. Pine Forge Press, California.
- Vossemer, J., Gebel, M., Nizalova, O. ve Nikolaieva, O. (2018). "The effect of an early-career involuntary job loss on later life health in Europe". *Advances in Life Course Research*, 35: 69-76.
- Walsh, S. ve Jackson, P. R. (1995). "Partner support and gender: Contexts for coping with job loss". *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 68: 253-268.
- Waters, L. E. ve Moore, K. A. (2001). "Coping with economic deprivation during unemployment". *Journal of Economic Psychology*, 22: 461-482.

- Waters, L. E. ve Moore, K. A. (2002a). "Reducing latent deprivation during unemployment: The role of meaningful leisure activity". *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 75: 15-32.
- Waters, L. E. ve Moore, K. A. (2002b). "Self-esteem, appraisal and coping: A comparison of unemployed and re-employed people". *Journal of Organizational Behavior*, 23: 593-604.
- Weber, M. (2011). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu* (Çev. M. Köktürk), BilgeSu Yayıncılık, Ankara.
- Yanardağ, M. Ö. ve Avcı, M. (2012). "Turizm sektöründe istihdam sorunları: Marmaris, Fethiye, Bodrum ilçeleri üzerine ampirik bir inceleme". *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(2): 39-62.
- Yang, S. (2002). "Chaemyoun-saving (Face saving)" due to Korean job loss: Listening to men's voices". *Journal of Comparative Family Studies*, 33(1): 73-95.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldız, H. (2010). "Çalışma üzerine sosyolojik perspektif". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 58: 129-161.
- Yılmaz, N. ve Bilgiç, R. (2009). "İşsizliğin psikolojik etkisini incelemek için kullanılan ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlikleri üzerine bir çalışma". *Türk Psikoloji Yazıları*, 12(23): 52-65.
- Yılmaz, T., Fidan, F. ve Karataş, V. (2004). "İşsizliğin sosyo-psikolojik sonuçları: Sosyo-demografik özelliklere göre bireylerin tutumları (bir alan araştırması)". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48: 163-183.
- Yüksel, İ. (2005). "İşsizlik olgusunun psikolojik boyutu: Görgül bir araştırma". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(3): 255-274.

İnternet Kaynakları

- ILO (1982). "Statistics of labour force, employment, unemployment and underemployment at 13th International Conference of Labour Statisticians, in Geneva". http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/1982/82B09_438_engl.pdf (erişim tarihi: 23.06.2016).
- ILO (2014a). "Employment in the tourism sector." http://www.ilo.org/global/docs/WCMS_235636/lang--en/index.htm (erişim tarihi: 24.12.2017).

- ILO (2014b). “Measuring employment in the tourism industries - guide with best practices.”
http://www.ilo.org/global/industries-and-sectors/hotels-catering-tourism/WCMS_329309/lang--en/index.htm (erişim tarihi: 24.12.2017).
- ILO/WTO (2009). “ILO/UNWTO statement on tourism and employment.”
http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_162290/lang--en/index.htm (erişim tarihi: 24.12.2017).
- SGK, “İstatistik Yıllıkları.” <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik> (erişim tarihi: 08.05.2018).
- T.C. Antalya Valiliği Havalimanı Mülki İdare Amirliği, “İstatistiki Bilgiler.”
<http://www.antalyahavalimani.gov.tr/tr/tr/istatistik.asp> (erişim tarihi: 10.05.2018).
- TEPAV, “İstihdam İzleme Bülteni”. <http://www.tepav.org.tr/tr/yayin> (erişim tarihi: 08.05.2018).
- TÜİK (2011). “Tanım ve kavramlar.”
http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia_2011/turkce/metaveri/tanim/index.html (erişim tarihi: 23.06.2016).
- TÜİK, “Sınır İstatistikleri: Giriş yapan yabancı ve vatandaşlar.”
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072 (erişim tarihi: 10.05.2018).
- Turizm sektörünün en büyük korkusu: İşsizlik (2011, Kasım 4).
<https://www.ntv.com.tr/yasam/turizm-sektorunun-en-buyuk-korkusu-issizlik,fKR-WpT8Z0OA8NnrvHh0sw> (erişim tarihi: 07.05.2018).
- Uzun, S. (2016, Kasım 23). “Turizmde ürküten rakam: '500 bin kişi işsiz kaldı!’”
<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turizmde-urkuten-rakam-500-bin-kisi-issiz-kaldi-40285962> (erişim tarihi: 06.05.2018).

EK 1- GÖRÜŞME FORMU

Bu görüşme “İşsizliğin etkileri ile nasıl başa çıkıldığını anlamak” amacıyla hazırlanmakta olan yüksek lisans tez çalışması için yapılmaktadır. Bu nedenle aşağıdaki sorularla ilgili deneyimleriniz ve bilgilerinizi bizimle paylaşmanız büyük önem arz etmektedir.

1. Demografik sorular;

- a) Yaş :.....
- b) Medeni Durum :..... (Eşiniz çalışıyor mu?/sektör)....., bakımından sorumlu olduğunuz çocuğunuz var mı?.....)
- c) Eğitim Durumu :.....
- d) Mesleği :.....
- e) Nerede/kiminle yaşıyorsunuz?....., yaşadığınız ev kendinize mi ait?.....

2. İşinizi kaybetme sürecini anlatabilir misiniz?

- a) Ne kadar zaman önce/ne zaman işten çıktınız?
- b) Size işten çıkarılma önceden bildirim yapıldı mı? Bildirim şekli nasıldı, açıklama yapıldı mı? Tazminat, işsizlik maaşı gibi haklardan yararlanabiliyor musunuz? (Kaç yıldır aynı işletmede çalışıyordunuz?)
- c) Neden işinizi kaybettiniz? / İşten çıkarılma gerekçesi olarak size bildirilen gerekçe neydi? Sizce neden işinizi kaybettiniz?
- d) Aynı işletmeden ya da sektörden işten çıkarılan başkaları da oldu mu? Sizin işletmeden kaç kişi olduğunu düşünüyorsunuz? Hangi departmanlardan çıkarmalar oldu?

3. İşinizi kaybettikten sonra yaşadığınız süreçten / işten ayrıldıktan sonraki hayatınızdan bahsedebilir misiniz?

- a) İlk işten ayrılınca/çıkarılınca neler hissettiniz? Şuan neler hissediyorsunuz?
- b) İşinizi kaybetmenizle birlikte hayatınızda neler değişti? (Günlük rutinlerinizden biraz bahsedebilir misiniz? Önceki hayatınızla farkları neler?)

4. Geçtiğimiz süreçte neler yaptınız? (Durumunuzu değiştirmek için iş aramak, destek almak gibi girişimlerde bulundunuz mu? Neden bu yola başvurdunuz?)

5. Bundan sonraki süreçte ne yapmayı planlıyorsunuz? Geleceğe yönelik planlarınız, girişimleriniz neler?

6. İşsiz kalan arkadaşlarınız neler yaptılar?

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Zeynep KARSAVURAN
Doğum Yeri - Tarihi	Antalya – 31.01.1988
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	İsmet İnönü Anadolu Meslek Lisesi – Seyahat Acentacılığı Bölümü, 2006
Lisans Diploması	Boğaziçi Üniversitesi – Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu – Turizm İşletmeciliği Bölümü, 2011
Yüksek Lisans Diploması	Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı, 2016
Tez Konusu	Turizm Lisans Eğitiminde Yüksekokulların Fakülteye Dönüşme Süreci Üzerine Nitel Bir Araştırma
Yabancı Dil	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
<p>Uluslararası indeksler tarafından taranan hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Karsavuran Z. (2018). "Sokak Yemekleri: Farklı Disiplinlerin Yaklaşımı ve Gastronomi Turizmi Alanında Sokak Yemeklerinin Değerlendirilmesi", Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 6 (1), 246-265. • Karsavuran Z. (2017) "The Second International Conference on Tourism Dynamics and Trends (Conference Note)", Advances in Hospitality and Tourism Research (AHTR), 5 (2), 177-178. <p>Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve özeti bildiri kitaplarında basılan bildiriler:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Özdemir B., Karsavuran Z. (2016). "Restoran Rekabetçiliğinde Atmosferin Rolü Kavramsal Bir İnceleme", Gastronomi Turizmi Kongresi, Balıkesir, Türkiye, 17-19 Kasım 2016, ss.20-20. • Karsavuran Z. (2016) "Turizm Lisans Eğitiminde Yüksekokulların Fakülteye Dönüşme Süreci Üzerine Nitel Bir Araştırma", VIII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Nevşehir, Türkiye, 29-30 Nisan 2016, ss.436-437. 	

Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve özeti bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

- Karsavuran Z., Dirlik O. (2017). "A resource dependence view to the distribution channels of tourism: Booking.com case", Tourism: Trends, Prospects and Implications for Enterprises and Destinations, Santorini, Greece, 19-21 October 2017, pp.59-60.
- Ömüriş E., Güneş N., Karsavuran Z. (2014). "An Exploratory Analysis of Personal Memory Based on Tourism Experiences", Remembering in a Globalizing World: The Play and Interplay of Tourism, Memory, and Place, Le Chambon, France, 8-10 September 2014, pp.68-68.

Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve tam metni bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

- Karsavuran Z., Dirlik O. (2017). "Interdependencies between Tour Operators and Hotels: The Case of Antalya", II. International Conference on Tourism Dynamics and Trends, Seville, Spain, 26-29 June 2017, pp.481-489.
- Karsavuran Z., Özdemir B. (2017). "Understanding Street Food Consumption: A Theoretical Model Including Atmosphere and Hedonism", II. International Conference on Tourism Dynamics and Trends, Seville, Spain, 26-29 June 2017, pp.541-553.
- Güneş N., Karsavuran Z., Ömüriş E. (2016). "Souvenirs in a Local Festival: Visitors' Perceptions and Motivations", 3rd International Congress on Social Sciences, China to Adriatic, Antalya, Turkey, 27-30 October 2016, pp.165-172.
- Karsavuran Z., Güneş N. (2016) "The Profile of Degree Level Tourism Curriculums in Turkey", TCL2016 Conference Tourism and Cultural Landsapes: Towards a Sustainable Approach, Budapest, Hungary, 12-16 June 2016, pp.305-315.
- Ömüriş E., Karsavuran Z., Dirlik O. (2016). "Well-being in Cultural Tourism: An Explorative Study on Tourists' Experiences", TCL2016 Conference Tourism and Cultural Landsapes: Towards a Sustainable Approach, Budapest, Hungary, 12-16 June 2016, pp.416-423.
- Karsavuran Z., Ovalı R., Çağlar E., İnelmen K. (2012). "Antecedents Of Employee Turnover: The Case Of Turkish Boutique Hotels", 6th World Conference for Graduate Research in Tourism, Hospitality and Leisure, Muğla, Turkey, 24-29 April 2012, pp.408-419.

Ulusal kitap bölümü;	
<ul style="list-style-type: none"> Özdemir B., Karsavuran Z. (2017). "Restoran Rekabetçiliğinde Atmosferin Rolü: Kavramsal Bir İnceleme", Gastronomi Üzerine Araştırmalar, Bozok D., Avcıkurt C., Doğdubay M., Sarioğlan M., Girgin G. K., Ed., Detay Yayıncılık, Ankara, ss.316-327. 	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	<ul style="list-style-type: none"> Üniversite Yaz Stajı; Conrad Otel, İstanbul (Haziran 2010 – Ağustos, 2010) Moren Tur, İstanbul (Haziran 2009 – Eylül, 2009) Lise Yaz Stajı; Kalanit Tours, Antalya (Nisan, 2005 – Ekim, 2005) Kalanit Tours, Antalya (Nisan, 2004 – Ekim, 2004)
Çalıştığı Kurumlar	<ul style="list-style-type: none"> Odeon Turizm, Anyalya (Haziran, 2008 – Eylül, 2008) Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi, Antalya, Araştırma Görevlisi (Şubat, 2013- devam ediyor)
E-Posta	zkarsavuran@akdeniz.edu.tr